IOANNIS SARM

IOANNIS SARII ZAMOSCII

DE SENATV ROMANO LIBRI DVO.

Index auctorum, & rerum memorabilium.

CVM PRIVILEGIO.

Venetiis, apud Iordanum Ziletum. M. D. LXIII.

AD AMPLISSIMVM REGNI POLONIAE PROCANCELLARIVM

Petrum Miſcouium

IN LIB. DE SENATV ROM. IOANNIS SARII ZAMOSCII

PRÆFATIO.

QVOD te minime fugit, PETRE MISCOVI, rerum etiam maximarum, atque adeo partibus omnibus expletarum, ut nihil deſcriptius, perfectiusq́; eſſe poſſit, non ita facile excellentia, præſtantiaque cognoſcitur, niſi temporum momenta, & neceſſitates declarent Atque hoc non ſolum is, qui artes, & opera ad uſum noſtrum excogitata, quotidianamque uitæ conſuetudinem conſiderare, uerum & ille, qui in imperia ac Reſp. intueri, & ſummorum uirorum, at-

que altissimis mentibus præditorum memoriam animo repetere uelit, longe uerissimum esse fatebitur. Celebrantur annalibus, & litteris multi sapientissimi, & fortissimi homines, quorum opera, atque consilio florentissimorum populorum nutantibus aduersa fortuna rebus subuentum, libertasque, & dignitas conseruata est. At eorum omnium uirtuti, & sapientiæ, nisi formidolosissimæ tempestates se obtulissent, haud profecto ulli essent memoriæ posteritatis commendati. Quæ cum ita sint PETRE MISCOVI, si tempore isto non omnino optabili regni Poloniæ Procancellarius factus es, amplissimi magistratus, in patria domesticis malis laborante, grauissimum onus, ingentem laudis tuæ segetem, ac materiam debes existimare. Mihi quidem cum de munere tanto, summa Regis optimi, & sapientissimi uoluntate, summoq; studio, ad te delato iucundissimum nuncium accepissem, fati ipsius incredibilem in uniuersa regnorum, & imperiorum ratione ordinem uenit in mentem admirari. Cum enim uitæ tuæ cursum cogito, serius te, non dico honorem hunc adeptum, quem nunquam concupisti, nisi ut patriæ prodesse posses, sed negotio huic difficillimo præpositum reperio, quam præstans tua uirtus, prudentia admirabilis, & exquisita doctrina postulabat. Neque uero lumen

ani-

animi ingeniique tui, cuius ſplendor exterarum nationum quoque oculos perſtrinxerat, apud nos obſcurum eſſe, neque probitas, cuius fama alienioribus ita te commendarat, ut tuæ laudi mirum in modum fauerent, non conciliare tibi ſingularem apud Regem noſtrum amorem potuit. Quamobrem ita ſtatuo, ut neminem propter ſe a Deo optimo maximo, uerum ad ſubleuandum mortale genus inſtrui, & ornari plurimis, & grauiſſimis artibus, atque uirtutibus; ſic non tam hominum dignitate, aut gratia, quàm illius ſupremi principis, & creatoris regnorum omnium prouidentia, ad magiſtratus mandandos Regum mentes allici, & impelli. Quo quidem diuino nutu, ac conſilio, ſapientia, & opera tua in tempus magis neceſſarium reſeruata eſt patriæ; non autem honos is, qui tibi ſemper debebatur, humano iudicio, & uoluntate dilatus. Etenim moleſto, & negotioſo iſto Reip. perfunctus munere, Eccleſiæ alicuius, te tanto Pontifice dignæ, gubernacula prehendere iampridem neceſſe habuiſſes. Ac in illo faſtigio collocatus gregi tibi a Deo commiſſo æternæ utilitatis fructus præberes innumerabiles; & ex rerum diuinarum aſſidua tractatione, non fluxam, & commutabilem, uerum certam, ac conſtantem caperes uoluptatem. Sed nunc in tanta perturbatione ueteris

di-

disciplinæ, patria legum, & institutorum custo de uigilantissimo, SIGISMVNDVS uero AVGVSTVS Rex ad eas difficultates, & asperitates rerum communium depellendas, quas, qui de imperio nostro sapienter cogitant, animo prouident, administro, adiutoreq; fidissimo, & in maximis negotiis gerendis, & sustinendis exercitatissimo careret. Ac illa quidem oblectatione salutari breui, amplissima dignitate collecta, gloriaque diuina nomini tuo constituta, in firmo iam, & sempiterno Reip. domicilio perfruere. Tuendæ autem religionis amplior occasio nunc tibi oblata esse uidetur. Etenim non solum iura, iudicia, dignitatem imperii nostri con firmari, uerum etiam labentem, & prope caden tem summi Dei cultum, sublatis in perpetuum exitiosi dissidii caussis, auctoritatis, & doctrinæ tuæ pondere fulciri, & stabiliri hoc tempore oportet. Namque tanta est expectatio magistratus tui, ut nihil tam perturbatum, ac permutatum in Repub. homines esse credant, quod nunc componi, & in antiquum statum restitui nequeat; talis de innocentia, & uoluntate tua in patriam insita in omnium mentibus opinio, ut nullas solicitudines, nullos labores, iuuandæ te illius caussa recusaturum, nulla cupiditate, nullis uoluptatum illecebris, nulla commodorum spe animum tuum non modo flecti,

sed

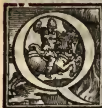
ſed ne tentari quidem ullo modò poſſe confi-
dant. Facile enim perſpiciunt quid de eo ſpe-
rare debeant, qui ita ſemper uixerit, ut omnia
conſilia, atque facta ad ſolam honeſtatem re-
ferret; atque ita ab ineunte ætate imbutus ſit,
& inſtitutus, ut ſe non ſibi, ſed patriæ natum,
nec ulla in poteſtate auaritiæ prædam, aut li-
bidinum fructus, ſed inſtrumenta, adiumenta-
que moris maiorum, diſciplinæ, ac æquitatis
tuendæ, & conſeruandæ quærenda eſſe arbitre-
tur. Quare quemadmodum te antea, tanquam
ex annalium memoria diuinum quendam ho-
minem, uniuerſi admirabantur; ſic diuulga-
to nunc de tua dignitate hoc nuncio, cuncti
incredibili afficiuntur lætitia; pro tua ſalute uo
ta ſuſcipiunt; Regis optimi, ac præſtantiſſimi in
hominum ingeniis, ac moribus æſtimãdis iudi
cium laudibus in cœlum ferunt. Quo in om-
nium eximio gaudio, ne ſolus Reip. noſtræ bo-
num non uidear agnoſcere, hos duos de Sena-
tu Rom. libros gratulatores ad te mitto. Neque
me latet quem mihi compellandum propoſue-
rim. Verum altera ex parte noui tuam ſingula-
rem humanitatem, noui præſtans erga litteras
ſtudium. Itaque daturum te hanc ueniam meæ
in patriam pietati, tibiq; debitæ obſeruantiæ;
atque & ſi fortaſſe non deſideres, tamen te id ge
nus officii, quamuis a tenui, & uno de multis
ho-

homine profectum minime aspernaturum, non modo mihi facile persuadeo, sed etiam pro re certa statuo, planeque confido. Vale. Pataui. IV. K. Iul. M. D. LXIII.

IOANNIS SARII ZAMOSCII

De Senatu Romano

LIBER I.

VI ita uerſantur in litteris, ut non ſibi ſolum, ſed aliis quoque uelint prodeſſe uigilias ſuas, easq́ue prodere cupiant poſteris, ad commendationem uirtutis, & nominis ſui famam; non niſi timide, & cum deprecatione ad obſcuriſſimas res quaſque, ac difficillimas aggredi ſolent. Hanc uero putant dari ſibi potiſſimum ueniam excuſationis, ſi ad eam, quam ingrediuntur, diſputationem ſe acceſſiſſe oſtendunt, uel maxima adductos utilitate, uel rei, in qua uerſatur, præſtantia, & nobilitate commotos. Etenim pondus oneris non æſtimare, ſed maximum quodque appetere, arrogantis hominis, & temerarii eſſe uidetur. At uero delirantis certe eſt incredibiliter, extremeq́ue inſanientis, ad eam rem incumbere, quæ inuenta, poſt infinitos exantlatos labores, nec aliis utilitatis fructum aliquem, nec inuentori ſuo ullam adferat laudem. Qui autem ad ſuam, & communem omnium utilitatẽ, in pulcherrimis, licet non facillimis, quæſtionibus elaborant, tanto maiorem conſequuntur gloriam, quanto grauiore perfuncti ſunt labore. Nemo igitur mirari debet, me ſenatus Romani hiſtoriam exponere conari, rem quidem fateor perobſcuram, & arduam inprimis. Nam cum eſſet antiquis illis temporibus a M. Varrone, & Ateio Capitone, itemq́ue Nicoſtrato lit

teris explicata, eorum monimenta exquisitissima, & immortalitate dignissima, consumptrix omnium rerum uetustas exedit & confecit. Nunc uero ob auctorum penuriam, & eorum, qui ad nos peruenerunt negligentiam, uix restitui potest: Verum tamen, quod facile concedent omnes, non indigna est, in qua neruos ingenii, & industriæ, si qua est in me, contendam. Quis enim locus in tota antiquitate Romana, aut ad intelligendos libros Latinorum scriptorum magis necessarius, quam hic de Senatu Rom. reperitur? aut iis, qui ad gubernacula Reip. accessuri sunt, utilior? aut ipso munere senatorum, & amplitudine grauior? Quod si expressam illius, & germanam effigiem, in tam obsoleta priscorum institutorum memoria, assequi nõ possumus, saltem nos umbra & imagine oblectemus. Ac, quantum ingenio conniti, & præstare diligentia nobis licebit, ad eam curam incumbemus, ut hominum in hoc genere auidorũ, non dico omnino depulisse & expleuisse famem, sed tamen leuasse, & aliqua ex parte sedasse uideamur. Et primum quædam, quæ adhuc in obscuritate latent, e ueteribus litteris eruere conabimur; deinde ea, quæ in doctissimorum uirorum commẽtariis passim dispersa sunt, colligemus; ac postremo operam dabimus, ut doctrinam hanc relinquamus, & si non compositissimam fortasse, & rotundissimam, at certe non omnino temere exstructam, & conscriptam; nec tantum non temere exstructam, sed etiam priscorum annalium uerbis accurate confirmatam; & optime fundatam. Nam, ut concedam refertam auctoritatibus orationem nõ ita gratam & iucundam esse; genus tamen hoc tale est institutæ scriptionis, ut nisi obsignatis quasi tabulis agatur, nullam habeat per se fidem, simplex & nuda narratio. Quo fit, ut in aliud tempus reseruato, qui ex continenti & perpetua percipi-

tur oratione suauitatis fructu, ne quis fidem diligentiamque nostram in dubium possit uocare, laborandum nobis nunc, & omni cura prouidendum esse existimem. Verum iam ad hoc, quod suscepimus, munus, conficiendum, erectó atque alacri animo, pergamus.

Duobus modis, ex antiqua Romanorum loquendi consuetudine, senatum appellari inuenio: uno cum nomine hoc uniuersos complectimur senatores: altero cũ significamus senatorum, & eorum, qui ius sententiæ haberent, conuentum coactum, ab illo, qui ei muneri præfuit, ad consilium capiendum de Rep. loco, tempore, atque modo instituto, & introducto legibus, moreque maiorum. Vnde dicimus legere in senatum, & mouere senatu; itemq, habere senatum, & dimittere senatum. Quibus in loquendi formulis non parum discriminis est, quanquam in utraque significatione idem senatorum subest ueluti corpus. Itaque ad duas huius uocabuli significationes omnem accommodabo, quæ sequitur de senatu Rom. disputationem. Et primũ de senatoribus; deinde uero de senatu dicam, eiusq; antiquum morem, & officium explicabo.

Si quis igitur definire, atque paucis uerbis, quid esset senator, complecti uelit, quem quidem cõstat introitum quæstionis cuiuslibet aptissimum esse, nescio an non pessime ita patefieri & describi possit, ut dicamus, senatorem, ciuem Rom. fuisse, per legitimam magistratus eius lectionem, cui munus istud incumbebat, in summo ordine constitutum. Cuius definitionis partes singulæ, summa cum diligentia, expendendæ, ac stabiliendæ nobis sunt. Ac primum uereor, ne nimium lectorum ingeniis, diligentiæq; diffidere uidear, si genus, quod constitui senatoris probabo. An enim quisquam tam alienus erit a litteris, ut ignoret, tres ordines Romæ, senato

rium maximum, equestrem huic dignitate proximum, & plebeium infimum, nihil aliud quàm distinctionē in tres gradus ciuium Rom. fuisse. Sed quoniā ita me scripturum de Senatu Romano recepi, ut nihil mihi non testatum proferendum sit, dabunt mihi hoc credo, concedentq; omnes, si etiam qua de re nemo dubitare possit, argumentabor. Itaque ueterum auctorum uerba, quibus hoc confirmari potest, audiamus. Cicero primo oratorio dialogo sic scribit: C. Mancinum, inquit, nobilissimum, atque optimum uirum, ac consularem, cum eum, propter inuidiam Numantini fœderis, pater patratus ex S. C. Numantinis dedidisset, eumq; illi non recepissent, posteaq; Mancinus domum reuenisset, neque in senatum introire dubitasset, P. Rutilius M. filius, tribunus pl. de senatu iussit educi, quod eum ciuem negaret esse, quia memoriæ sic esset proditum, quem pater suus, aut populus uendidisset, aut pater patratus dedisset, ei nullum esse postliminium. Si igitur amissa ciuitate amittitur senatorius ordo, clarum & perspicuum est, ciuitatis expertem nullum senatorem fingi posse. Et in caussa Sex. Roscii, de iudicibus, qui fuere dati ex senatoribus, per legem Corneliam, idem Cicero loquitur hoc modo: Qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter seueritatem. Atque hanc sententiam nostram sustinet etiam Liuii historia, in qua hoc fere est: Cum ob solitudinem curiæ, & infrequentiam conuenientium ad publicum consilium, M. Aemilius Pr. dictatore, post Casilinum amissum, profecto iam ad exercitum, exposcentibus cunctis retulisset, tum Sp. Caruilius, cum longa oratione, non solum inopiam, sed paucitatem etiam ciuium, ex quibus in patres legerentur, conquestus esset, explendi senatus caussa, & iungendi arctius Latini nominis,

minis, pro magna re, se suadere dixit, ut, ex singulis populis Latinorum, binis senatoribus, si patres Romani censuissent, ciuitas daretur, iique in demortuorum locum in senatum legerentur. Eam sententiam haud æquioribus animis, quam ipsorum quondam postulatum Latinorum, patres audiuerunt; & cum fremitus indignantium tota curia esset, præcipue Manlius esse nunc quoq; stirpis eius uirum dicebat, ex qua quõdam in Capitolio consul minatus esset, quem Latinum in curia uidisset, eum sua manu se interfecturum. Omitto Ciceronis aliud testimonium, in oratione pro domo, in qua morem quendam explicat, ut de quibus ciuibus ferebatur lex, qua iis aqua & igni interdicebatur, in eadem lege adscriberetur, ne eos in senatum legerent censores; aut, si essent ante lecti, præterirent. Hæc enim est huius loci sententia: Me ne tum quidem cum aberam negare poteras esse tua lege senatorem. ubi enim tuleras, ut mihi aqua & igni interdiceretur? quod Gracchus de Popillio, Saturninus de Metello tulit, homines seditiosissimi, de optimis, ac fortissimis ciuibus, non ut esset interdictum, quod fieri non poterat, tulerunt, sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco censor in senatum legeret, quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum est, scriptum est in legibus. Quibus ex omnibus locis efficitur, ciuitatem senatorii ordinis quasi fundamentum esse. Ciuem uero intelligo, qui optimo iure sit ciuis. Et ciuium nomine municipes, qui habuerunt hoc ius plenum, comprehendo. Quos quam primum Romam uenissent, ibiq; sedem rerum suarum collocassent, & conditione eadem, qua ciues natos in urbe, uixisse constat, & plurimos eorum magistratus summos gessisse, amplissimisq; honoribus perfunctos esse, ac supremi consilii fuisse participes. Vnde ille noster in Sylla

na-

na: At hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse uoluisti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium, peregrinum regem esse dixisti. mitto iam de rege quærere, illud quæro peregrinum cur me esse dixeris? nam, si ita sum, non tam est admirandum, regem esse me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam consulem Romæ fuisse peregrinum. hoc dico, inquit, te esse ex municipio. fateor, & addo ex eo municipio, unde iterum iam salus huic urbi imperioq; missa est. sed scire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipiis ueniant, peregrini tibi esse uideantur. nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos, nemo Ti. Coruncanio, nemo M. Curio, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit unquam. Ex illa porro historia (huc enim ut uenirem paullo fortasse longius superior fluxit oratio) intelligi potest, Latinos ante ciuitatem acceptam in senatum nunquam admissos. Ergo nec Italicos, nec prouinciales, quorum ius incommodius, & minus honestum quam Latinitas extitit. Et hic mos ad DCLXII. annum urbis durauit, ut nemo iure originis in senatum uenerit, nisi Romæ natus, aut in eo municipio, quod non modo munere honorario, ut Cærites, cum populo R. uteretur, sed & ciuitate, & suffragii latione frueretur. Mutata demum est hæc ratio sociali bello, cum Italicis propter ciuitatem denegatam, cuius summa cupiditate flagrabant, gesto, ob quod bellum ciuitatem maximæ datam parti Italiæ, iam a Carolo Sigonio demonstratum est, in extremo libro eorum, in quibus antiqua iura Italiæ rotundissime, & litteris explicauit illustrissimis. Quo in statu & in iis, quæ ueteri nomine coloniæ, præfecturæ, fœderatæ ciuitates, fora, & conciliabula dicebantur, oppidis orti, Romæ magistratus gerebant.

 De-

Demonstrabimus autem paullo post, magistratus fuisse patrum conscriptorum quasi seminarium. Nihil uero de priuilegiis loquor. Auctoritate enim, & exemplo Romuli principis, & creatoris urbis, nunquam a Romanis intermissa est largitio & communicatio ciuitatis, præsertim uero benemeritis. Principio quidem, in magna paucitate ciuium, Sabinos, & Albanos, qui in partem ciuitatis uenerant, & pulsis regibus Actium Clausum Regillensem, non solum in patres, sed & in senatum, Plutarcho in Poplicola teste, lectum scimus. Verum occupata Rep. innumerabiles peregrinos senatores Romana curia uidit. C. enim Cæsar, & quosdam e semibarbaris Gallorum recepit in curiam. Vnde lepidissimus ille libellus propositus est, cuius meminit Suetonius: Bonum factum ne quis senatori nouo curiam monstrare uelit. Et illa uulgo canebantur: Gallos Cæsar in triumphum ducit. Idem, in curia Galli bracchas deposuerũt, Latum clauum sumpserunt. Ac deinceps tantæ possessio dignitatis omnibus gentibus patebat, multiq; urbi Romæ consiliarii fuere, qui eam, ut D. Augustinus loquitur, ne de facie quidem norant. Ita autem braccati illi patres lecti sunt, ut primum in ciuitatem, deinde in curiam, auctore Suetonio, uenirent: idemq; ordo ab aliis omnibus imperatoribus in honorandis peregrinis obseruabatur. Sed hac de re satis, ac fortasse etiam nimium multa. Quare progrediamur longius, & quorum hominum fidei atque potestati lectio erat senatus commissa, uideamus.

Pro uariis Reip. temporibus, diuersos etiam senatum legisse Romæ, in historiis uidemus. Nã, quoniam urbs Roma sub imperio regum ineuntem illam quasi ætatem exegit, initio quoque arbitrium legendorum senatorum penes reges erat. Ac primum omnium senatum insti-

instituisse Romulum constat. Qua de re sic Dionysius lib. II, Romulus autem, his constitutis, statuit continuo sibi consiliarios cooptare, urosque centum ex patriciis legit, quibuscum Remp. administraret. Liuius autem hoc modo: Cum iam uirium haud pœniteret, cōsilium deinde uiribus parat. centum creat senatores. Postea uero & Romulus, & ceteri Reges, auctore Sex. Pompeio, sibi legebant, sublegebantq; senatum, & pulsis regibus consules, & tribuni militum consulares. Sed uerba Festi adscribam. Præteriti senatores quondam in opprobrio non erant. ut enim reges sibi legebant, sublegebantq;, quos in consilio publico haberent, ita post exactos eos consules, & tribuni militum consulari potestate coniunctissimos sibi quosque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant. Illud tamen uenit in mentem quæri posse, cum tribuni militares primi anno CCCX. ut est apud Liuium, iniissent, annusque sequens, qui consules habuit M. Geganium Macerinum & T. Quinctium Capitolinum, initium censuræ fuerit, quomodo tribuni militares præterire senatores, uel legere potuerunt? Præsertim cū Liuius dicat, ortum inde censuræ principium, quod in populo per multos annos incenso, neque differri census poterat, neque consulibus, cum tot populorum bella imminerent, operæ erat id negotium agere. Additq; Dionysius intra XVII annos, post Q. Fabium L. Cornelium cos. Romæ censum nullum actum. Illud autem constat iis, quæ subsecuta sunt temporibus, & quando Resp. florebat maxime, hoc ius lectionis habuisse censores. Testes requiris? quemcumque appellabo nemo negabit. Liuius lib. IX. Ob infamem atque inuidiosam senatus lectionem uerecundia uictus collega C. Plautius magistratu se abdicauerat. Appius iam inde insitam pertinaciam familiæ gerendo

solus

ſolus cenſuram obtinuit. Epitoma lib. XVIII. P. Sempronius Sophus, & Valerius Maximus cenſores, cum ſenatum legerent, XIII. ſenatu mouerunt. Idem lib. XL. Metellum hoc modo facit adhortantem ad concordiam, in campo ſedentes, ſellis curulibus, ad aram Martis, Lepidum & Fuluium Nobiliorem cenſores. Quos coniunxit ſuffragiis ſuis populus R. hac etiam reconciliatione gratiæ a nobis coniungi ſinatis, uno conſilio legatis ſenatum, equites recenſeatis, agatis cenſum, luſtrum condatis. Et Cicero pro domo: Vbi cauiſti ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret? Quid dicam de Valerio? qui lib. VIII. ait, M. Perpernam ſeptem tantummodo, quos cẽſor legerat, e patribus conſcriptis reliquos uidiſſe. Denique plena eſt Romana hiſtoria innumerabilium teſtimoniorum. Nominat Feſtus Ouiniam quandam legem, qua lectionem ſenatus cenſoribus commiſſam eſſe ait. Illis enim, quæ nũc recitauimus, eius uerbis hæc contineutia ſunt & adiuncta: Donec Ouinia tribunicia interuenit, qua ſanctum eſt, ut cenſores ex omni ordine optimum quenque curiatim legerent. Quæ lex quando lata ſit incertum eſt, neque eius alibi in ueterum libris, quos legerim, ſit mentio. A Varrone quidem accepi Romæ fuiſſe gentem Ouiniam. nam in lib. de Re ruſtica II. inter ea nomina Romanorum, quæ tracta ſunt a pecore, & Caprilium, & Ouiniũ numerat. Atque Lampridius in uita Seueri, meminit Ouinii Camilli, ex antiqua, ut ait, ſtirpe, ſenatoris delicatiſſimi. crederem tamẽ pro OVINIVS, in eo libro, FVRIVS reponendum eſſe. Paullus ille, a quo libri Feſti, inuita Minerua, & infelici quodã poſteritatis fato, in breuiorẽ ſunt redacti formam, ita hunc locum edidit: Donec poteſtas tribunicia interuenit, nulla ſcilicet mentione nominis a legiſlatore tracti. Sed cur ego meam ſententiam non omnibus libere aperio.

rio. Quis enim & si erratum sit, studium tamen, & laborem, qui in uero exquirendo ponitur, non laudet? Suspectus igitur est mihi hoc loco Sex. Pōpeius, &, ut credo, non falso suspectus. Etenim est apud Liuium secundos censores, Mamercum, quam primum abiit dictatura, tribu mouisse, & octuplicato censu ærarium fecisse. Itaque existimo ego, non ariolans, sed uera & firma nixus coniectura, non alia lege, quam qua creari cœpti sunt, ordinum omnium regimen cēsores usurpasse. Neque hoc dico quod Festum, uel potius Verrium Flaccum, quem fere sequitur Festus, non fuisse in rebus Rom. peregrinū atque hospitem ignorem, cuius mihi potius nutus, quā aliorum quorundam iusiurandum faceret fidem. Verum in ætatem superiorem omnem confero culpam; nam eius inertia, & iniquitate, lacerata, & corrupta huius auctoris præstātis scripta, uix aliquam sanguinis puri guttam hoc tempore retinent. Quod si non libet ab his, quæ in commentariis linguæ Latinæ leguntur, Festi uerbis recedere; dicendum est non lustris, uerum singulis annis senatū ante legi solitum, illudq; certum esse, ante annum CCCXIX, & huius ordinis, & totius ciuitatis Romanæ disciplinam censoribus commissam. Nam, & Cicero, ne qua huius antiquitatis dubitatio in animo meo resideat, effecit, cum cēsorium iudicium notionemq; quadringentis ante illatam annis, quam Piso, Gabiniusq; consules essent, ait. Animaduerti autem extra ordinem dictatorem senatus legendi caussa dictum a consule Terentio N. Fabium Buteonem. Nec solum Buteo senatum legit, sed & illi, qui Remp. inuaserāt Sylla, & Cæsar dictatores. Et post necē Cæsaris Antonius, & IIIuiri, & post hos Octauianus. Ac ne quid prætermisisse uidear de Gracchi, & Drusi lectione infra meam sententiam, ubi de numero senatorū agam, explicabo.

Ceterum

Ceterum illud huius loci, & temporis est, quod Appianus scribit L. Cornelium Syllam, & Q. Pompeium Rufum consules, propter solitudinem curiæ, senatores adlegisse. Doctissimus uir, & antiquitatis, ueterumq; scriptorum peritissimus putat hoc ita accipiendum, ut hanc lectionem factam a L. Cæsare & P. Crasso censoribus intelligamus. Ego mallem suspicari id extra ordinem factum, turbulentissimo illo præsertim anno, quo a Mario, & consulibus in urbe ipsa ad Esquilias dimicatum est, uictisq; Marianis iam tum quoq; Sylla dominationem sibi quæsiuerat. Qua dominatione moderata, & minime crudeli, pro dignitate, & auctoritate tantum senatus usus est. Nam cum collega & comitia tributa sustulit, ut suffragiis pauperes, atque in his audacissimos quosque spoliaret, & ius ui prius ademptum, patribus restituit; ut nulla ad plebem rogatio ferretur sine senatusćōsulto, &, ut diximus, adlegit in senatum CCC. ut non modo; accisa tribunorum pl. potentia, senatus plus uirium haberet, sed quoniam tum ualde diminutus erat ordinis quoque frequentia. Ac de institutione senatus, & qui nā magistratus senatum Romæ legere solebant, uel aliquādo extra ordinem legerunt, exposui breuiter.

Deinceps de legendi modo dicendum nobis esse uidetur. Dionysius lib. II. hac ratione, & modo senatum lectum a Romulo tradit. Centum, inquit, uiros ex patriciis ita secreuit; unum ex omnibus præstantissimum, ipse declarauit, quem uoluit præesse rebus urbanis, si quando ad bellum proficisceretur. Deinde iussit singulas tribus tres uiros ætate, prudētia, & genere præcipuos seligere. Post hos nouem singulas curias iussit denuo tres uiros e patriciis maxime idoneos deligere. Adiectis ad illos nouem his XC. quos curiæ crearant, & illo præfecto, quem ipse antea decreuerat, centum sena-

torum numerum expleuit.Ita & illos ex Sabinis a curiis ſelectos idem Dionyſius ait. De aliis regibus,& conſulibus tradit Feſtus eos legiſſe,ſublegiſſeq; ſibi, quos maxime dignos cenſebant,uel amabant,ſenatores. Id patet ex eius uerbis,quæ paullo ante attulimus. Sed hæc iterum mihi negotium faceſſunt.Nam huic toti rationi uidetur aduerſari Cic.cum in Sextiana inquit:Maiores noſtri,cum regum poteſtatem nõ tuliſſent, ita magiſtratus annuos creauerunt, ut conſilium Reipub. præponerent ſempiternum.deligerentur autem in id conſilium ab uniuerſo populo, aditusq; in illum ſummum ordinem omnium ciuium induſtriæ pateret. Quod incommodum cupienti mihi uitare,nulla occurrit uitatio,niſi, aut idem a Cicerone bis dictũ interpretemur,nempe liberata dominatu regio Rep. ex toto corpore ciuitatis, nullo ordinum diſcrimine ſenatores lectos;aut habuiſſe ius conſules credamus eos,quos uellent,nominandi,qui quidem ſenatores eſſent,ſi eos populus ſuis ſuffragiis approbaſſet.Et hoc uidetur poſtremum defendendi Sex. Põpeii genus placere eloquentiæ,omniſq; elegantioris doctrinæ principi Paullo Manutio. Quarum autem rerum reges,& conſules in legẽdo rationem habuerint, referam infra,ubi pauca de cenſoribus dixero; neque res natura coniunctiſſimas a ſe ſeparabo. Cenſores igitur ſingulis luſtris totum ſenatorium ordinem diligenter examinabant, & in demortuorum locum, uel eorum, quos mouerant,nouos ſublegebant. Liuius certe ait lib. XL. ſenatum a Fuluio & Aemilio biduo lectum.Expleto autem ſenatorum legitimo numero, & omnium nominibus in tabulas relatis, ſuo quenque loco iubebant recitare. Vnde inquit Liuius lib. XXIX. Dum hæc conſules diuerſis regionibus agunt,cenſores interim Romæ M.Liuius & C. Claudius ſenatum recitarunt. Et lib.

XXIII. Dixit se transcribi tantum, recitarique eos iussum. Video autem Buteonis dictatoris senatum in foro recitatum. Nam sic scribit Liuius: Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omnium in senatum lectis extemplo se magistratu abdicauit, priuatusque de rostris descendit. Vnde quis suspicari possit, hoc semper eo loco fieri solitum. Sed inter cetera uetustate incognita, hoc quoque in incerto pono. Qui uero primus legebatur, senatus princeps erat, post principem uero senatus, discrimine graduum, & ætatum seruato, ceteri senatores & scribebantur, & recitabantur. Quod de principe senatus dixi, clarum ac perspicuum est ex his Liuii uerbis: Lectus a Sempronio princeps in senatu Q. Fabius Maximus consul. Inde alius lectus senatus. De reliquis senatoribus ex Ciceronis oratione pro domo sua colligo, in qua L. Cottam hominem censorium in senatu iuratum dixisse refert se, si censor tum esset cum ego, inquit, aberam, me meo loco (id est inter consulares) senatorem recitaturum fuisse. Item ex Gellio cum ait hoc modo: Quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias. Atque hinc perspici potest, quem annales populi R. & monumenta uetustatis principem senatus appellent; uerissimmque illud esse, honoris hoc genus iis tantum deferri solitum, qui, auctoritate, & amplitudine rerum gestarum maxime excellebant. Nam dignitate princeps senatus omnes magistratus anteibat, & si nec imperium, nec potestatem haberet. Cuius rei auctorem & præceptorem habeo Zonaram. Ceterum Liuius eo, de quo paullo ante loquebar loco, narrat eum qui ex censoriis uetustissimus esset, senatus principem legi solitum: Cornelius, inquit, morem traditum a patribus sequendum aiebat, ut qui primus censor, ex iis qui uiuerent fuisset, eum principem legerent. Is T. Man-

lius

lius Torquatus erat. Neq; tamen hanc consuetudinem secutus est Sempronius, sed, cum diu certatum esset uerbis, suo arbitrio fecit principem in senatu Q. Fabium Maximum consulem. Addit Liuius lib. XLIX. nisi senatu motus esset, uno uiuo, alium in locum eius nunquam lectum. Itaque uidemus eundem pluribus lustris senatus principem fuisse. Nam, ut alios prætercam, memorat in Bruto Cicero M. Lepidum a sextis censoribus principem senatus recitatum. Facit quoque mentionem sortitionis inter cẽsores uerissimus index antiquorum institutorum Liuius: Sempronius, inquit, cui dii sortem legendi dedissent, ei ius liberum eosdem dedisse deos aiebat. Atque, ut alia omnia, ita senatus lectionem poterant impedire tribuni pl. Dat huius rei luculentam significationem haud leuis, & incertus testis Dio XXXVII libro, ubi censores quosdam nihil egisse narrat, quod tribuni pl. ne senatum legerent, intercessissent, ne forte ipsi præterirentur. Atque etiam consules Bubulcum & Barbulam, Appii & Plautii lectionem sine recti prauiq; discrimine ad gratiam & libidinem factam rescidisse, & senatores citasse eo ordine, qui ante fuerat, inuenio. Nunc dicam, qui more maiorum poterant in senatum adscribi.

De senatu cooptando non dubito leges fuisse conscriptas, quarum tamen nullum omnino extat uestigium. Sed qui in monumentis populi R. uersantur, facile concedent, spectata fuisse genera hominum, ex quibus in eũ ordinem cooptari liceret. Ac quod haud leuissimis, & infirmissimis coargui potest coniecturis, cautum fuisse dico de fama, genere, ordine, ætate, magistratu, censu, & quæstu. Quare ordine, quæ de iis rebus obseruaui, quã breuissime & planissime potero explicabo.

Primum autem, quod attinet ad incorruptã famam, scio

scio, ut improbum senatorem ciuitas habeat neminem, magis optari, & expeti, quam aut effici, aut sperari posse. Neque ausim affirmare multos senatores Romæ, ac ne Scaurum quidem, aut Catulum, aut Nasicam, quos miris in cœlum fert laudibus Cicero, tales fuisse, qualem, ac quantum, in eo libro, quem ad Illustrissimum Comitem, & Senatorem sapientissimum, ac constantissimum, Stanislaum Tarnouium, Sendomiriensem Palatinum breui mittam, informaui, & expressi. Quapropter optimos senatores, & præstantissimos non habuit populus R. improbos uero ne haberet, & si sanxerat, non paucos tamen passus atque expertus est. Sanctionis autem istius, quam dico, hæc sententia fuit, ut est in Cluentiana; Vt hominibus turpi iudicio damnatis, in perpetuum, neque ullum ad honorem, neque in curiam aditus esset. Turpi iudicio nominat condemnatos, ut qui de alea, de falso conuicti sunt, aut furti, uel alterius huiusmodi facinoris, macula famam suam contaminarunt, & uiolarunt. Item illa summæ existimationis iudicia habita Cicero pro Q. Roscio docet, fiduciæ, tutelæ, societatis. Cetera petenda sunt ex Iurisconsultorum commentariis, capite de his, qui notantur infamia. Huc denique referenda erunt & illa, quæ infra de criminibus, ob quæ senatorium nomen perderetur, dicemus.

Genus autem tribus modis spectatum inuenio. Vno, ut solum patricii. Altero, ut, quando iam patebat curia plebeis, ingenuo saltem, nō libertino sanguine, procreati legerentur. Tertio, quod a Syllæ dominatione ad Cæsaris dictaturam custoditum est, ne proscriptorum filii cooptarentur. Atque ab initio quidem patricios tantum in senatum lectos significat Sex. Pompeius his uerbis: Reges, consules, & tribuni militum consulares legebant

bant sibi coniunctissimos quosque patriciorum, ac dein de plebeiorum. Item Dionysius lib. VII. cum ait: Ab eo tempore opes plebis creuerunt. Patres uero multas partes priscæ amplitudinis amiserunt, cum, & in senatum, & ad magistratus, & ad sacerdotia plebeios admisissent, & reliquorum ornamentorum illos fecissent participes, quæ propria patriciorum fuerant. Propterea illi Romuli, Prisci, & Bruti Valeriiq; consulum primum in patricios relati, post in senatum cooptati sunt, eodem Dionysio teste. Qui autem plebeiis ad publicum consilium aperuerit uiam, adhuc omnes quærunt. Legimus quidem & notauimus apud Liuium P. Licinium Caluum, qui primus de plebe honorem tribunatus militaris consulari potestate delibauit, ueterem senatorem fuisse. Quinimmo & ante, eo tempore, quo Sp. Mælius, post tribunatum pl. gestũ, ob affectatam dominationem cæsus est, plebeios legi potuisse, argumento sunt illa Quinctii apud Liuium uerba: Vt quem senatorem uix concoquere posset ciuitas regem ferret. Nam ipse Mælius, Liuio auctore, non ex senatorio, sed ex equestri erat ordine. Zonaras tamen iam inde a Seruio Tullio plebeios lectos tradit: Vt gratiam, inquit, plebi referret, cum aliis muneribus illam affecit, tum nonnullos ex plebis corpore in senatum legit. Ac plurimis quidem rebus deteriore quam patricii condicione plebei tum erant, procedente uero tempore interregno, & sacerdotiis quibusdam exceptis, par cum illis ius obtinuerunt. Hæc ille. Nam quod, in lib. de Verborum significatione, Festus refert plebeios a Valerio cõsule adlectos, id ita factum esse, ut docuimus auctorem secuti Dionysium, & ipse Festus alio eiusdem libri loco aperte indicat: Conscripti, inquit, dicebantur, qui patribus adscribebantur, ut numerus senatorum expleretur. Suetonius uero de gente Octauia

loquens

loquens mire omnia turbare uidetur. Primum enim dicit eam a Tarquinio Prisco rege inter Romanas gentes adlectam in senatum, mox a Ser. Tullio in patricios traductam. Quare illud IN SENATVM abundare libenter existimauerim, additũ ab aliquo, qui dictionem ad lectam exponeret. Vt autem erratum hoc librariis potius, quam Suetonio uiro eruditissimo adscribo, ita Suidam hominem Græcum de interregno quædam quasi in strepitu audisse, cum patricios decem ex cẽtum senatoribus a Romulo lectos scriberet, sine ulla dubitatione affirmo. Senatorio autem ordine communicato cum familiis plebeiis, alterum institutum inductum obseruaui, ne seruili & libertino sanguini aditus in curiam esset. Cicero in defensione Cluentii: Gellius censor, Popillium, quod erat libertini filius, in senatum non legit. Sic & Appius censor Pisonis collega, ut est apud Dionem, libertinos eiecit senatu. Alter uero Appius, qui cũ Plautio censor XXVI. lustro fuit, primus in supremum ordinem libertinorum filios legit. De hac lectione sic Liuius extrema pagina lib. IX. ceterum Flauium dixerat ædilem forensis factio Ap. Claudii censura uires nacta, qui senatum primus, libertinorũ filiis lectis, inquinauerat; & posteaquam eam lectionem nemo ratam habuit, nec in curia adeptus erat, quas petierat opes urbanas, humilibus per omnes tribus diuisis forum, & campum corrupit. Vsurpat eius rei memoriam & Suetonius in Claudio. Nam inquit: Latum clauum libertini filio tribuit, sed sub condicione si prius ab equite R. adoptatus esset. Ac sic quoque reprehensionem uerens, etiam Appium Cæcum cẽsorem, generis sui proauctorem, libertinorum filios in senatum adlegisse docuit; ignarus temporibus Appii, & deinceps aliquandiu libertinos dictos non ipsos, qui manumitterẽtur, sed ingenuos ex his pro

creatos. Neque uero hanc Appii lectionem, ut uocat Liuius, infamem secuti sunt alii censores. Sæpe tamen plerosque libertinos in curiã irrepsisse, nemini dubium est. Ac maxime in illa confusione rerum omnium bello ciuili Pompeiano, & sub triumuiris. Ceterũ proscriptorum liberi, ab initio urbis ad bellum Marsicum, altissimi ciuitatis gradus poterant esse participes. Dionysius enim narrat lib. IIX. supplicio sumpto de Cassio mentionem quoq; eius filiorum illatam, sed iniquum uisum sæuire in prolem innocentem. Inde, ait, consuetudo a Romanis ad nostram usque ætatem est seruata, ne liberi plecterentur, quorum patres damnati essent etiam ob grauissimum crimen, ut ob affectatam dominationem, aut parricidium, aut proditionem. Sed nostra memoria fuere, qui post Marsicum bellum, contra morem ab antiquis traditum, proscriptorum a Sylla filios, quoad rerum potiebantur, magistratuum petendorum iure priuarent, iisq; aditum ad senatorium ordinem interclude rent. Quod exemplo sane apud homines inuidioso fece runt, uindictaq; deorum immortalium digno. Ac certe procedente tempore pœnas iustas diuino numini scelerum uindici dederunt. Ex tanto enim fastigio honorum in maximas deiecti sunt calamitates, atque ex illis fami liis solæ supersunt fœminæ. Consuetudo uero illa anti qua, reuocata est, & retenta.

Fuisse autem hoc moris Isidorus nescio de quo uetere auctore accepit, ut quamuis senatoria origine esset ali quis, tamen ad legitimos annos eques esset; deinde uero senatorium ordinem iniret. Equester enim ordo quasi gradus ad senatorium erat. idcirco Perseus Macedoniæ rex apud Liuiũ lib. XLII. equites appellat Rom. princi pes iuuentutis, & seminarium senatus. Inde, inquit, lectos in patrum numerum consules imperatores creant.

Aelius

Aelius uero Lampridius multis post annis euersa Rep. idem Alexandrum Seuerum imp. dixisse narrat. Eius hæc sunt uerba: Nunquam libertinos in equestrem locum redegit, asserẽs senatorum seminarium equestrem locum esse. Ita, quod omnes sciunt, Brutus, primoribus equestris gradus lectis, senatũ expleuit. Hinc & Festus: Adlecti dicebantur, qui ob inopiam ex equestri ordine in senatorum numerum sunt assumpti. Hoc autem modo rationem equitum habitam intelligere oportet, ut qui erant ex infimo ordine, & e plebe, non omnino excluderentur. Sed rarius, & ægrius admitterentur. Nam, & si non parum momenti in publico equo positum fuit, industriæ tamen omnium ciuium ac uirtuti, auctore M. Tullio in Sextiana, in summum ordinem, ac grauissimum consilium, aditus patebat. Atque loco iam sæpe a nobis citato, sanctione ueteri, instituto q; censores ex omni ordine optimum quemque legisse, Festus tradit.

Sequitur ille, quem deinceps proposui, ætatis senatoriæ locus. Non quauis ætate in senatum Romanum cooptari licuisse, satis demonstrant illa Ciceronis uerba, in suasione legis Maniliæ: Quid tam præter consuetudinem, quam homini peradolescendi, cuius a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium, atque exercitum dari? Et hæc in Plutarchi Pompeio: Sylla triumphum petenti Pompeio obstitit. Etenim inuidiosum ei honorem hunc fore dicebat, si triumpharet pene imberbis, & cui propter ætatem aditus in senatum non pateret. Apud Dionysium quoque lib. VI. annalis huius legis extat uestigium. Nam hoc modo Cassium Postumiumq; consules facit loquentes: Lege, quam feremus de ætate senatoria, coercebimus istam iuuenum intemperiem. Quæ autem hæc ætas fuerit, uideo ab omnibus, qui hanc attigerunt quæstionem, dubitari. Mihi

uero intentis, ut aiunt, oculis hanc rem intuenti,& quã diligentiſſime perpendenti, non eodem modo, ad tam ambiguam interrogationem uiſum eſt reſpondere. nam multi tradunt,ſenatores primos illos ſenes,& ætate grandes fuiſſe. Quod indicat in Catilina Salluſtius: Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia ualidum erat, Reip. conſultabant. Et Cicero in Catone: In agris erant tunc ſenatores, id eſt, ſenes. Item in Faſtis Ouidius:

Nec niſi poſt annos patuit tunc curia ſeros.

Et poſt hos Lactantius Firmianus in lib. de origine erroris: Romulus legit in ſenatum eos, qui ætate anteibãt. Ac, quoniam uerborum explicatio grauiſſimis auctoribus probatur, ſi exquiramus unde uerbum, ſenatus, ſit dictum, ſenatum multi nominatum a ſenio credunt. In ea ſententia fuiſſe inuenio Ciceronem in Catone maiore, Ouidium in Faſtis, Quinctilianum cap. VI. lib. I. Florum initio ſuæ hiſtoriæ, Plutarchum in eo commentario, in quo diſputat, utrum ſeni ſit adminiſtranda Reſp. & Eutropium libro I. A quibus & ſi non diſſentit Dionyſius, tamen & aliam adfert cauſſam: Is conſeſſus, inquit, uerbo pro uerbo Græce expreſſo γερουσίαν, hoc eſt, ſenatum ſignificat; & nunc quoque eodem nomine a Romanis uocatur. An uero propter ſenectutem eorum, qui lecti erant, an propter uirtutem, hoc nomen inuenerit, nihil affirmare auſim. Ab antiquis enim, & qui natu grandes, & qui boni uiri eſſent, γέροντες, id eſt, ſenes nominabantur. Ego quia de ſenatu ſcribo morem ſequor antiquum, & in quam ſententiam plures ſcriptores, quaſi diſceſſionem fecere, in ea ſum & ipſe. Nam, & patres profecto ab ætate nominatos ſenatores accepimus a Probo in lib. de uiris illuſtribus: Centum ſenatores, inquit, ab ætate Patres appellauit. Et a Sal-

luſtio

lustio in Catilina, qui sic scribit: Hi, uel ætate, uel curæ similitudine, patres appellabantur. Idem Sex. Pompeius tradit de utroque uocabulo; Senatores, ait, a senectute dici, satis constat, quos initio Romulus legit centum, quorum consilio Remp. administrabat. Itaque etiam patres appellati sunt. Quæ de nominibus istis dixi copiosius hoc loco, quod in ætatis cognitionem pertineret eorum ratio, & interpretatio. Neque enim uereor, ne mihi quis inuideat, quod eadem opera duplicē quodam modo assequor mercedem. Videmus ergo priscos illos Romanorum senatores senes fuisse. Cum autem res Romanorum gestas considero, facile adducor, ut non multo post immutatum hoc institutum, credam. Quanquam annus ætatis senatoriæ ab antiquis, quos habemus, auctoribus non est proditus litteris. Onuphrius Panuinus, scriptor diligens sane, narrat in commentario primo Fastorum, quando cautum est, uti senatorum filii, cum patribus in curiam, quod illis ante licuit, ne introirent, nisi unus Papirius, qui Prætextatus appellatus est, eodem quoque tēpore S. C. factum, ne cui minori xxv. annis in curiam aditus pateret. Hic ego testem aliquem grauem, & locupletem excitari uolo ex monumentis annalium. Producit non alienum ab religione Plutarchum, in uita Pompei Magni. Neque tamen ego, in eo, quo dicit libro, id scriptum reperire potui, cum totum diligentissime perlegissem. Nisi hoc sit, quod dicit Plutarchus, potuisse ea ætate, qua triumphum ex Africa petebat, Pompeium legi in senatum; uerum maiori sibi honori futurum credidisse, si primus eques Rom. triumphasset. Sed, si sibi constare Plutarchum uolumus, non aliter, quam extra ordinem, & legibus solutum ait cooptari potuisse. Quod nonnunquam tributum magni animi, industriæq; adolescentibus

bus, demonstrant multa clarissima, & illustrissima exempla, ut Octauiani, & aliorum. Atque notum est Pompeium XXIV. ætatis anno, non XXV. expleto, ut ille scripsit, triumphum egisse. Itaque libentius assentior Carolo Sigonio, uiro acumine ingenii summo, & in coniicienda antiquitate prope diuino, qui annum senarium eum, qui sequeretur quæsturam, fuisse suspicatur. Quam coniecturam su am tuetur auctotitate Valerii, cum ait: P. Crasso Q. Fabius narrauit, quod in curia erat actum, memor eum triennio ante quæstorem factum, ignarusq; non dum a censoribus in ordinem senatorum lectum. Neque hoc unum solum, sed multa alia eius rei in ueterum libris uestigia sunt impressa. Et ne alios quæram, apud eundem Valerium ita est lib. VI: C. Marius Arpinatibus honoribus iudicatus inferior, quæsturam Romæ petere ausus est, patientia deinde repulsarum, irrupit magis in curiam, quam uenit. In tribunatus quoque, & ædilitatis petitione cõsimilem campi notam expertus. Haud difficile id etiam est confirmare exemplis. Non pauca enim in ueterum libris notaui, ut Ciceronis. Hic enim, antequam ædilitatem obtinuisset, senatorem se multis indicat in locis. Vt in accusatione Verrina, quando inquit: Declarat hoc meum pudorem, ac religionem, quod cum uenissem senator ad socios populi R. qui in ea prouincia quæstor fuissem, ad hospites, ac necessarios, caussæ communis defensor, diuerti potius, quam ad eos, qui a me auxilium petiuerũt. Eodẽ modo, Dione teste lib. LIV, Augustus quæstorios, qui censum haberẽt senatoriũ, in senatum legit omnes. Qui tamen me torqueat scrupulus est, quod uerba Sex. Pompei ostendere uidentur neminem, nisi census esset, in senioribus senatorem fuisse. Ait enim: Senatores a senectute dici satis constat, quos initio Romulus legit cen-

centum, quorum consilio Remp. administrabat. Itaque etiam patres appellati sunt. et nunc, cum senatores adesse iubentur., additur. Quibusque in senatu sententiam dicere licet. quia ii, qui post lustrum conditum ex iunioribus magistratum ceperunt, in senatu sententiam dicunt, sed non uocantur senatores ante, quam in senioribus sunt censi. Nescio an intelligat iuniores annis sex & quadraginta, quæ ætas in delectu, spectata est, auctore Tuberone I. & Liuio XLIII. libro. Quod falsum esse multis exemplis conuincitur. Nondum uero aliud quidquam, de senioribus, aut iunioribus, apud bonum scriptorem aliquem reperi. Ita fit, ut, quid uelit Festus, non intelligam. Neque hoc me sententia mouebit, quo minus credam ex quæstura statim aditum patuisse in senatum. Sed quanquam XXVII anno quæstura geri potuit, uix tamen eam quisquam hac ætate habuit; uel si habuisset, raro in sequentem annum lustrum incidebat, proptereaq; nescio an quisquam ante XXX. annum lectus sit. Ex quo apparet id, quo me coniectura perduxit, non multum discrepare a lege, quam de senatu cooptando Halesinis C. Claudius, & Bythiniis Cn. Pompeius dedit; ne quis XXX. annis minor in senatu esset. Nam hoc sancitum ad exemplum Rom. Reip. facile crediderim. Et licet credere, cum intelligamus ex Plinii ad Traianum Epistolis, ceteris in rebus omnibus, quod ad senatum, magistratusq; attinet, a Pompeio disciplinam Bythiniorum Romanis astrictam legibus.

Atque hæc, quæ de ætate diximus, ueriora uidebuntur, si ius magistratus demonstrauerimus. Dico igitur per magistratuum gradus ad amplissimum & altissimum ciuitatis ordinem omnes fere peruenisse. Cuius præcepti principem, & auctorem habeo Liuium, qui narrat, in Pugna Cannensi cæsos LXX. senatores, aut, qui eos

ma-

magiſtratus geſſiſſent, unde in ſenatum legi deberent. Et Dionem lib. LIV. in quo ait, S. C. fuiſſe quoddam factum, ut XX uiri ex equitibus crearentur. Quorum deinde, inquit, nullus in ſenatum eſt adlectus, niſi quẽ etiam alium magiſtratum geſſiſſet, ex quo in ſenatum legi ius eſſet. cui non diſſimilis uidetur conſuetudo, quæ in Rep. noſtra obſeruatur. Nam, qui ceperunt Pontificatum, aut maiorem magiſtratum, ut qui Palatini, aut Caſtellani facti ſunt, in maximo, & grauiſſimo totius Regni Polonici concilio locum habent, & quoniam hi honores perpetui ſunt, ſine alia lectione ordinem acquirunt ſenatorium. Sed cum Romanæ Reip. annui magiſtratus præeſſent, qui iure magiſtratus, in curiam ingreſſi erant, poſtquam eo abierant, non excludebantur quidem, & ſententiam dicere poterant: ſed neque fruebantur, neque tenebantur iure ſupremi ordinis, niſi poſt eſſent a cenſoribus lecti. Quamobrem ait Feſtus: Qui magiſtratum ceperunt, non uocantur ſenatores ante, quam ſunt in ſenioribus cenſi. et Gellius lib. III. M. Varro, in Satyra Menippea, quæ ἱπποκύων inſcripta eſt, equites quoſdam dicit pedarios appellatos. Videturq; eos ſignificare, qui nondum a cenſoribus in ſenatum lecti, ſenatores quidem non erant, ſed quia honoribus populi uſi erant, in ſenatum ueniebant, & ſententiæ ius habebant. Nam & curulibus magiſtratibus functi, qui nondum a cenſoribus in ſenatum lecti erant, ſenatores non erant. &, quia in poſtremis ſcripti erant, non rogabantur ſententias. Sed quas principes dixerant, in eas diſcedebant. Quibus ex uerbis, apparet, qui fuerint pedarii ſenatores. Qui uidelicet in alienam pedibus ſæpe irent, raro, & niſi poſtulata a conſule poteſtate, quia nunquam rogabantur, ſtantes ſententiam dicerent, nec iure tenerentur, aut fruerentur ſenatorio. De quibus

Cicero

Cicero ad Atticum: Et raptim in eam ſententiam pedarii concurrerunt. Item: Eſt illud S. C. ſumma pedariorum uoluntate, nullius noſtrum auctoritate factum. Atqui, ut Gellius refert, alia etiam uocabuli iſtius ratio eſſe dicitur, quam C. Baſſus in commentariis ſuis ſcriptã reliquerat. De qua aptiore, & commodiore loco. Videtur autem ad hoc tempus, huiusq; libri inſtitutum pertinere, ut de Atinio plebiſcito aliquid dicam, ante quod tribunos plebis ſenatores non fuiſſe, idem Gellius lib. XIV. narrat. Si enim iure, ut quidam aiunt, magiſtratus ſine cooptatione cenſoria ſenatores erant, falſa eſt definitio ſenatoris, quam ab initio propoſuimus. Sed certum eſt eius rogationis fuiſſe hanc ſententiam, ut tribuni pl. ex iis, quibus ab aliorum honorum functione, aditus in ſenatum datus erat, & qui iam ſenatores erant, crearentur. Etenim gerebatur tribunatus pl. poſt quæſturam. Hinc Cicero Curioni: Petiui ſæpius per litteras, ſed tum quaſi a ſenatore nobiliſſimo, & adoleſcente gratioſiſſimo, nunc a Tribuno pl. & a Curione tribuno. Et Suetonius in Auguſto: Comitiis tribuniciis, ſi deeſſent candidati ſenatores, ex equitibus Romanis creauit, ita, ut, poteſtate tranſacta, in utro uellent ordine manerent. Tribunos autem pl. in ſenatum lectos a cenſoribus indicat Liuius lib. XLV. Cenſoribus, inquit, petentibus, ut ex inſtituto, ad ſarta tecta exigenda, & ad opera, quæ locaſſent, probanda, anni & bimenſis tempus prorogaretur, Cn. Trebellius tribunus, quia lectus non erat in ſenatum, interceſſit. Verum enimuero poſtea C. Atinius Labeo tribunus pl. cum timeret ne a ſequentibus cenſoribus in ſenatu legendo præteriretur, quod Q. Metellum Macedonicum cenſorem de ſaxo Tarpeio deiici iuſſerat, eam rogationem tulit? Probabile id quidem eſt. nam & cauſſa le-

gis ferendæ aptissima coniicitur, & latoris nomen congruit. Sed uel hoc nos docere potest, quam sint infirmæ omnes in antiquitate concipienda coniecturæ. Extreme enim insanit Piso, qui teste Dione lib. XL. uult mouere Curionem illum tribunum pl. qui bellum ciuile Pompeianum concitauit, si diis ac hominibus inuitis iure tribunatus, quem gerebat, senator fuit; non solum timidus, sed ridiculus est Curio, atque etiam illi tribuni Cæsare & Bibulo cõsulibus, de quibus idẽ lib. XXXVII. qui propter censorum minas trepidant, & irati magistratus uoces sine potestate, tanquam strepitum inanem, pertimescunt.

De censu porro coniicio ex Asconii uerbis in explicatione Verrinarum: Moris, inquit, erat, cum aliquis ciuis Rom. ostendendus esset, ut significaretur, aut a prænomine suo, aut a nomine, aut a cognomine, aut a tribu, in qua censeretur, aut a curia, aut a censu, ut si esset senator, eques'ue Rom. Item ex Seneca, tum in declamationibus, tum in lib. de beneficiis. Etenim in lib. de beneficiis ita scribit: Video istic mensas, & æstimatum lignum senatoris censu. In declamationibus autem hoc modo: Senatorium gradum census ascendere facit. census Rom. equitem a plebe discernit. Vnde Arnobius scite & pie aduersus gentes lib. IV. Quis ad extremum deã pecuniam esse credat? quam, uelut maximum numen, uestræ indicant litteræ donare anulos aureos, loca in ludis, atque spectaculis priora, honorum suggestus summos, amplitudinemque magistratus. Multi tamen negant census rationem habitam stante Rep. quod ita scriptum legerint a Plinio lib. XIV. Posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit. Postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum, ducemq; nihil magis exornare quam census, pessum iere

uitæ

uitæ pretia. Sed certe Asconius respexit illud tempus, quo accusabat Cicero Verrem. Atque audiamus etiam Liuium lib. XXII: Cum deessent nautæ, consules ex S. C. edixerunt, ut qui L. Aemilio C. Flaminio censoribus millibus æris quinquaginta ipse, aut pater eius census fuisset, usque ad centum millia, aut cui postea res tanta esset facta, nautam unum, cum sex mensium stipendio daret. qui supra centum millia, usque ad trecenta millia, tres nautas, cum stipendio annuo. qui supra trecenta millia, usque ad decies æris, quinque nautas. qui supra decies, septem. senatores, octo nautas, cum annuo stipendio darent. Qui autem ita edixerunt consules, Q. Fabius Maximus IV. & M. Marcellus III. fuere. Non est igitur recens hoc institutum. Nam quia uidemus seruos ex censu numero constituto, datos ad remum, illiq; dederint septem, qui supra decies æris censum haberent, census senatorum profecto, quia dederant octo nautas, maior erat. Stat & illa pro me ratio, quod cum certus equitum census semper fuerit, nulla potest reddi caussa, cur non etiam idem in senatoribus sit obseruatus. Scio multos esse contentionis cupidiores quam ueritatis, qui delicato quodam fastidio inuenta aliorum reiiciant. Quamobrem ut istis præcludatur occasio calumniandi, ad has coniecturas, quæ sane sunt probabiles, perspicuum Liuii testimonium adiiciam, quod eiusmodi est: Cum Sp. Caruilius longa oratione non solum inopiam, sed etiam paucitatem ciuium, ex quibus in patres legerentur, conquestus esset. Diserte, ut exstimo, non tectis uerbis, id, quod dicimus, probat. Reperi autem eam auctoritatem ex XXIII. lib. Quare constat, si non ab initio Reip. at certe iam ante bellum Hannibalis, censum in amplissimo ordine legendo custoditum, eumq; non modo eorum, qui classis quin-

ctæ erant, quod non uult fateri Grucchius, sed illorum quoque, qui supra decies æris possiderent, censu maiorẽ fuisse, ac nescio an minorem quam C. Cæsaris ætate. Hannibalis deinde bello, infinitis exhausto ærario sumptibus, illa uoluntaria collatio, post aliquot annos, nihil reliquum fecerat senatoribus, prætet anulos sibi, & coniugi, & liberis, & filio bullam, & quibus uxor, filiæ'ue erant, singulas uncias auri pondo, argenti, qui curuli sella sederunt, equi ornamenta, & libras pondo, ut salinum patellamq́; deorum caussa habere possent; ceteris senatoribus libram argenti tantum, æris signati quinque millia. Ceterum omne aurum, argentum, æs signatum ad III uiros mensarios, ne Resp. stipendio egeret, collatum est, summo certamine iniecto, ut prima inter primos nomina sua uellent in publicis tabulis esse. Hæc ad uerbum ex XXVI. historiæ Liuianæ libro. Ita Rep. conseruata, & aucta, priuatæ res postea ciuium Romanorum facile creuerunt. Nam doctissimi colligunt uiri, ante Augustum censum senatorium fuisse octingenta millia HS. & post Augustum duodecies. Eius rei testes citant Suetonium, & Dionem. Suetonium in uita Augusti, cum scribit: Senatorium censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa duodecies HS. taxauit, suppleuitq́; non habentibus. Dionem uero LIIII. lib. quando ait: Inde senatus iterum lectus est. Cũ enim census, qui initio senatoribus, amissis per bella a multis patrimoniis, centum millium erat præfinitus, procedente tempore, magnis partis opibus, ad CCL. millia perductus esset, nemo inueniebatur, qui legi uellet. quin etiã filii senatorum, & nepotes, aut propter angustias rei familiaris, aut propter parentum, & auorum calamitates animis fracti, non modo non appetebant senatoriam dignitatem; sed ea se quoque abdicabant. Centum millia

drach-

drachmarum procul omni dubio intelligit, quæ non octingenta, ut Suetonius uult, sunt, sed quadringenta HS Romanorum. Itaque sciendum est Augustum exinanita urbe diminuisse primum censum, & minorem, quam fuisset antea, constituisse; deinde, post continua bella, & proscriptiones recreata ciuitate, & aucta diuitiis, alio decreto, non solum expleuisse superiorem, quem diminuerat, census numerum, sed & ampliasse. Quod ex Dionis uerbis perspicuum est. nam, cum dicit censum fuisse præfinitum centum millium, caussam hanc subiicit: Quod, multi, ait, bellis patrimonia amisissent. Hunc autem censum centum millium non ueterem, sed ab Augusto institutum constat, ex eodem Dionis libro. In quo paullo ante scriptum ita reliquit: Qui centum millia census haberent, eis magistratuum petendorum potestatem dedit. Hunc enim primum constituerat senatoriū censum, quem deinde usque ad CCL. protulit. Ac de censu ab Augusto aucto, suo loco exquiremus; decies autem æris aureorum sunt, quos uocamus scutatos XV. millia. Verum priusquam auctum esset æris pretium Hannibalis bello, totidem erant, quot X. millia. Octingenta uero HS. millia, & CC. drachmarum cum XXIV. aureorum nostrorum millibus comparo. Neque hic omnia ad uiuum resecauimus, sed lusimus, ut hominum uoluntati morem gereremus, qui cum nostri sæculi opibus antiquas illas diuitias conferre studebunt. Itaque si me pœnitebit, id mihi licere uelim, quod in XII scrupis concedebatur, ut calculum reducam, quo me errasse, repetito lusus totius ordine, recordabor.

Nec solum de censu cautum fuit, uerum etiam de quæstu turpi, & sordido. Etenim Cicero in Verrinis dixit Claudium Pulchrum prætorem ex S. C. leges Hale-

finis de senatu cooptando conscripsisse, in quibus tum alia multa, tum de quæstu sanxisse, quem qui fecisset ne legeretur. Quod Romæ obseruatum non dubito, ne sordibus illiberalis quæstus maiestas ordinis amplissimi pollueretur. Vt si quis egestatem lenocinio sustentasset, aut uocem in lucrum contulisset, aut haruspicinam fecisset, aut ludicram artem exercuisset. De histrionibus patet ex illo D. Augustini loco lib. I. de ciuitate Dei cap. XIII. Romani uero hominibus scœnicis, nec plebeiã tribum, quanto minus senatoriam curiam, dehonestari sinunt. De præconibus, & haruspicibus indicat Cicero in epistola ad Leptam, in qua in principio ita est: Simul accepi a Seleuco tuas litteras, statim quæsiui e Balbo per codicillos, quid esset in lege, rescripsit, eos, qui facerent præconium, uetari esse in decurionibus; qui fecissent, non uetari. quare bono animo sint & tui, & mei familiares. neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatum Romæ legerentur, eos, qui aliquando præconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. Quod ad lenones attinet, non est ita res obscura, ut testimonium desideret.

Sequitur lectio Buteonis dictatoris, quam Liuius lib. XXIII. & Plutarchus in Fabio, sub bellum II. Punicũ ponunt. Narrat uterque cum dictator M. Iunius Pera in castris esset, alterum quoque eodem tempore in urbe N. Fabium Buteonem, legendi senatus caussa dictum, cum nõ solum conuenientium ad publicum consilium post tot grauissimas clades magna infrequentia, uerum etiam, ut Liuius addit, ciuiũ, qui in patres legeretur summa paucitas, & inopia esset. Dictus autem est nocte, ut mos erat, auctore Liuio, ex S. C. cuius a me, referendæ antiquitatis caussa, talis est informata perscriptio.

**. Quod M. Aemilius prætor V. F. de senatu supplen

do

do D. E. R. I. C. dictatorem, qui censuram ante gessisset, uetustissimusq; ex iis, qui uiuerent, censoriis esset, senatus legendi caussa, in sex menses, sine magistro equitum, oportere creari, adque eum dicendum consulem Terentium ex Apulia acciri. Qua uero animi moderatione Buteo in dictatura fuerit, quos, & quot numero senatores legerit, pluribus uerbis describit Liuius. Ego tamen hoc solum, quod ad institutam scriptionem pertinere uidebatur, infra apposui: Dixit se neminem senatu moturum ex iis, quos C. Flaminius, L. Aemilius censores in senatum legissent. transcribi tantum, recitariq; eos iussurum, ne penes unum hominem iudicium, arbitriumq; de fama, ac moribus senatoris fuerit, & ita in demortuorum locum sublecturum, ut ordo ordini, non homo homini, prælatus esse uideretur. Recitato uetere senatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui post L. Aemilium & C. Flaminium censores curulem magistratum cepissent, nec dum in senatum lecti essent, ut quisque eorum senator primus creatus erat, tum legit qui ædiles, tribuni, prætores, quæstores 'ue fuerant, tum ex iis, qui spolia ex Romano hoste fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepissent. Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omniũ, in senatum lectis, extemplo se magistratu abdicauit, priuatusq; de rostris descendit. Quod autem narrat eos lectos, qui spolia hostium domi fixa haberent, id ita obseruatum scribit Plinius lib. XXXV. ab antiquis, ut foris, & circum limina maiorum suorum, fortissimorum uirorum, imagines disponerent, affixis hostium spoliis. Neque miror eorum quoque, qui ciuem conseruassent, habitam rationem, cum, ut idem auctor tradit lib. XVI, ineuntibus ludos a senatu assurgi in more esset, sedendiq, ius in proximo senatui haberent.

Dixi

Dixi de N. Buteonis dictatura. Lectionis uero consularis Syllæ, & Rufi, præter id, quod supra attuli ex Appiano, in ueterum libris nullum aliud uestigiũ agnoui.

At in dictatura Sylla senatum ex equitibus suppleuit, Liuio teste, lib. LXXXI. Quanquam Dionysius, sub finem lib. V. cum Syllæ crudelitatem, & impotentiam in dictatura commemorat, id ei, inter cetera, uitio uertit, quod nullo discrimine, quosuis in senatum legerit. Et Sallustius multos ex egregariis militibus senatores post Syllæ uictoriam factos prodit. Quomodo uero id fecerit, dubitari non potest, cum scribat Appianus ab eo concessa fuisse tribubus de singulis suffragia. Tacitus in Annali XI. refert, cum ante essent quæstores octo, lege Syllæ uiginti creatos, supplendo senatui, cui iudicia tradiderat.

Iulio Cæsari Africa subacta a senatu decretos, tum alios singulares honores, tum ut moribus præfectus esset in triennium, ex Dione constat. Itaque Cæsarem significat Cicero, cum sic ad Papirium Pætum scribit: Quandiu hic erit, noster hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ. Præfectum autem moribus appellauit senatus, Dione teste, quod censoris nomen parum ei decorum esse putaret. Cæsarem tamen senatum legisse, antequam in Africam traiecisset, reperio apud eundem historicum XLII. lib. Hic peregrinos, milites, libertinos, tonsores, haruspices in senatum legit. De peregrinis patet ex iis, quæ ab initio sunt a nobis disputata. De militibus uero narrat lib. XLII. Dio, in hanc ferme sententiam: Equitibus, centurionibus, & qui his minora in exercitu obibant munera, cum alia præmia tribuit, tum quosdam ex iis, in locum demortuorũ senatorum, sublegit. Et de libertinis lib. XLIII. hoc modo: Adscripsit in senatum plurimos, nullo discrimine siue quis miles, siue

ſiue libertinus eſſet. Lucium uero Licinium tonſorem opulentiſſimum, ſenatorem Cæſar fecit, quia dicebatur nimium odiſſe Pompeium. Hoc Acro in explicatione Poeticæ. alium enim auctorem habeo neminem. Quod attinet ad haruſpices, indicio eſt Ciceronis, quā ſupra citaui, epiſtola ad Leptam data. Macrobius ſcribit, hanc facilitatem Cæſaris in eligendo ſenatu, Ciceronem palam irriſiſſe. Nam cum ab hoſpite ſuo, P. Mallio, rogaretur, ut eius priuigno, qui decurionatum ambiebat, auxilio eſſet, aſſiſtente frequentia dixit: Romæ, ſi ius habebit Pōpeius, difficile eſt. Sed quid mirum eſt Ciceronē ioco perſtrinxiſſe Cæſarē, cum, ut refert Dio, etiam milites ei in probris, ſenatus lectionem obiicerēt.

Antonianæ lectionis mentio fit apud Plutarchum, & Appianum. Hic lib. III refert ab Antonio ex actis Cæſaris, ut fingebat, infinita ciuitatibus, regibus, & amicis, beneficia tributa; & non paucos in ſenatum adlectos. Ille libro quincto Antonium Cæſaris commentariis multa ſuo arbitratu adſcripſiſſe tradit, nonnullis magiſtratus, multis ſenatorium ordinem dediſſe, quoſdam etiam ab exilio reduxiſſe, & publicis uinculis exemiſſe, hosq; uniuerſos per iocum a Romanis χαρωνίτας appellatos, quod ſe defuncti Cæſaris commentariis tuerentur. Quæ cum ſic prodita, & litterarum monumentis conſignata ſint a Plutarcho, Suetoniusq; ſcribat illos indigniſſimos ſenatores, qui poſt necem Cæſaris per gratiam, & præmium erant adlecti, abortiuos uocatos, non dubito eo loco reponendum orcinos. Quod uenit iam ante nos in mentem Petro Victorio, homini ſumma doctrina prædito. Sic enim & liberti quidam orcini dicuntur, ut in iure ciuili didicimus, qui directam ex teſtamento accepere libertatem, nec unquam patronum uiuum habuere.

Subſequuta eſt deinde IIIuirum R.C. lectio, multo magis infamis. Nam ab his, L. Marcio, & C. Sabino cos. ſocios, milites, libertinos, atque etiam ſeruos in ſenatum cooptatos ex XLIIX. lib. Dionis intelligi poteſt.

Reſtat ut de temporibus Auguſti dicamus. Cum anno DCCXXVI. Auguſtus imperium Cæſaris, quod deuicto Antonio ad Actium ipſe ſibi uendicauit, confirmaſſet, poſt aliquot annos cenſoriam poteſtatem in perpetuum populus ei mandare cupiebat, quam ille repudiauit, ac ſtatim creauit alios cenſores Paullum, Plancumq;. Hos ultimos priuatos cenſuram obtinuiſſe tradunt. Qui cenſores utrum ſenatum legerint, nec ne, compertum non habeo. Verum illæ quinque non ſunt prætermittendæ Auguſti lectiones, quas Dio memoriæ & litteris prodidit. Primum igitur in Appulei, & ſuo quincto conſulatu Auguſtus cum Agrippa cenſor, annos fere octo ante illos, quos modo nominaui, ſenatum legit; & quoniam Rep. laborante plurimi, ut diſſerui, indigniſſimi, & fœdiſſimi homines in ſenatum irrepſerant, & propterea ad M. uſque ſenatorum numerus excreuerat, eum ordinem perpurgauit, & priſtino nitori reſtituit. qua lectione multos, qui ſibi libertini generis, uel alicuius criminis conſcii eſſent, adhortatione ſua leuiſſima, permouit, ut in quod patrimonium quaſi dignitatis inuaſerant, de eius poſſeſſione ſponte decederent. Deinde, P. & Cn. Lentulis cos. præfectus morũ in quinquennium, cum ſenatum legere inſtituiſſet, ne mouendis ſenatoribus in odium incurreret, iuratus ſe eos, quibus plurimum confideret, delecturum, XXX. creauit uiros; quorum ſingulos, iureiurando eodem adactos, iuſſit quinque ciuium nomina edere, quos maxime idoneos ad ſenatoria munera obeunda ducerent,

&

&ex his quinque ſorte unus in ſenatum cooptabatur. Si uero nomẽ alicuius, qui non adeſſet, primum exiret, res iterum reuocabatur ad ſortem. Sed cum ita aliquot diebus res acta eſſet, reliquos, ad explendum numerum DC. ſenatorum, ipſe arbitratu ſuo legit, propter fraudem, & XXX uirum quorundam, & Quæſtorum, quibus tabellas crediderat, quas nominibus inſcriptis quinque illorum ciuium in urnam coniicerent, ut deinde manibus pueri ducerentur. Mox Licinium Regulum narrat Dio, grauiter conqueſtum eſſe de ſortis iniuſtitia, quæ ſe dignitate ſenatoria ſpoliarit, eamq; filio ſuo, & quibuſdam aliis, nullo modo ſecum comparandis, detulerit; & enumeratis ſtipendiis, ueſte lacerata in curia, ut cicatrices oſtenderet, corpus denudaſſe: atque etiam alium quendam, cui Articuleio Pæto nomen erat, ut ſibi patri loco cedere liceret, omnibus precibus obſecraſſe; huiusq; pietate, & illius querimonia adductum Octauianum, & quod non paucos indignos illa lectione cooptatos uideret, totum ab initio ſenatum re citaſſe ait, & nonnullis ſenatu motis, alios ſublegiſſe. Tertio ſenatum legit Auguſtus Tiberio, & Quinctilio cos. quo tempore aucto cenſu, cum nemo ſenator eſſe uellet, & ideo ne tribunatum quidem quiſquam peteret, ex quæſtoriis, & nondum XL. annos natis tribuni pl. ut fierent aliqui omnes ipſe perquiſiuit, ac eos qui dem, qui XXXV. annum (neſcio an LXV. dicere uelit) exceſſerant, præteriit: qui uero infra eam ætatem erant, & cenſum ſenatorium habebant, niſi qui membris capti eſſent, ſenatores eſſe coegit. Quincto Auguſtus præfectus item morum Iulio & Fabio cos. ſenatum legit. Sexto Sabino, & Rufo, ut arbitror, cos. Legit autem per III uiros, quos ex decem ſenatoribus, quorum maxime habebat probitatem, & fidem perſpectam,

ctam, sorte creauit. Ad hos Suetonius spectauit cum in uita Augusti illa scripsit: Quo plures partem administrandæ Reip. caperent, noua officia excogitauit. Curam operum publicorum, uiarum, aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturam urbis, IIIuiratum legendi senatus, & alterum recognoscendi turmas equitum. Lectiones uero illas, nunc a nobis ope historiarum Dionis pluribus uerbis commemoratas, uix attigit Suetonius. Namq; hoc solum de iis reperi in eius commentario: Senatorum affluentem numerum deformi, & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, post necem Cæsaris, per gratiam, & præmium adlecti, quos orcinos uulgus uocabat) ad modum pristinum & splendorem redegit duabus lectionibus, prima ipsorum arbitratu, quo uir uirum legit, secunda suo & Agrippæ, quo tempore æstimatur lorica sub ueste munitus, ferroq; cinctus præsedisse, decem ualentissimis senatorii ordinis amicis sellam suam circumstantibus. Cordus Cremutius scribit, ne admissum quidem tunc quenquam senatorum, nisi solum, & prætentato sinu. Quosdam ad excusandi se uerecundiã compulit, seruauitq;, etiam excusantibus, insigne uestis, & spectandi in orchestra, epulandiq; publice ius. Suspicor autem ab Augusto multa ad perpetuitatem de senatu cooptando sancita, duo tamen illius tantum instituta ad eam rem pertinentia, ueterum annalium auxilio, tanquam duæ tabulæ e naufragio quodam, seruata sunt. Primum enim intulit Dione auctore lib. LV. ut quotannis senatorum nomina perscripta in albo proponerentur. Deinde, quod ante diximus, censum auxit. Illud Marcio & Asinio consulibus cœptum Dio aperte dicit; hoc uero ante lectionem tertiam factum ex eo loco eiusdem historici coniicio, ubi ait, censu prolato ad

ducenta

ducenta & quinquaginta millia, qui ſenator eſſe uellet reperiri potuiſſe neminem. Ceterum ducenta & quinquaginta millia drachmarum, decies ſunt HS. non duodecies, quod ſcribit Suetonius. Duodecies autem HS. trecẽtis millibus drachmarum reſpondent. Quem octoginta ſenatorum tantum, non omnium, cenſum prodit Dio lib. XLV. Quoniam, inquit, multi ſenatores, & equites citra ſuam culpam redigebantur ad paupertatem, pleriſque conſtitutum cenſum eorum ordini ſuppleuit, octoginta autem quibuſdam uſque ad trecenta millia ampliauit. CCL. millia drachmarum & decies HS. fere ſunt XXX. aureorum noſtri temporis millia; & duodecies HS. itemq; CCC. millia drachmarum circiter XXXVI. millia. Verum & alium ab initio intulerat, ut diſſerui, Auguſtus ſenatorium cenſum. Is centum drachmarum, hoc eſt HS. fere CCCC millia erat, quibus XII. millia aureorum opponunt rerum, nummorumq; antiquorum periti.

De ſenatus lectione ſatis a nobis eſt diſputatum. Deinceps ad eam curam toto pectore incumbemus, ut ſenatoris Rom. ſtatum exprimamus, & quaſi ante oculos lectorum conſtituamus. Quæramus igitur primum quid muneris ſuſtinerent ſenatores; deinde quibus in rebus durior illis uitæ conditio quam reliquis ciuibus eſſet conſtituta; tum poſtremo quæ præmia, & ornamenta haberent.

Maximum ac potiſſimum ſenatorum munus erat de Rep. cum magiſtratibus conſultare. Neque hoc in ſenatu ſolum, uerum etiam in ducum poteſtatumue, ut Plinius uocat, conſiliis. In quibus præcipuas partes ſenatorum fuiſſe, non obſcure ſignificare uidetur Salluſtius cum ait: Metellus propere cunctos ſenatorii ordinis ex hibernis accerſiri iubet, eorum, & aliorum, quos idoneos

neos ducebat, consilium habet. Ita more maiorum ex consilii decreto per legatos Iugurthæ imperat argenti pondo ducenta millia.

Cetera uero senatoria munera inuestiganti mihi accuratius, primo loco iudicia occurrunt. Principio Romulus Dionysio lib. II. teste, ita iudicandi munus partitus erat cum senatoribus, ut illis tantum rerum leuiorum cognitionem permitteret; sibi autem non solum criminum, quibus Resp. læderetur, uindicationem, sed & priuatæ cuiusq; caussæ maximi momenti iudicium omne reseruauerat. Idem historicus infra Ser. Tullium, uelut operis maximi auctorem, laudat, quod priuatos iudices omnium priuatarum cōtrouersiarum constituisset. Verum regiorum iudiciorum omnis fere memoria uetustate obliterata euanuit. Illud autem æternis litterarum notis testatum ab historicis omnibus est, senatorium ordinem solum iudicasse, a primis libertatis temporibus, ad annum DCXXX. ab urbe condita. tot enim numerantur ad tribunatum C. Gracchi, qui sua lege iudicia senatui eripuit, & ad equites transtulit. Quod cum alii sexcenti, tum M. Varro apud Nonium aperte demonstrat his uerbis: C. Gracchus senatui iniquus, equestri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit, discordiarum ciuilium fontem. Prudenter sane, quoniam hac quasi materia præbita occultis odiorum scintillis, grauissima dissensionū inter ordines incēdia, breui tempore, exarserunt: & cum iudicia modo huc, modo illuc transferrentur, & ab altera parte semper maxima animorum contentione repeterentur, inde ad exitum usque Reip. nullus finis certaminum fuit. Itaque cū XVI. annos tantum essent penes equites, mox consulari Seruilii Cæpionis lege, ut refert Obsequens, utrique ordini communicata sunt. Neque hic cogitationum suarum

rum aculeos doctiſſimi uiri diſſimularunt. Etenim quærunt quid cauſſæ fuerit, cur de eadem lege Druſus tribunus pl. anno DCLXII. referret. Atque huius difficultatis explicandæ duplex adhuc reperta eſt ratio. Alii minorem fuiſſe lege Seruilia numerum ſenatorum dicunt, & opinantur hoc eſſe, quod in epitomis Liuii de ſexcentis equitibus, trecentis ſenatoribus admixtis, ad C. Gracchi rogationem refertur: idcircoq; poſtea Druſum lege cõmiſiſſe iudicia trecentis equitibus, totidemq; ſenatoribus, ut ampliſſimus ordo, cuius dignitati mirum in modum fauebat, multitudinem alterius aſſequeretur, & exæquaret. Quidam uero ex eo concludunt, rogationẽ Seruiliam, aut Q. Cæpione latore damnato abrogatã, aut certe nũquam ſeruatam. Id quod magis placet, ſcriptum eſt enim apud Ciceronem in oratione pro C. Cornelio, primum lege Plotia ſenatores cum equitibus iudicaſſe. Legibus enim Liuiis quoque S. C. ſublatis, ad priſtinum ſtatum res iudiciaria redierat. Plotiæ autem tribuniciæ hæc fuit ſententia, ut ſingulæ tribus ſuffragiis quinos denos per annum iudicaturos crearent, ex eoq; factum eſſe ait Aſconius, ut ſenatores quoque in eo numero eſſent, & quidam etiam de plebe. Tandem iterum ſoli ſenatores iudicarunt lege Syllæ dictatoris. Hic enim rerum potitus equites, quod partes Cinnæ fouiſſent, iudiciorum regno ſpoliauit. Sylla autem mortuo Aurelius Cotta prætor iudicia diuiſit, inter ſenatores, equites, & tribunos ærarios. Omitto legem Pompeiam conſularem, nihil enim de ordinibus mutauit. Senatorum porro, qui ea tempeſtate iudicarẽt, numerus notatur in ueteri ſenatuſconſulto, Cœlii epiſtolis interpoſito, cuius caput quoddam tale eſt: Et cum de ea re ad ſenatum referretur a conſulibus, qui eorum in CCC. iudicibus eſſent, ſex abducere liceret. Plutarchus uero

in

in Pompeio, & Paterculus lib. II. CCCLX. edunt. Propterea; uereor ne lacuna sit in libro Cœlii. Mendosum certe esse argumēto est dictio, SEX, nō opportuno loco collocata. Iudicum autem senatorii tantum ordinis hāc fuisse summam, & si neque in S. C. neque in Plutarchi, Velleiiq; historia id expressum sit, ex eo licet existimare, quod uniuersos iudices DCCCL. Cicero lib. VIII. ad Atticum numerat. Inde Cæsar dictator ad equites, & senatores iudicia redegit, tribunos ærarios sustulit. Post M. Antonius ad duas decurias senatorum, & equitum, tertiam centurionum, ac manipulariorum legionis Alaudæ; & mox Augustus quartam ducenariorum adiunxit. Verum quidem hæc hactenus. Plura qui uolet librum de Legibus Paulli Manutii diligenter legat, a quo omnis huius loci quæstio plene cumulateque est perfecta.

Vetus etiam institutum fuit, ut publici populi R. nuncii, cum mandatis ad exteras nationes, ex solo ordine senatorio mitterentur. Ac huius quidem rei testem habemus Liuium libro IIII. Solitudinem, ait, in ciuitate ægra experti consules sunt, cum in legationes non plus binis senatoribus inuenientes, coacti sunt binos equites adiicere. De ultimis Reip. temporibus nulla, quod sciam, extat ueterum auctoritas; neque aliquo exemplo hoc obeundarum legationum munus communicatum cum aliis ordinibus probari potest. Nam Seruium Honoratum ego non arbitror esse antiquitatis auctorem satis idoneum, qui cum lib. II. Virg. Aeneam ex omni ordine ad Latinū oratores delegisse fingit, expressam ab eo ueterem dimittendarū legationum rationem, quæ ad suam usq; ætatem permanarit, interpretatur. Fetiales certe constat non fuisse senatores. Liuius lib. XXXI. Consuli a patribus commissum est, ut quem

uideretur, ex iis, qui extra senatum essent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Atque etiam imperatores nonnunquam sibi legasse in equestri adhuc ordine constitutos, certum est. Scribit enim Cornelius Nepos, Atticum equitem Rom. ne cum Q. quidem Cicerone uoluisse ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset.

Iam uero cum senatorio ordine magistratus colligati, atq; uinculo quodam constricti erant. Docet hoc Cicero in Cluentiana his uerbis: Senatorem hoc queri non posse, quod ea conditione honores petere cœpisset, quodq; permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, auctoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ. Et in defensione Postumi, cum de equitibus loquitur: Quonam modo se defendent posthac qui uestri ordinis, cũ magistratibus nostris, his erunt caussis implicati. Et supra in eadem oratione: Delectat amplissimus ciuitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, prouinciæ, sacerdotia, triumphi. De prouinciis autem, sunt etiam hæc apud Florum: Quid ad ius libertatis magis efficax, quam ut, senatu regente prouincias, ordinis equestris auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur. Fere enim prouinciæ, & imperia senatoribus mandabantur, uel iis, qui iure magistratuum in senatum uenerant. Raro equitibus, ac nescio an alicui stante Rep. præter Pompeium, quem cum XX. & III. annũ uix excessisset, a Sylla aduersus Carbonem, & Perpernam cum imperio missum constat. Hinc M. Tullius in Pompeiana: Quid tam præter consuetudinem, quàm homini peradolescenti, cuius a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium, atque exercitum dari? Siciliam

permitti, atque Africam, bellumq; in ea administrandum? Ceterum narrat Dio lib. LIII. Augustum aliis prouinciis senatores præfecisse, Aegypto autem equites, quod eam gentem haberet suspectam, ne nouis rebus studeret. Quoniam uero idem tradit infra lib. LIIII. ampliato censu, in magna paucitate senatorum XX uiros ex equitibus constitutos; quorũ sunt III uiri capitales, III uiri, auro, argento, ære, flando feriundo, IIII uiri uiarum in urbe muniendarum, & X uiri stlitibus iudicandis; II uiros autem uiarum extra urbem substruendarum, marginandarumq;, & IIII uiros, qui in Campaniam mittebantur, abrogatos; inde fit ut ista quoque in hunc numerum referenda existimem. X uiri quidem stlitibus iudicandis, præerant iis iudiciis, quæ ad centumuiros sorte deferebantur. At hoc munus quæstorii ante obibant. Est enim ex Suetonio minime dubium hac de re argumentum: Auctor, inquit, fuit, ut centumuiralẽ hastam, quam quæstura functi cogere consueuerant, X uiri cogerent. Ad eius rei illustrationem facit quoque monumentum, patrum nostrorũ memoria repertum, cũ indice tali: SCAEVA. QVAESTOR. XVIR. STLITIBVS. IVDICANDIS. S. C. POST. QVAESTVRAM. ET. XVIRATVM. STLITIBVS. TRIB. PL. &c. Eodem modo ex Plutarcho reperi Cæsarem Appiæ uiæ sternendæ, muniendæq; post quæsturam præfectum.

Vtrum autem in rebus diuinis aliquid operæ, & curæ a senatoribus poneretur, nec ne, nihil certi scio. Nisi forte lectum sternerent, quoties pacem Deorum, grauissimis pressa calamitatibus, ciuitas exposceret. Sic enim Liuius narrat lib. XXII. Postremo ex libris Decembri iam mense immolatum est, lectisterniumq; imperatum, & eum lectum senatores strauerunt. Sed non ausim affirmare, hoc perpetuo in Rep. Romana custoditũ,

cum

cum nullum habeam ſcriptorem, quo ſatis certo auctore ſtari poſſit. Illud teſtimonio Ciceronis in cauſſa Rabirii Poſtumi, & Dionyſii Halicarnaſſei lib. VIII. firmũ ratumq́; eſt, ſacerdotia ad ciues nobiliſſimos, & fere ſenatorii ordinis deferri ſolita.

His ita conſtitutis, quæ onera legum, ac iudiciorum ſenatoribus impoſita eſſent, uideamus. Ac primum hæc tot fuiſſe, & adeo grauia, ut optime cum iis agi uideretur, qui in inferiore ciuitatis gradu conſtitiſſent, nemo ueterum ſcriptorum non omni aſſeueratione affirmat. Sed unus mihi pro cunctis eſt Cicero. Quid igitur hic ſcribit? Multa ſunt, ait, impoſita huic ordini onera, multi labores, multa pericula, non ſolum legum, ac iudiciorum, ſed etiam rumorum, ac temporum. Sic in Frumentaria; in Cluentiana uero hoc modo: Iniquum tibi uidetur Acci eſſe, non iiſdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquiſſimum eſse confitear, huiuſmodi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut iis, quæ ſunt non pareamus: deinde quis unquam hoc ſenator accuſauit, ut cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. eſset conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum conditionibus uti non oportere? quam multa ſunt commoda quibus caremus, quam multa moleſta ac difficilia, quæ ſubimus? atq; hæc omnia tantũ honoris & amplitudinis commodis compenſantur. Quarum quidem omnium rerum utinam nobis monumenta litteræ prodidiſsent. Verum noſtræ eſt diligentiæ has perquirere, quæ in locis reconditis abditæ latent.

Ordiamur autem ab illa lege de indicio, cuius & ſi annus tanto temporis (quod ne ſibi quidem ipſi parcit) interuallo exoleuerit, uetuſtiſſimam tamen eſſe haud inuitus crediderim. His, qui proditionis, maieſtatis, uel alterius id genus facinoris latebras detexiſſent, ſi eius

conſcii reperirentur, impunitas dabatur. Solis ſenatoribus indicium profiteri, ſaluis legibus, nunquam licuit. Auctor eſt, quem ueriſſimum, & certiſſimum omnes appellant, Aſconius in commentario diuinationis in Cæcilium Nigrum.

Ignoratur etiã quando illud inductum ſit in Remp. inſtitutum, ne ſenatoribus Italia egredi liceret, niſi ius haberent legationis liberum. Non licuiſſe uero ut credam eo ducor, quem ſubſcribam, Ciceronis loco lib. IIX. ad Atticum. Quod uideris non dubitare, ſi conſules tranſeant, quid nos facere oporteat, certe tranſeunt, uel, quomodo nunc eſt, tranſierunt. Sed memento præter Appium neminem eſſe fere, qui ius non habeat tranſeundi. Nam aut cum imperio ſunt, ut Pompeius, ut Scipio, Fannius, Voconius, Sextius, ipſi conſules; quibus more maiorum conceſſum eſt uel omnes adire prouincias, aut legati ſunt eorum. Ergo hi tantum tranſeundi mare poteſtatem habebant, & præter hos nemo. Quæ & ſi tecte ſcribuntur a Cicerone, ita tamen, ut facile poſſimus imaginẽ antiqui moris cognoſcere. Quod ſi quis repugnat, nec manus dare uult, appellabo Dionem, qui hoc non innuit, ſed dicit nominatim: Iuſſit, inquit, ut ſenatores omnes, omnesq; ſe magiſtratus ſequerentur, propoſito S.C. quo impunitatem eius demigrationis oſtendebat. Poſt hoc S. C. cum multa alia, grauiſſimis illis motibus concitata ciuitate, perperam, & temere fierent; tum etiam contra morem maiorum ſenatores per gentes, per omnes prouincias uolitabant, donec interceſſit Auguſti decretum, cuius apud Dionem lib. LII. extat memoria; ne quis ſenator, niſi id ipſe permiſiſſet, Italiæ fines excederet. Ante occaſum autem Reip. liberæ legationes a ſenatu dabantur; demum homines populares, cum eas a ſenatu impetrare non poſ-

ſent,

ſent, ad populum confugere cœperant. Scriptum enim eſt in quadam Epiſtola ad Q. Fratrem: Illud quod cupit Clodius, eſt legatio aliqua, ſi minus per ſenatum, per populum libera. Dabatur uero libera legatio, uel negotii priuati procurandi, uel pecuniæ exigendæ, uel hereditatis obeundæ, uel uoti ſoluendi cauſſa. Negotii priuati, Cicero in II. Rulliana: Legatos noſtros, qui rerum priuatarum cauſſa legationes obeunt. Exigendæ pecuniæ, idem pro Flacco: Legationes ſumere liberas exigendi cauſſa iuſtum eſt. Hereditatis obeundæ, ut de lege Agraria K. Ian. Hereditatum obeundarum cauſſa, quibus uos legationes dediſtis. Voti ſoluendi, ad Atticum epiſtola, Poſt tuum, libri XV: Scripſi ad Eutrapelum, ut is meas litteras redderet, legatione mihi opus eſſe. Honeſtior eſt uotiua, ſed licet uti utraque. Quidam uero præter rationem ſcripſerunt, cõcedi quoque ſolitas, otioſæ ceſſationis, ſuffragatorum conciliandorum, periculi uitandi gratia. Quorum primum ex lib. I. Legum, alterum ex tertia ad Terentiam, poſtremum ex prima ad Atticum epiſtola, poſſe inueniri putant. Sed eorum locorum expoſitiones, quas illi litteris tradiderunt, a uera ſententia longe aberrant. Quanquam enim ſenatores ea, quæ dicunt, propoſita haberent, alias tamen cauſſas petendi honeſtiores prætendebant. Harum legationum nullum tempus definitum fuit, ante Ciceronis conſulatum. Vnde III. de legibus hoc modo loquitur: Sed quæro quid reipſa turpius, quam ſine procuratione ſenator, legatus ſine mandatis, ſine ullo Reip. munere? quod quidem legationis genus ego conſul, quanquam ad commodum ſenatus pertinere uideatur, tamen approbante ſenatu frequentiſſimo, niſi mihi leuiſſimus tribunus pl. interceſſiſſet, ſuſtuliſſem: tamen minui tempus, & quod erat infinitum, annuum feci.

ita

ita turpitudo manet, diuturnitate ſublata. Fuit item lex Iulia conſularis, de legationum tempore. De qua epiſtola ad Atticum II. libri XV. Dolabella me ſibi legauit ad IIII. non. Apr. id mihi heri ueſperi nunciatum eſt. uotiua ne tibi quidem placebat. etenim erat abſurdum, quæ ſi ſtetiſſet Reſp. uouiſſem, ea me, euerſa illa, uota diſſoluere. & habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi poteſt: idq́; adeo genus legationis, ut cum uelis introire, exire liceat, quod nunc mihi additum eſt. bella eſt autem huius iuris quinquennii licentia. Sed propoſitum perſequamur.

Referendum in hunc numerum exiſtimaui & inſtitutum de cenſu. Non enim tantum ad conſequendum ſenatorium gradum cenſus requirebatur, uerum etiam ad tuendum. Et ne abſque pignore, ut aiunt, nobis credatur, dico me id hauſiſſe ex illo eloquentiæ, & morum antiquorum fonte M. Cicerone. Nam hæc eius uerba, in litteris ad Q. Orcam datis, nihil aliud ſignificant: C. Curtius habet in Volaterrano poſſeſſionem. hoc autem tempore Cæſar eum in ſenatum legit, quem ordinem ille, iſta poſſeſſione amiſſa, uix tueri poteſt. Cum Ciceronis epiſtola congruit Annalis ſecundus Taciti. In eo libro ſic eſt: Ceterum, ut honeſtam innocentium paupertatem leuauit, ita prodigos, & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Syllam, Q. Vitellium, mouit ſenatu, aut ſponte cedere paſſus eſt.

Aduerſus ſenatum quoque fuit lex de redemptionibus, ne quid ſenatori, præter illa, quæ erant nominatim excepta, redimere ab ærario liceret. Pedianus in poſteriorem earum, quæ integræ non extant, pro Cornelio: Antonius redẽptas habebat ab ærario uectigales quadrigas, quam redemptionem ſenatori habere licet per legẽ.

Num

Nunc eas leges, eaq; instituta, quorum auctores annalium litteris celebrantur, ordine temporum seruato referamus. Antiquissima in his est Claudia tribunicia, P. Cornelio & T. Sempronio cos., ut Liuius prodit, lata: Ne quis senator, quiue senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plus quam trecentarum amphorarum esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris uectandos. quæstus omnis patribus indecorus uisus est. Vtitur ea lege Cicero in oratione de suppliciis.

Post Claudiam uenit in mentem Sulpicia, & ipsa tribunicia, de qua Plutarchus in Sylla: Cum legem tulisset, ne quis senator supra duo millia denarium deberet, repertum est eum, cũ moreretur, ære alieno obstrictum fuisse, ad centum & uicies HS.

Ac ne illud quidem alienum est facere mentionem hoc loco legis a Sylla dictatore latæ, ut de nummariis iudicibus, de corruptoribus iudiciorum, deq; fictis & mercenariis testibus quæreretur. quæ crimina, cum aliis quibusdam, uno nomine falsi continebantur. Ante fuit etiam nescio quid eius rei a C. Graccho rogatum, placuit tamen eam potius tribuere Syllæ, cum ab omnibus Cornelia, non Sempronia nominetur. Ratio uero cur hanc legem non putarim silentio prætereundam, hæc me impulit, quod uiderem, a Cicerone in Cluentiana non semel dictum, hoc genere quæstionis senatores tantum, & eos, qui magistratum habuerunt, alligatos esse. Etenim caput de falsis testibus ita tractat: Quis de plebe Romana testimonium dixit unquã, cui non hoc periculum T. Accio auctore paratum esse uideatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, neminem unquam esse confirmo. De iis uero, qui conuenerunt, quo quis iudicio condemnaretur, sic agit: Vt hæc ad me caussa delata est, qui leges eas, ad

quas

quas adhibemur,& in quibus uersamur,nosse deberem; dixi Habito statim, de eo, qui coisset, quo quis condemnaretur, illum esse liberum, teneri autem nostrum ordinem. Et infra: Illi non hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, qua nunc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia: intelligebant enim ea lege equestrem ordinem non teneri. Et cum senatores, equites, & tribuni ærarii, per legem Aureliam, iudicarent, illo capite, quo constituitur quæstio, in eos, qui, corrupti pecunia, innocentem damnarunt, aut nocentem absoluerunt, solos senatores ait teneri. Fidiculanius quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio HS. CCCC. cuius erat ordinis? senatorii. qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet de pecuniis repetũdis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. Itidem in Postumiana dicit. Potentissimo,& nobilissimo tribuno pl. M. Druso, unam in equestrem ordinem quæstionem ferenti, si quis ob rem iudicatam, pecuniam cepisset, aperte equites Rom. restiterunt. Notauimus quidẽ lib. I. ad Atticum, Epistola Magna mihi, cum post absolutum Clodium, promulgatum ex S.C. esset, ut de iis, qui ob iudicandum, pecuniam accepissent, quæreretur, equites hoc ualde grauiter tulisse. & ex iurisconsultorum, qui eam legem interpretati sunt, commentariis intelligimus, de omnibus, qui hæc crimina admittunt, tanquam Cornelia lege teneãtur, pronunciandum esse. Itaque hoc magnopere considerare oportet, utrum Cicero in Cluentiana uere serioq; loquatur, an tempori caussæq; seruiat.

Adhæc scripserunt quidam se legisse in Suetonio, lege Cornelia de fictis testamentis, neminem præter senatores fuisse alligatum. Non satis intelligenter meo quidem iudicio. Non enim id cogi potest ex Suetonii uerbis,

bis, quæ eiusmodi sunt: Cum de falso testamento ageretur, omnesq; senatores lege Cornelia tenerentur.

Noster uero Cicero grauissimam ambitus pœnam senatoribus irrogauit. Tulit enim in consulatu, ut senatoribus ambitus damnatis aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Eius legis multa uestigia iampridem doctissimi uiri ostenderunt. Nos unum tantum testimoniũ instituti nostri tuendi caussa apponemus. Cicero pro Murena: Legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat: erat enim seuerissime scripta Calpurnia: gestus est mos & uoluntati, & dignitati tuæ. Sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset; petitioni uero refragata est: pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata est: commoti animi tenuiorum. exilium in nostrum ordinem: concessit senatus postulationi tuæ, sed non libenter duriorem fortunæ communi conditionem te auctore constituit.

Neque excluditur ab hoc genere IIIuirum R. C. institutum, quod tamen paullo post Augusto imperante mutatum est. Sanxisse uidentur IIIuiri, ut senatores uias suis munirent sumptibus. Dio lib. XLVII, senatores scribit, uias suis sumptibus munire coactos. Libro uero LIII: Ceteræ deinde, inquit, uiæ munitæ, siue publico, (neque enim senatores libenter impensas faciebant) siue ipsius Augusti sumptu.

Ab iisdem decretum est, ut, qui senatores, aut senatorum filii, natalem Cæsaris diem lauro coronati non celebrassent, ii multã decies HS. pẽderent. Dio lib. XLVII.

Fuit item lex, cum Augustus omnia teneret, lata, ne senator libertinam uxorem ducere posset. Ab initio libertinis, non modo cum senatoribus connubia non erant, sed ne cum ingenuis quidem etiam de plebe. Nam apud Liuium lib. XXIX. legimus, ex S.C. legem latam,

ut Fecenia Hispalæ libertinæ, quod ab ea detecta Bacchanalia essent, nubere ingenuo liceret, ne'ue ei, qui eã duxisset, ob id fraudi ignominiæ'ue esset. Inde Cicero obiecit ut probrum, in Philippicis Antonio, & in Sextii caussa Gellio, quod libertinas in matrimonio haberent. Quo fit, ut non tam nouam legem Octauiani ætate latam, quam uetustissimæ illi derogatum existimem. Nec idem traditur ab omnibus de latore. Celsus legem hanc Papiam uocat; Paullus Iuliam, Dio assentitur in parte Paullo. Quia id narrat ad augendam prole urbem, in paucitate summa ingenuarum fœminarum, ab Augusto decretum P. & Cn. Lentulis consulibus, annis circiter xxx. ante Papium & Poppœum ex K. Iul. cos. decretum tamen non latum. Quæ me uarietas priscorum scriptorum nihil omnino mouet. Namq; fieri potest, ut hoc, quod principis indulgentia ante concessum fuerat, consul ille multo post in rogationem suam transtulerit.

Cum lege de matrimonio libertinarum, coniungit Paullus & aliam, ne ius connubii esset senatori, uel eius liberis, ad eum usque, qui ex pronepotis filio est natus, cum illa, quæ ipsa, cuius'ue parentes ludicram artem fecerint.

Nec omittendum fortasse est Augusti edictum, ne quis senator, uel senatoris filius gladiatorio munere depugnaret. Deuicto enim Pompeio, senatores ad gladiatorias operas, quæ semper habitæ sunt turpissimæ, & inhonestissimæ, faciles se præbere cœperant, quemadmodum Suetonius, & Dio, locupletissimi illorum temporum testes, historiarum monumentis prodiderunt. Retinendæ igitur priscæ consuetudinis caussa, Claudio & Norbano cos. Augustus ita edixit. Tandem etiam cauit, Marcello & Aruntio cos. ne & illi, qui nepotes senatorum,

rum, aut equites essent, scœnicum, gladiatoriumq́; artificium attingere auderent. Atque hæc fere sunt, quæ aliquo uestigio odorari potuerimus, tum quod uiderentur pertinere ad tuendam dignitatem ordinis amplissimi, tum libidine quoq; magistratuum aduersus senatores, ab initio urbis ad Tiberium Cæsarem, constituta.

Iam ergo quod doctrinæ ordo, quem proposuimus, postulat a nobis, ad tantorum onerum, tantorumq́; laborum fructus animum, & cogitationem transferamus. Cuius loci partes erunt duæ: Quoniam enim non omnes eodem iure, eademq́; conditione erant, primum de honoribus, & præmiis, quæ senatorio ordini uniuerso; deinde uero de ornamentis, & commodis, quæ senatoribus quidē, sed non omnibus proposita erant, agemus.

Senatorii ordinis utilitates non tam in potestate nocēdi aliis, & peccandi licentia, quam in honoris & amplitudinis fructu positæ erant. Namq; omnibus in rebus si non deteriore, at certe eodem iure cum reliquis ciuibus utebantur. Excipio ius aduersus conuiciatores; de quo nullum omnino uerbum fecissem, nisi me grauissima Arnobii, hominis eruditissimi, auctoritas commouisset. Eius uerba hæc sunt: Maiestatis sunt apud uos rei, qui de uestris secus obmurmurauerint aliquid legibus, magistratum in ordinem redigere, senatorem autem conuicio prosequi, suis esse decrestis periculosissimum pœnis, carmen malum conscribere, quo fama alterius coinquinetur & uita, decemuiralibus scitis euadere noluistis impune. Præterea secerno, & illud institutum, ut qui in prouincia senatori litem inferret, is Romam reiici, Cicerone ad Sulpicium teste, posset. Item Corneliæ legis beneficium: Sylla enim, quod est in oratione de signis, plebeis, & equitibus iudicum non amplius quam triū, senatoribus uero etiam plurium reiiciendorum potesta-

tem dedit. Nam illud, ne quis senator in ius de latrocinio uocaretur, sero, & in illo misero Reip. statu paullo ante Actiacam Octauiani uictoriam, decretum Dio lib. XLIX. aperte narrat.

Ornamenta uero, & commoda amplitudinis, hæc monumentis, & litteris potissimum celebrantur. In urbe, locus ludis honestissimus, epulandi publice ius, & lati claui, calceorumq; insigne. In prouinciis autem præter hæc insignia, lictorum quoque & apparitorum pōpa.

Ac quod attinet ad senatorium in consessu theatrali locum, ex Plutarcho suspicor in uita Flaminini: Romæ, inquit, ludis cum senatus, ut erat moris, honestissimo loco consedisset. Nec aliud intelligit Cicero in oratione pro Cluentio, cum ait: Lentulus Popillium, quod erat libertini filius, in senatum non legit, locum quidem senatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit. Spectabant autem senatores in cauea, qui locus scœnæ proximus, & idcirco commodissimus erat. Atque hæc quidem caussa fecit, ut Iuuenalis caneret;

Aequales illic habitus, similesq; uidebis
Orchestram, & populum . . . .

Secreta uero sunt in theatro senatorū loca an. DLIX. P. Africano II. & Ti. Longo cos. sic enim Cicero in caussa Cornelii: P. Africanus cum consul esset, passus est tum primum a populari consessu senatoria subsellia separari. Factum id esse Antias, apud Pedianum, tradidit, ludis Romanis, quos fecerunt Aediles curules Attilius Serranus, T. Scribonius Libo. idq; eos fecisse iussu censorum, Sex. Aelii Pæti, C. Cornelii Cethegi. In circo autē iam inde a Tarquinio Prisco rege, loca diuisa sunt patribus, equitibusq; ut Liuius narrat, uel, ut Dionysius, curiis, ubi spectacula sibi quisque facerent, quos foros appellarunt. Vnde Varro libro IV. de Lingua La-

tina.

tina. Circus maximus dictus, quasi circum spectaculis ædificatus.

Solos senatores iniisse epulas conuiuiorum publicorum, concedet non inuitus ille, qui ea, quæ Dio, & Suetonius historici scribunt, diligenter attendet. Suetonius quidem in Augusto: Quosdam ad excusandi uerecundiam compulit, seruauitq; etiam excusantibus insigne uestis, & spectandi in orchestra, epulandiq; publice ius: Dio uero lib. LV. Sacerdotium deinde Caio dedit, utq; illi in senatum uenire, & ludos inter senatores spectare, publicasq; inire epulas liceret, decreuit.

Vestitu senatores a plebe, & equitibus fuisse distinctos, documento est illud, quod Dio Ciceronem, cum de eius exilio legem ferret Clodius, senatoria ueste abiecta, equitis habitum assumpsisse scribit. Hoc autem insigne erat tunica lati claui. Cuius rei testem habeo Suetonium, antiquorum institutorum auctorem ualde idoneum. Hic enim de Gallis in senatum a Cæsare lectis ait illa uulgo decantata; Galli in curia bracchas deposuerunt, Latum clauum sumpserũt. Et alio loco narrat, cum Augusto, sumenti uirilẽ togã, tunica lati claui resuta ex utraq; parte ad pedes decidisset, fuisse qui interpretarentur, non aliud significare, quam quod is ordo, cuius insigne id esset, aliquando ei subiiceretur. nempe ordo senatorius. Postremis uero temporibus Augustus intulit, ut senatorum quoque filii hanc tunicam protinus induerent. Quæro tamen a Suetonio, qui id prodidit litteris, quomodo ipsi Augusto sumenti uirilem togam, cum adhuc in senatum lectus non esset, ad pedes deciderit. An quod ea pueri, ut & prætexta ornarentur? Falsa autem opinio illorum mentes occupauit, qui genus hoc tunicæ nomen inuenisse credunt, uel a retinaculis, ut ita dicam, quibus pars uestis alteri coniuncta retinetur; uel quod

quod hæc tunicæ forma latior ceteris esset. Clauata enĩ uestimenta uocabantur, auctore Festo, clauis, & tanquã floribus intertexta & distincta. Hoc modo & sacerdotũ uestes, & mappas uariari solitas, ex Martiale,Ślioq; Poetis intelligitur. Hi autem claui in tunicis senatorum purpurei erant. Plinius lib. XXXIII: Anuli distinxere alterum ordinem a plebe, ut semel cœperunt esse celebres: sicut tunica ab anulis senatum tantum, quanquam & hoc sero, uulgoq; purpura latiore tunicæ, usos inueni mus etiam præcones, sicut patrem L. Aelii Stilonis. Vnde etiam, si quis quærat, quando hoc inductum sit institutum, haud difficile erit respondere. Lati claui autẽ angustis opponuntur. Varro lib. IIX. de lingua Latina. Si quis tunicam ita consuit, ut altera plagula sit angustis clauis, altera latis, utraq; pars in suo genere caret analogia. Sed ne cui mirum uideatur Propertium, elegiarum scriptorem eruditissimum, senatum appellare prætextatum. magna enim supremi consilii pars magistratibus constabat. Eodem modo, cũ, ut mea fert opinio, statuæ fere iis senatoribus, qui magistratus habuerunt ponerentur; uel etiam cum ipsi se uestitu cultuq; pingi uellent lautissimo, in Nerua refert Dio, senatores in tunica, & prætexta purpurea, cum corona aurea pingi solitos.

Calceos senatores habuisse diuersos, a reliquorum ciuium calceis, non est quod dubitetur, cum habeamus Ciceronis testimonium. Testatur autem id XIII. Philippica: Est etiam Asinius quidam senator uoluntarius lectus ipse a se, apertam curiam uidit post Cæsaris mortem: mutauit calceos, pater conscriptus repente est factus. Quales autem senatorum fuerint calcei, ingenue me nescire fateor. Neque ut sciam ualde laboro. Omnes aiunt hos fuisse lunatos. Id secus est si Zonaram historicum audias: Plebei, inquit, cum olim pluribus rebus

bus deteriore conditione essent quam patricii, procedente tempore, interregno, & sacerdotiis quibusdam exceptis, par cum illis ius obtinuerunt, neque præter calceos, quidquam diuersum ab illis habuerunt. Nam patricii in urbe gestabant calceos adornatos corrigiarum inflexione, & forma litteræ C, ut a centum Romuli senatoribus originem trahere uiderentur. Et Isidorus auctor non contemnēdus, calceos lunatos, patricios nominat. Sex. autem Pompeius ita scribit: Mulleos genus calceorum aiunt esse, quibus reges Albanorum primi, deinde patricii usi sunt. M. Cato originum lib. VII. Qui magistratum curulem cœpisset, calceos mulleos alutatos, ceteri perones. Legendæ sunt eadem de re Quæstiones Plutarchi, & Satyra VII. Iuuenalis, itemq; VI. Horatii, libri primi, sermo. Seruius Honoratus nugatur de calceamentis Tuscis, hoc est, crepidis nescio quid, quibus ait usos primum senatores, post equites Rom. & demū illa ætate, qua uixit, milites.

Ceterum lictores (id enim postremum erat) senatoribus, & si non lege, ueteri tamen consuetudine, & instituto maiorum in prouincia datos, colligo ex ea Ciceronis epistola, qua Anicium, legatum in Africam legatione libera, Q. Cornificio commendat.

Superest ut præmia, & ornamenta illa referamus, quæ senatorum quidem, sed non omnium erant. Senatores in honoribus petendis uersatos esse, supra ostendimus. Nunc uero quanta ex gradibus magistratuum extiterit inter eos dissimilitudo, considerare oportet. A magistratibus, quos ultimo loco gessissent, qui ex supremo ordine erant, alii quæstorii, quidam tribunicii, multi ædilicii, nonnulli prætorii, consulares, & censorii nominabantur; ac ut quisque maximo perfunctus erat magistratu, ita dignitate supremus habebatur. Seruauit

eos

eos gradus Cicero in recensendis illis, qui a Pompeii partibus steterant XIII. in Antonium Philippica: Hoc igitur fretus senatu, Pompeianum senatum despicit, in quo decem fuimus consulares. Quos ubi enumerauit, subiungit hæc deinceps: Qui uero prætorii? Et paullo post; Qui ædilicii? qui tribunicii? qui quæstorii? Notat item hoc discrimen Mœcenas, cuius oratio exposita est in Dionis annalibus, in qua cum alia multa, tum ut senatui cognitionem de senatorum criminibus permitteret suadens Augusto, addit non esse ferendum, ut sententiam dicant inferiores dignitate, de iis, qui maiore perfuncti essent magistratu, uerbi gratia de ædiliciis quæstorii, aut de prætoriis ædilicii. Ac censorius quidem gradus hoc iuris antiquitus habuit, quod ex eo tantum princeps senatus legebatur. Consulares uero soli, in luctu ciuitatis, togis induebantur. Cicero IIX. Philippica: Equidem P. C. quanquam hoc honore usi togati solent esse, cum est in sagis ciuitas: statui tamen a uobis, ceterisq; ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaq; perturbatione populi R. non diferre uestitu. Non.n. ita gerimus nos hoc bello consulares, ut æquo animo populus R. uisurus sit nostri honoris insignia. Et quanquã post consulatum censura gerebatur, principes tamen sententiarum consulares Liuius uocat. Credo quod censorii raro uenirent in senatum, cum ætatis fere omnes haberent uacationem. Prætoriis autem licebat uti prætexta toga festis diebus. quod patet ex hoc loco Senecæ lib. I. Declamationum: Prætorio uti licet prætexta toga, festis, & solemnibus diebus, nunquid necesse est? Et ex hoc Plutarchi in Catone minore: Senatus frequens, præter alios honores, Catoni præturam extraordinariam decreuit, utq; ludos toga purpura prætexta spectaret. Ceterum quod ad ædilicios pertinere uidetur, Gellius refert

fert C. Bassum in commentariis suis scripsisse, senatores ueterum ætate, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam uehi, in quo curru sella esset, supra quam considerent: quæ, ob eam caussam, curulis appellaretur. Sed eos, qui magistratum curulem nondum ceperant, pedibus itauisse in curiam, propteréaq; pedarios nominatos. Quo loco mihi non satisfacit Bassus. Nam primum ostendimus, non ob eam caussam pedarios senatores dictos. Deinde uidetur Bassus fuisse consuetudinis senatoriæ, morumq; ueterum oblitus. An enim credemus Q. Metellum id, inter cetera summa, cum patrem suum in funere laudaret, relaturum fuisse, quod mediocres homines, mediocribus honoribus usi, omnes sunt consecuti? uulgatumq; ac tritum hoc fuisse, quod admiratione populi R. perspicua declaratum, & in lapidem ad posteritatis memoriam senatus decreto, populiq; iussu incisum uidemus. Nam hæc uerba traduntur inscripta in monumento quodam, quod se uidisse in Capitolio, Dionysius testatur.

S. P. Q. R.

L. METELLVS. PONT. II. COS. DICT. MAG. EQ. XVVIR. AG. DAND. QVI PRIMVS ELEPHANTOS PRIMO PVNICO BELLO DVXIT IN TRIVMPHO. PRIMARIVS BELLATOR. OPTVMVS ORATOR. FORTISSIMVS IMP. AVSPICIO SVO MAXIMAS RES G. MAXIMO VSVS HONORE. SVMMA SAPIENTIA. MAX. SEN. PARTAM EX AEQVO PECVNIAM MAG. SING. L. RELIQVIT. CLARISSIMVS IN CIVITATE FVIT. TRIBVIT EI P.R. VT QVOTIES IN SENATVM IRET. CVRRV VEHERETVR AD CVRIAM. QVOD A CONDITO AEVO NVLLI ALII CONTIGIT.

Et tanto magis credemus hoc soli tributum Metello, si caussam, cur hoc magnifico munere affectus sit, cognouerimus. Eam reddit Plinius cap. III. lib. VII. his uerbis: Magnum hoc & sublime, sed pro oculis datum, quos amisit incendio, cum Palladium ex æde Vestæ raperet. Senatorios uero tribunicii gradus honores, præter antiquiorem, quam esset quæstorius, sententiæ dicendæ locum, nullos reperio. Intelligendum est autem, quæ tribuimus ornamēta inferioribus senatoribus magistratuum gestorum amplitudine, ea omnia obtinuisse illos, qui maiorem habuissent magistratum. Hæc res, & si non ita est obscura, cum constet neminem, nisi per minores magistratus, ad maiores potuisse peruenire, tamen exemplo uno proposito declaranda uidetur. Demonstrauimus prætorios prætexta diebus festis usos: quo honore carebant tribunicii, & quæstorii. Consulares tamen eius erant participes, ut in II. Antoniana licet anima duertere. Nescis, ait, heri in circo quartum diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum ad populū tulisse, ut quinctus præterea dies Cæsari tribueretur? cur non sumus prætextati? Præterea inuenio rationem quandam, etiam non capto magistratu maiore, consequendorum alicuius honestioris gradus ornamentorum, si quis senatorem, qui non esset designatus, & alium magistratum ante cepisset, de ambitu damnasset. Quod Cicero pro Balbo hoc modo dixit: Obiectum est etiam, quod in tribum Crustuminam peruenerit: quod hic assecutus est legis de ambitu præmio, minus inuidioso, quam qui legum præmiis prætoriam sententiam, & prætextam togam consequuntur. Potuit item superior gradus S. C. extra ordinem dari.

Illis uero solis (si ne hoc quidem silentio prætereundum est) qui in legationibus operam suam Reip. nauabant

bant antiquis temporibus dabantur anuli aurei. Admonuit me huius rei Plinius lib. XXXIX. Longo, inquit, tempore ne senatum quidem Romanum habuisse anulos aureos, manifestum est. Si quidem his tantum, qui legati ad exteras gentes ituri essent, anuli publice dabantur, credo, quoniam ita exterorum honoratissimi intelligebantur. Sed hi post, equites a plebe distinguere coeperunt. Illa quoque aetate quosdam legatos, qui Athenas propter leges ierant, x uiros creatos, a Liuio didicimus; ut pro legatione tam longinqua, praemio esset honos. Qui autem ferro in legatione esset interfectus, mors eius, statua ex S. C. posita, honorabatur. Ius uero istud tractatur a Cicerone integra IX. in Antoniũ Philippica.

Et quoniam hunc sermonem semel sum ingressus, uno uerbo dico, iudices suppellectili, rebusq; necessariis quibusdam instrui publice solitos. Neque aliud quidquam ex monumentis annalium de praemiis eoru m, qui iudiciis operam darent, suspicari potui. Et hoc ipsum uetustas, ut alia fortasse non pauca, obliuione obruisset, nisi unius Lampridii testimonio cognitum esset. Historicus autem hic ita narrat in uita Seueri: Iudices cum promoueret exemplo ueterum, ut & Cicero docet, & argento, & necessariis instruebat.

His igitur ex rebus breuiter a nobis disputatis, quale fuerit ius supremi ordinis, facile, meo quidẽ iudicio, quilibet coniectura assequi poterit. Quibus si ea adiecero, quae de numero, senatorum, obseruaui, & quomodo senatorius ordo amitteretur exposuero, huic parti primae muneris, in qua mihi de senatoribus dicendum proposui, abunde me satisfecisse arbitrabor.

Ad numerum senatorum cognoscendum temporum ratio, & discrimen permagni momenti est. Itaque ordiamur a primo urbis ortu, unde, tanquam per gradus,

ad ultimum libertatis tempus, & unius Augusti imperium descendemus. Romulus ex Albanis, qui cum eo urbem condiderant, centum creauit senatores, deinde, ut quidam tradunt, centum, uel, ut alii, quinquaginta ex Sabinis. Hæc fere Dionysius. Plutarchus autem in Romulo refert post Sabinum fœdus, regem utrumq; cum centum suis senatoribus, primum seorsum, postea uno eodemq; in loco consultasse. Verum Liuius longe secus hac de re sensisse uidetur. Etenim regnante Tarquinio Prisco, ducentos tantum fuisse innuit; centum ab illo lectos, & priores Romuli centū. Liberata certe Rep. trecentos lectos inter omnes conuenit. Liuius quidem testatur cum crudelitate & scelere Superbi, senatus esset diminutus, Brutum ex equestri gradu patrum numerū ad trecentorum summam expleuisse. Atque etiam Sex. Pompeius, & Plutarchus adlectorum numerum adnotarunt; neque tamen huius facti auctorem Brutum, sed collegam eius Valerium laudant. In Festi libro ita est: Quo tempore, regibus urbe pulsis, P. Valerius consul, propter inopiam patriciorum, ex plebe adlegit in numerum senatorum, centum sexaginta & quatuor, ut expleret numerum senatorum trecentorum. In Plutarchi autem Romulo in hanc sententiam: Cæso Bruto, Valerius patrum numerum expleuit. Multi enim a Tarquinio rege trucidati erant, multi nuper in pugna aduersus Veientes, & Tarquinienses ceciderant. qui uero adscripti ab ipso sunt, CLXIV. fuisse traduntur. Dionysius uero lib. v. laudem hanc utriq; communicat: & eandem summam senatorum, quod caput est huius loci disputationis, & orationis meæ, prodit. Ac tum duo genera senatorum extiterunt, auctore Festo, ueteres illi patres, noui uero conscripti. Id Liuio quoque probatur. Traditumq;, ait, inde fertur, ut in senatum uocarentur, qui patres, quique

quique conscripti essent: cõscriptos uidelicet in nouum senatum, appellabant lectos. Sed postea uniuersos hisce duobus nominibus solitos uocari, Plutarchus aperte docet his pene uerbis: Hoc nostro sæculo senatores a Romanis patresconscripti, ab exteris principes uocantur. Adhæc uidemus, in omnibus orationibus in senatu habitis, coniunctim patresconscriptos compellari. Porro eundem numerum senatorum edit, post Asiam Eumeni attributam, Iudæus ille scriptor, qui res Machabæorum gestas litterarum monumentis mandauit, dicitq; trecentos uiros de Rep. illis temporibus Romæ consultasse. Neque lego de immutando hoc numero actum ad C. Gracchum usque tribunum plebis. Hic enim, ut reperio in epitoma Liuii lib. LX. legem tulit, qua equestrem ordinem, tum cum senatu consentientem, corrumperet, ut, sexcenti equites trecentis senatoribus admiscerentur. Verum locus ille mendosus est. Et ex iisdem epitomis constat Gracchum legem tulisse de iudiciis a senatu amouendis, non autem de equitibus in supremum ordinem adlegendis. Itaque nunquam adductus sum ut crederem Sempronia lege senatum auctũ. Multo uero minus assentior iis, qui lege Liuia ad trecentos senatores ueteres, totidem numero nouos ex equitibus adscriptos aiunt. Et si enim rogauit eius rei nescio quid Drusus, historia Græca Appiani teste, tamen nemo, qui Ciceronis libros, uel extremis digitis attigerit, ignorat, referente Philippo consule, eodem anno, uno uersiculo senatus, omnes Liuias leges sublatas. Carolus Sigonius concludit argumentis haud leuissimis, & infirmissimis, senatus numerum a Sylla fuisse amplificatum. Quod uidelicet & consul, & dictator trecentos ex equitibus legerit. Cum eo igitur non contendo, sed dico paullo post immutatum etiam esse senatorum numerum

merum a censoribus lustri LXVII. Pisone, & Messala cos. Hoc autem, cum apud Dionem legerim, non diuinans affirmo: Iisdem, inquit, consulibus omnes eos, qui magistratus gesserant, censores supra legitimum numerum in senatum legerunt. Numeri autem huius notaui apud Ciceronem, & Appianum uestigia quędã. Cicero enim in Epistola ad Atticum, hoc ipso anno data, sic scribit: Homines ad XV. Curioni nullum S.C. facienti assenserunt, facile ex altera parte CD. affuerũt. Et in senatu, postquã ab exilio reuersus est, dixit: Quo quidem die cum CDX. senatores essetis. Appianus uero lib. II. cum retulisset Curio, ecquid censerent'ne patres, & Cæsarem, & Pompeium imperium deponere, XXII. in alia omnia; trecentos autem & septuaginta in Curionis sententiam pedibus iuisse narrat. Paucos post annos Cæsar Dictator IV. quemadmodum Dio lib. XLIII. refert, DCCCC. legit; & post mortem Cæsaris Antonius & IIIuiri mille, auctore Suetonio. Quem numerum senatorum affluentem incondita turba, diminuit Augustus, & ad DC, tantum redegit. Expedita mihi erunt omnia si testem protulero. Dio lib. LV. Statuerat quidem exemplo, institutoq; maiorum, CCC. tantum senatores legere, & præclare agi cum ciuitate existimabat, si tot in ea dignos ordine amplissimo reperiret. DC. tamen recitauit, quod inuidiam, & offensionem timeret, si plures quam legisset, senatu moueret. Satis de numero.

Amittebatur autẽ ordinis amplissimi dignitas ab illis, quos aut senatus remouẽdos censuisset, aut qui turpi de crimine aliquo, aut de ambitu cõuicti, aut a populo dãnati, aut cẽsoria animaduersione notati essent. A senatu quidem L. Sulpicium consulari familia summoq; ingenio uirum, ob libidinosæ suspicionis notam, loco motum, L. Porcius Latro litteris tradidit. De turpi uero iu-

dicio colligo ex oratione pro Flacco, cum ait: Lysanias adeptus est ordinem senatorium; sed cum Remp. nimium complecteretur, peculatus damnatus, & bona, & nomen senatorium amisit. At de Temniensi senatore, nō de Romano loquitur? Certe. Nō tamen est cur ualde hoc incommodum pertimescam. Etenim patet iam, ut opinor, ex iis, quæ de lectione diximus, Romæ idem cautum fuisse. Qua de re & Zonaras: Post constitutum est, ut qui semel in senatum lectus esset, per omnem ætatem in eo ordine permaneret, nisi aut turpi iudicio damnaretur, aut ob uitæ dedecora pelleretur. Ceterum C. Piso cum M'. Glabrione consul tulit, ut qui ambitione magistratum a populo cōtendissent, omni honorum petitione, & senatorio gradu prohiberentur, & insuper certa pecunia multarentur. Hæc Dio lib. XXXVI. Antiquior hac consulari Calpurnia, Cassia tribunicia fuit. Nam eius annum ponit Asconius, interpres Ciceronis optimus, & in demōstranda antiquitate accuratissimus, C. Mario C. Flauio cos. Tulit autem Cassius Longinus his consulibus, ut quem populus damnasset, cui'ue imperium abrogasset, in senatu ne esset. Transibo deinceps, ut institui, ad iudicia, & notiones censorum, si prius admonuero illud, ut de ui priuata conuicti, neque senatores essent, neque ullum honorem caperent, non in lege Iulia scriptum, quod fortasse uideri possit, Martianum iurisperitum significare, sed ex S. C. (Volusiano credo, cuius in Pandectis eodem loco fit mentio) additum. Perdebant demum senatorium ordinem illi, quorum nomen in recitando senatu censores præteriissent. Namq; ut censores ius legendi in senatum, ita etiā mouendi, quos uellent, habebant. Sub ditione enim eius magistratus, ut Liuii uerbis utar, senatus, equitum centuriæ, decoris dedecorisq; discrimen erat. Itidem

Plutarchus

Plutarchus in Paullo tradit: Habent censores potestatem mouendi senatu, qui impure ac flagitiose uiuunt, senatus principem legendi, iuuenes immoderatos, & intemperantes, adēpto equo, notandi. Explicandum hoc loco est, quæ notæ censoriæ dicerentur. Patrum memoria, teste Liuio lib. XXXIX. institutum erat, ut censores motis e senatu adscriberent notas. Vnde Catonis, & aliorum orationes feruntur editæ, in eos, quos aut senatorio loco mouerant, aut quibus equos ademerant. Itaque notam adscribere, nihil aliud fuit, quam caussam infamem & ignominiosam, in præteritum aliquem edere. Hanc uero in Appii & Pisonis censura, editam in senatu obseruo, apud Dionem lib. XL. Iam ergo perspicuum est, notare, & ordine mouere, quantum inter se distent. ob leuiores siquidem caussas mouebant tantum censores; grauioribus autem pollutos sceleribus, notabant. Verbi gratia Lentulus, ut est in Cluentiana, Popillium quod erat libertini filius, in senatum non legit, & eum ignominia omni liberauit. Notatos autem quosdam, tribu etiam motos, & ærarios factos, Liuius lib. XLII. memorat. Festus significat hoc institutum notarum adscribendum inductum postquā censores creari cœpti sunt. Et si uero, ut idem scribit, turpe ducebatur eiici senatu, & loco moti ignominiosi habebantur, non ita tamen, ut iis a ciuibus incorruptæ famæ conuictus interdiceretur. Et quod Iurisconsulti capite de iudiciis tradunt, lege impediri ne iudex sit, qui senatu motus est, id Reip. temporibus nō seruatum, satis aperte Ciceronis hæc uerba pro Cluentio demonstrant: Prætores urb. qui iurati debent optimum quenque in selectos iudices referre, nunquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse duxerunt. Comperi autem aduersus censoris uim eos, qui pellerentur, sæpe auxilio usos collegæ.

Cicero

Cicero in eadem oratione: Atque etiam ipsi inter se cen sores iudicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius iudicium, non modo reprehendat, sed etiam rescindat, ut alter de senatu moueri uelit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet. Exemplum ex antiquitate uis ut proferam? Haud magni negotii est id inuenire. Liuius lib. XL. Tres eiecti de senatu; retinuit quosdam Lepidus a collega præteritos. Ceterum Curionem tribunum pl. cum moueretur senatu ab Ap. Claudio cen sore, sententiis patrum eam labem repulisse Dio auctor est. Cōmemorat uero Pedianus legem a Clodio tribuno pl. latam, Gabinio & Pisone cos. ne quem censores in senatu legendo præterirent, ne'ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, & utriusque censoris sententia damnatus esset. Itaque cum uix accusatores reperirentur, neque censoris conscientia, ad animaduer sionem in homines indignos sufficeret, clamat ille noster ubique censoriam notationem, grauissimum iudicium sanctissimi magistratus, omnem denique uirtutis disciplinam de ciuitate sublatam. Hoc tamen plebiscitum, non multo post, Q. Scipio consul, Cn. Pompei collega, abrogauit. Non fuisse autem ita firma, & fixa censorum iudicia, ut ab aliis censoribus conuelli non possent, facile est ueterum testimoniis conuincere. Pedianus in Diuinationem in Nigrum: Eorum, inquit, notam successores plerunque soluebant. Recuperandi ergo ordinis caussa loco moti, petebant denuo magistratus. Sic in illa asperrima, & acerbissima declamatione Sallustius dicitur in senatum post quæsturam reductus. Dio uero lib. XXXIIX. hoc modo scribit: Catilina negotium agebat, per administros consulē inprimis C. Antonium, & P. Lentulum, qui post consulatum senatu eiectus erat, atque iterum præturam ceperat, ut ius ordinis

dinis recuperaret. Quantum igitur coniectura auguror, recipi in senatum, notati post quæsturam poterant. Verum & maiores magistratus gerebant, propter ornamenta ea, quæ diximus, & quod non prius se deleturos hanc infamiam putarent, quam ad illud dignitatis fastigium, de quo deiecti erant, reuenissent. Excipio infami iudicio, & de ambitu damnatos, quibus neque ad honores, neque in curiam reditus dabatur. Quorum illud Cic. pro Cluētio; hoc uero lib. XXXVI. & XXXVII. Dio testatur. De his, qui lege Cassia ordinem amiserunt, certum nescio, nec libenter progredior longius, quam mihi annalium monumenta concedunt.

Quoniam autem hæc scribimus, ut inde uitæ documenta sumi possint, breuiter ob quas caussas, qui loco moti aliquando fuerint, exponamus. Primum lustro ordine XII. anno octauo postquam hic magistratus creari cœptus est, Mamercum, quam primum deposuit dictaturam, quo in magistratu legem pertulerat, ne plus quam annua ac semestris censura esset, quæ antea quinquennalis erat, C. Furius Pacilus, & M. Geganius Macerinus tribu mouerunt, & octuplicato censu ærarium fecerunt, caussam hanc ignominiæ, ut ait Liuius lib. IV. adscripserunt, quod magistratum populi R. minuisset. Nec ullam deinceps caussam edunt annales ignominiæ senatoriæ ad M. Valerium Maximum, & C. Iunium Bubulcum Brutum, qui Antonium senatu mouerūt, quemadmodum Valerius lib. II. refert, quod, quam uirginem in matrimonium duxerat, repudiasset; nullo amicorum in consilium adhibito. Hos autem censores comparant lapides Capitolini, & lustrum condidisse testantur XXVII. in Claudii Cæci & Volumnii Flammæ consulatu. Sequenti lustro Fabius Rullianus libertinos eiecit. Testis est Plutarchus in Pompeio. Trigesimo uero

tertio

tertio Fabricius censor P. Rufinum consularem senatu mouit, quod decem pondo argenti facti haberet. Ita scribit Liuius lib. XIV. meminit item lib. XVI. epistolarum Seneca, & Plinius XXXIII. naturalis historiæ. Anno DXLIV. Fabio V. Fuluio IV. cos. a Cornelio Cethego, & Sempronio Tuditano censoribus, qui XLIV. lustrum condiderunt, octo sunt præteriti, auctore Liuio lib. XXXVII. senatores, inter quos L. Cæcilius Metellus erat, infamis deserendæ Italiæ post Cannensem cladem auctor; aliis quæ notæ fuerint adscriptæ, neque a Liuio, nec ab alio quoquam, est proditum. Anno deinde DLXIX. P. Claudio Pulchro & L. Porcio Licino cos. M. Cato cum L. Flacco XLIX. lustri censor L. Quinctium Flamininum, & Manilium inter alios notauit. Flamininum, quod, cum consul præesset Galliæ prouinciæ, transfugam Boium, fidem populi R. implorantem, manu sua transfodisset, oblectandi gratia chari scorti Philippi Pœni. Caussam hanc prodiderat ipsemet Cato, teste Liuio, in ea, quam composuit in L. Quinctium oratione. Ita etiam Cicero in lib. de Senectute, & Plutarchus in uita Catonis. Valerius Antias fabulose scripserat, non transfugam, sed damnatū, securi percussum, tempus tantum spectaculi ad arbitrium & spectaculum mierculæ delectum. Quem secutus est ille noster, qui dicta, & facta quædam memorabilia collegit. Manilium uero propterea mouit, quod is interdiu, præsente filia, uxorem esset osculatus, nunquam mulierem in suum amplexum uenisse addens, nisi cum uehemens tonitru extitisset, seque ioco solitum dicere, Ioue tonante, se felicem esse. Plutarchus in Præceptis connubialibus, & in uita Catonis. Violentissimum item par censorum fuit, Q. Fuluius Flaccus, & A. Postumius Albinus, lustro LI. Sp. Postumio, & Q. Mucio cos. Asperior

rior tamen Flaccus. Nam L. Fuluium fratrem germanum, & etiam consortem, ausum iniussu consulis, ut tradit Valerius de disciplina militari, domum dimittere cohortem, in qua tribunus mil. erat, senatu mouit. Persequamur notam seueritatem Cassii Longini, & Cæpionis, qui Aemilium Lepidum Augurem ob sumptum habitationis, adesse iusserunt, quod sex millibus habitaret. Sic Velleius Paterculus libro priore. Fuerunt autem hi censores Plautio & Fuluio cos. LX. lustro. Plutarchus scribit Cassii Sabaconis, qui Marium præ ceteris in præturæ petitione iuuit, seruum comitiis intra septa conspectum, cumq; Marius de ambi tu caussam diceret, Cassium, a iudicibus interrogatum, respondisse se, contracta ob æstum siti, frigidam poposcisse, seruumq; cum poculo septa intrasse, & aqua allata, e uestigio abiisse. Et quanquam Marius absolutus sit, Cassium tamen a censoribus notatum refert, siue quod falsum testimonium dixisset; siue quod in publico bibere, aut aliquantisper sitim pati nō posse, intemperantis hominis esse uideretur. Notatus hic proculdubio est a Scauro & Druso censoribus, uel a Fabio & Geta. Hæc uero me in eam sententiam ratio potissimū ducit, quod me Cicero III. de officiis docuerit C. Marium, cum a spe consulatus abesset, septimum annum post præturam iacuisse. Itaque, annorum coniectura utens, Marium prætorem fuisse Balbo & Catone cos. reor. Post hos uero consules tertio anno Scaurus & Drusus censores fuerunt, &, cum Drusus in magistratu mortuus esset, Fabius Allobrogicus & Licinius Geta, in eorum locum, in sequenti anno creati, lustrum LXIII. condiderunt, ut demonstratum est a doctissimo uiro, qui fastos Capitolinos tēporum iniuria fractos, & mutilos, aliquot ante annos consolidauit, & perfecit. M. autem Antonius & L. Flac

cus

cus censores lustro XLV. Duronium senatu mouerunt, quia legem de coërcendis conuiuiorum sumptibus latam tribunus pl. abrogauerat. Eam rem iisdem uerbis commemorat Valerius de censoria nota. Lustro etiam sequenti Lentulus & Gellius diligẽtem, & seueram censuram gesserũt, quatuor & sexaginta senatu motis. Caussæ non extant præter has, apud Pedianum, in Antonium, quod socios diripuerit, iudicium recusarit, propter æris alieni magnitudinem prædia mancipārit, bonaq; sua in potestate non haberet. Et illas, quas Cicero commemorat in Cluentiana, in M. Aquillium & T. Guttam, de captis ob rem iudicandam pecuniis, & in alios quosdam, de furto, & in L. Popillium, quod erat libertini filius. Appius autem Claudius An. DCCIII. Paullo & Marcello cos. cum L. Pisone censor, libertinos eiecit, Dione auctore. Ex his Tullius quidam ab Horatio sermone sexto nominatur. reliquorum memoria abiit. Idem uero censor, ut ex historia Dionis, & ex declamatione, quæ Ciceroni tribuitur, intelligi potest, Sallustium, ob adulteria, perditosq; mores notauit. Et Augustus homo sapientissimus multos, ut exposui, ad uerecundiam excusandi compulit, cum de genere, & uita, ipsorum conscientia se contentum esse dixisset. Plutarchus in Cicerone refert, Lentulum Catilinariæ coniurationis participem, ob effusam intemperantiã, & petulantiam eiectum. De tempore nullum omnino uerbum. neque nobis etiam, hanc rem animo rationeq; lustrantibus, certi quidquam licuit suspicari. Ac de senatoribus quidem hactenus. Quare, cum nouæ quasi disputationis inchoandæ capiendum sit exordium, iam hic primi libri finem faciamus.

IOANNIS

IOANNIS SARII ZAMOSCII

De Senatu Romano

LIBER II.

MAGNA susceptae muneris parte, &, ut ego quidem arbitror, grauissima, perfunctus sum. Sed hæc, in qua antiquum senatus habendi morem exquiro, iucundior certe lectori disputatio futura est; & quanquam ex illa fortasse superiore homines nō stupidi plura, quæ ad Remp. bene administrādam spectant, præcepta haurire possunt, non minus tamen ex hac posteriore ad eos, qui in libris Latinorum scriptorum uersantur, utilitatis, & fructus perueniet. Quo mihi magis laborandum uideo, ne quid prætermittam, quod ad eam rem demonstrandam, & illustrandam spectet. Definitionem quidem senatus ab initio proposui hāc: Senatus fuit senatorum, & eorum, qui ius sententiæ haberent conuentus, coactus ab eo, cuius hoc potestati commissum erat, ad consilium capiendum de Rep. more, & instituto maiorum. Neque enim conuentus quilibet senatorum, senatus dicebatur. Vnde Cicero Sulpicio: Atque ipse antea scripsissem te frustra in senatum, siue potius in conuentum senatorum esse uenturum. Item Liuius lib. IV. Consules, cum per senatum intercedentibus tribunis nihil agi posset, consilia principū domi habebant. Et infra libro eodem: Nec tribuni militum nunc in senatu, nunc in consiliis priuatis principū co-

cogendis uiam consilii inueniebant. Dicendum igitur est ex quo genere hominum hic conuentus constaret, quique eius cogendi ius haberent, & qui conuocandi modus fuerit: tum quem numerum consilium istud conficere deberet, quibus locis, quo tempore iniretur, quæ ratio esset consulendorum patrum, & rogandorum sententias, quæ sententiarum dicendarum forma. Quibus pertractatis, dabimus operam, ut quædam, quæ pertinent ad S. C. exponamus; inde uero ad summi consilii potestatem, & cognitionem, ueniemus.

Numeremus igitur, si placet, eos, quibus in senatum uenire licuit. Primum omnium senatoribus, atque etiam sexagenariis. De senatoribus aliis constat, de sexagenariis dubitare quispiam possit. Testibus igitur hoc conuincendum est. Qui multi sunt quidem, uerum Seneca præ ceteris id apertissime dicit. Nam apud eum ita est lib. II. Declamationum: Senator post sexagesimum quinctum annum in curiam uenire non cogitur, nec uetatur, quidquid honoris nomine datur in utranque partem licet, alioquin desinit præmium esse, cui necessitas imponitur. Deinde magistratibus omnibus ad quæstorem usque. Plutarchus in Catone minore: Cato quæstor in senatum, quoties haberetur, semper uenit, ueritus ne quid, per gratiam, iis, qui ærario aliquid deberet, remitteretur, aut ex uectigalibus erogaretur. Quod si iam obtinui, quæstores consilii illius maximi fuisse participes, si id de censoribus, prætoribus, ædilibus, qui maiores erant magistratus, probare deinceps uellem, cui nō inanissimus & non stultissimus noster hic labor fore uideretur. Illud autē Valerius, de institutis antiquis, litteris prodidit, tribunis pl. priscis temporibus curiam ingredi non licuisse, sed eos, ante ualuas positis subselliis, decreta patrum attentissima cura examinasse, ut,

si

si qua ex iis improbassent, rata esse non sinerent. Addit Zonaras, in sua Græca historia, post & in curiam, & ad senatoriam dignitatem admissos esse. Vrbi præfectum sententiæ ius non habuisse Mucius apud Gellium ait; cum ea ætate fieret, quæ nō esset senatoria. Nobilissimus enim quisque, Strabone auctore, adolescens sub feriarum Latinarum tempus urbi præficiebatur. Principio uero generis ac imperii Romani, non solum senatorem, sed & principem senatus, Romulus urbi præfectum esse uoluit. Præter hos, quos diximus, omnibus, qui honores gesserant, aditus in curiam dabatur. Qua de re nihil necesse est iterum argumentari, cum iam supra demonstrata sit, ubi de magistratibus, qui in senatore legendo spectarentur, disputauimus. Flaminum ius difficilem habuit quæstionem, de eoq; magnis est contentionibus actum, Fabio v. Flacco i v. cos. Consensu famæ, inquit Liuius, elatus ad iustam sui fiduciam C. Flaccus flamen dialis rem intermissam per multos annos, ob indignitatem Flaminum priorum, repetiuit, ut in senatū introiret. Ingressum eum curiam cum L. Licinius prætor inde eduxisset, tribunos plebis appellauit flamen. Vetustum ius sacerdotii repetebat, datum id cum toga prætexta, & sella curuli C. Flaminio esse. Prætor non exoletis uetustate annalium exemplis stare ius, sed recentissimæ cuiusque cōsuetudinis usu uolebat, nec patrum, nec auorum memoria dialem quenquam id ius usurpasse. Tribuni rem inertia flaminum oblitteratam, ipsis, non sacerdotio damno fuisse, cum æquum censuissent, ne ipso quidem contra tendente prætore, magno assensu patrum plebisq; flaminem in senatum introduxerunt. Verum Pontifices, Augures, & alii quouis sacerdotio publico præditi ciues, nisi quem habuissent magistratum, aut a censoribus lecti essent, non ueniebant in senatum.

natum. Quod Cicero demonſtrat ad Atticum lib. IV. his uerbis: Kal. Oct. habetur ſenatus frequens. adhibentur omnes pontifices, qui erant ſenatores. Hiſtoria porro de Papirio Prætextato ſcripta a Catone, in illa inuectiua ad milites contra Galbam, quam Gellius a clade totius orationis, & ceterorum auctoris eiuſdem librorum eripuit, ſatis indicat morem antea ſenatoribus Romæ fuiſſe in curiam, cum prætextatis filiis, introeundi, & ob intemperiem matris Papirii, & aliarum mulierum factum eſſe, ut ſenatus decerneret, ne ingrederentur in poſterum. Annus autem, quo id ſenatus decreuit, obliuione ſepultus, in hominum ignoratione uerſatur. Verumtamen ſero eum morem ſolutum ex Polybio poſſumus coniicere. Nam lib. III. in explicatione rerum bello Hannibalis geſtarum, ſic aduerſus quoſdam hiſtoricos diſputat: Ex altera parte haud credibile eſt pueros omnes, qui duntaxat duodecimum annum transgreſſi eſſent, in ſenatum a parentibus perductos, & conſiliorum omnium non ignaros, nihil unquam cuiquam ſecretum aperuiſſe. Cum uero ſtudioſe tempus iſtius S. C. quærerem, incidi in Plinii Iunioris epiſtolam, in qua refert Romanos adoleſcentes, quod fortaſſe Panuinus dicere uoluit, decem peractis ſtipendiis, ad honores petendos in urbem reuerſos, muneris ſenatorii cognoſcendi, & perdiſcendi cauſſa ad fores curiæ ſtare ſolitos. Ad extremum Auguſtus inſtitutum illud priſcum reuocauit, & liberis ſenatorum, ut celerius Reip. adſueſcerent, protinus uirilem togam, latumq; clauum induere, & curiæ intereſſe, Suetonio teſte, permiſit. Omittenda putaui ſcribarum, & id genus ſummi conſilii miniſteria. Quis enim eſt, cui iſtud non pateat? Illud potius obſeruandum eſſe arbitror Flaminem, de quo modo memini, pelli a prætore ſenatum habente, hunc auxilium pe-

tere a Tribuno. Mancinum autem apud Ciceronem primo dialogo oratorio Rutilius tribunus pl. e curia educi iubet.

Conuocare uero ſenatum nemo priuatus potuit. Docet hoc Liuius lib. III. cum ait: Senatum in diem poſterum indicunt, qui aliquando ſpe ipſorum frequentior conuenit, quo facto proditam a patribus plebs libertatem rata, quod iis, qui iam magiſtratu abiiſſent, priuatisq; ius abeſſet, tanquam iure cogentibus, ſenatus paruiſſet. Et Lucanus cum de ſenatu a Cæſare, quem priuatum facit, coacto canit:

. . . . . . Phœbea palatia complet
Turba patrum, nullo cogendi iure ſenatus
E latebris educta ſuis . . . .

Sequitur ergo ut magiſtratus tantum conuocandi poteſtatem haberent. Qui autem hi fuerint uidendum eſt. Primum CCXLIV. annis illis ante libertatem præter reges, & interreges ſenatum inuenio habuiſſe neminem. Nota enim eſt illa Seruii apud Liuium querela: Quid hoc, inquit, Tarquini rei eſt? qua tu audacia me uiuo uocare auſus es patres? Niſi quis ſuſpicetur licuiſſe conuocare ſenatum, Præfectis urbi, penes quos ſummum imperium, cum reges abeſſent, diximus Romæ fuiſſe; aut tribunis Celerum, quod ex IV. Dionyſii lib. colligi poſse uidetur. Pulſis deinceps regibus, ut memoriæ prodidit M. Varro, lib. Epiſtolicarum quæſtionum IV. more maiorum habebant ſenatum Dictator, Conſules, Prætores, Tribuni pl. Interrex, Præfectus urbi; neque alii præter hos, niſi extra ordinem Tribuni militum, & xuiri conſulari poteſtate, itemq; IIIuiri Reip. conſtituendæ cauſsa creati, & amiſsa libertate Cæſares. Quod ſi etiam aliorum auctoritate confirmandum eſt, teſtatur id de Dictatore Liuius: Q. Fabius Maximus dictator,

quo

quo die magistratum iniit, uocato senatu, perulcit, ut x uiri libros Sibyllinos adire iuberentur. De consulibus Sallustius in coniuratione Catilinæ: Consul conuocato senatu refert, quid de iis fieri placeat, qui in custodias traditi erant. Et Liuius lib. IIX: Cum repentino tumultu coacti consules senatum uocarent, introeuntibus in curiam patribus laceratum iuuenis tergum ad singulorũ pedes ostendebant. Demum quis est locus, in quo non sit fixum in ueterum monumentis, testimonium huius rei? De Prætoribus Liuius XXII. P. Furius Philus, & M. Pomponius Prætores in curiam Hostiliam senatum uocauerunt. Sequuntur tribuni pl. de quibus dubitari non potest. Etenim Cicero in epistola ad Trebonium sic scribit: Cum senatum ad XIII. K. Ian. tribuni pl. uocauissent, deque alia re referrent totam Remp. sum complexus. Interregem autem Ap. Claudium uideo habere senatum apud Sallustium historiarum lib. I. cui Remp. committendam Philippus censet, cum Q. Catulo procos. uti uideant ne quid Resp. detrimenti capiat; & Papirium Mugillanum, & alios quosdam apud Liuium lib. IV. At præfectum urbi Latinarum gratia relictum, senatum habere posse Mucius negat, teste Gellio, quoniam ne senator quidem sit. Ateius uero Capito, in Coniectaneorum CCLIX. libro, assentitur Varroni. namque & tribunis, inquit, senatus habendi ius erat, quanquam senatores non essent ante Atinium plebiscitum. Ego autem, cum memoriã uetustatis, resq; populi R. gestas intueor, Tricipitino & Gemino, item Minucio & Nautio cos. Romæ, a Q. Fabio præfecto urbi, senatum habitum reperio. Quanquam tunc, nondum prætoribus illatis in Remp. maior imperii uis, atq; auctoritas fuit in præfectis. Idem obseruaui de Magistro Equitum, quod a Varrone prætermissum esse miror.

Liuius quidẽ id de Q. Fabio litteris testatum reliquit lib. IIX. & de M. Antonio lib. XLII. Dio. Apud Dionem hæc prope sunt: Quoniã Antonius magister equitum senatum conuocabat, popularis Reip. status quasi umbra quædã, & species cernebatur. Apud Liuiũ autem illa: Magister equitũ clam e castris Romam profugit, & patre au ctore M. Fabio qui ter iã consul, dictatorq; fuerat, uoca to extẽplo senatu, cum maxime conquereretur apud patres uim, atque iniuriã dictatoris, repente strepitus ante curiã lictorum submouentiũ auditur. Quæres deinde cum oẽs isti magistratus Romæ essent quid fiebat? Respõdeo, quo supra recitati a nobis sunt ordine, qui eorum prior aliis esset, ei potissimũ, ut scriptũ est a M. Varrone senatus cogẽdi ius fuisse. Itaq; nõ nisi absente consule prætor senatum habebat. Cic. ad Planc. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum prætorẽ urbanũ, litteras deferremus, qui quod consules aberãt cõsulare munus sustinebat more maiorum. Senatus est cõtinuo cõuocatus. Elegãter in primis, & uere. Nã iurisdictio urbana honorificẽtissima fuit, ac L. Cæsar, apud Fest. prætorẽ maiorẽ urbanum dici putat, minores ceteros. Quãquã aliquãdo uideamus duos uocasse, ut post cladẽ ad Thrasymenũ illos, quos nominaui, Philũ, cui inter ciues, & peregrinos, & Mathonẽ, cui iuris dicũdi urbana sors euenerat. Tribuni porro pl. M. Valerio & P. Virginio cos. senatus cogẽdi ius sibi usurpare cœperunt, ut memoriæ prodidit Dionysius lib. X. Antea enĩ cõcilii populi tãtum indicendi potestatẽ habebant. Patres autẽ cõuocare, aut ad senatũ referre, iis nõ licebat. sed erat cõsulũ hic honos. Quorũ uerborum manifesta est uis, atque perspicua, nẽpe tribunos pl. etiã cũ adessent cõsules, cogere senatum potuisse. Idẽ obseruaui apertius, in procœmio tertii oratorii lib. a Cicerone scriptũ. Narrat eo loco Drusi tribuni pl. uocatu, nõ solum senatum, sed etiam Phi-

lippum consulem in curiam uenisse. Quodcirca Varro dixit, consules cũ Romæ essent, non solos, sed potissimũ ius senatus cogẽdi habuisse. Etenim raro tribuni pl. nec nisi in re noua, aut in nouo aliquo tumultu ipsi sua auctoritate senatum indicebant. Adeo uero consulare munus hoc erat, ut absentibus quoque iis, non ita sæpe supremum consilium, Cicerone auctore lib. XII. epistolarum, iniretur. Quoniam autem consulum æqualis erat, & par plane potestas, facileq; alter intercedere poterat, si eo inuito collega aliquid ageret, effici concludiq; posse ex eo uidetur, senatum nunquam nisi utriusque consensu habitum. Quod si quis nondum assentitur, saltem Appiani testimonio fidem habeat, ex quo ego locum totidem uerbis transtuli, & infra apposui. Patres uero, cum in domum Bibuli conuenirent sæpius, ibiq; inter se consultarent (neque enim senatus haberi poterat sine uoluntate & auctoritate utriusque consulis) nihil aduersus Cæsaris uim proficiebant. Collega uero non intercedente, & ab uno senatum cogi potuisse non uno loco in annalibus, & ueterum monumentis notaui. Atque ut etiam de illis, supra a me commemoratis, magistratibus extraordinariis aliquid dicam, Dionysius auctor est, translato ad X uiros imperio, unum ex iis præfinito dierum spatio cum fascibus & insignibus fuisse, quoties res postularent senatum conuocasse, & regimen totius magistratus obtinuisse. Tribunos autem militares, si omnes adessent, eodemq; modo & III uiros, credibile est communi edicto patres citare solitos. De tribunis quoque militaribus legi, ceteris ad uaria bella profectis, tres in urbe relictos; unum, ut urbem, mœniaq; custodiret, alterum, ut arma, tela, frumentum, quæque belli tempora requirerent prouideret, tertium, ut publici consilii præses, & rerum omnium urbanarum custos esset.

Cæsar

Cæſar primo in urbem aduentu ſenatum per Curionem & Antonium tribunos pl. ut ait Dio, conuocauit. Poſt dictatura decẽnalis, tribunicia poteſtas perpetua illi eſt tributa, & ad extremum uſq; uitæ magiſtratus prope cõtinuos geſſit, eorumq; iure, quod me tacente quoq; ipſa ratio indicat, ſenatum conuocabat. Auguſto uero, eodẽ Dione teſte, honos hic, in Marcelli & Aruntii conſulatu, decretus eſt nouo modo, hoc eſt, ut etiam ſi nullum magiſtratum haberet, ſenatum tamẽ cogere poſſet. Quo exemplo inſequentes imperatores id iuris ſibi uſurparunt, ut ex fragmento ueteris cuiuſdam legis de imperio Veſpaſiani, cuius uerba, ex tabula Lateranenſi de ſcripta, in libro Epigrãmatum antiquorum referuntur, intelligitur. Erit iam finis huius loci, ſi admonuero minores magiſtratus, & priuatos, quoties opus eſſet conſules, aut aliquem eorum, quos enumeraui, adire ſolitos, & ab eo cognitionem ſenatus petere, ut Q. Fabium ædilem curulem apud Liuium libro octauo, & Mucium apud Dionyſium libro quincto. Hæc de magiſtratibus, qui ius cogendi ſenatum haberent, hactenus.

Nunc uideamus quæ fuerit conuocandi ratio. Cõuocabatur ſenatus, aut edicto a conſulibus, uel aliquo alio magiſtratu propoſito, aut præconis uoce. Nam proponebatur nonnunquam edictum multos ante dies, cum de re grauiori deliberandum eſſet, & quæ frequentem ſenatum deſideraret. Per præconem uero, cum aliquid incidiſſet de quo propere, & ſine mora conſulendi eſſent patres, neque operæ uideretur id in aliud tempus differre negotium. Hunc morem deſcribit Liuius; Poſtquam, ait, audita uox in foro eſt præconis, patres in curiam ad x uiros uocantis, uelut noua res, mirabundam plebem conuertit. Sic & Appianus libro primo: Opimius armatos in Capitolio prima luce collocat, ſenatum per præco

nes

nes conuocat. Illius uero meminit consuetudinis Cicero in sexta ad D. Brutum epistola: Cũ Tribuni pl. edixissent, senatus adesset ad XIII. K. Ian. haberentq; in animo de præsidio consulum des. referre: quanquam statueram in senatum ante K. Ian. non uenire, tamen cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi ita haberi senatum, ut de tuis diuinis meritis sileretur. Cui loco similis est ille libri IX. epistolarum ad Atticum: Senatum K. uelle se frequentem adesse, etiam Formiis proscribi iussit. Et tertiæ in Antonium Philippicæ: Cum tot edicta proposuisset Antonius, edixit, ut adesset senatus frequens ad IIX. K. Dec. eo die ipso non affuit. At quo modo edixit? hæc sunt opinor uerba in extremo. Si quis non affuerit, hunc omnes existimare poterunt, & interitus mei, & perditissimorum consiliorum auctorem fuisse. Erat autem edicti formula quædam solemnibus quasi uerbis concepta, cuius illa est apud Liuium, Festum, & Gellium clausula: SENATORES, QVIBVSQ. IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. At ab initio statim post magistratus annuos institutos, teste Liuio, citabantur hoc modo: QVI PATRES, QVIQ. CONSCRIPTI ESSENT. Bello uero Punico secundo, ita consules edixerunt, ut docet Liuius lib. XXIII. quoties senatum uocassent, uti senatores, quibusq; in senatu sententiam dicere liceret, ad portam Capenam conuenirent. Alii uero, cum Hannibal tria millia passuum ab urbe castra admouisset, frequentem senatum continebant in foro, si quid in tam subitis rebus consulto opus esset, ut idem tradit lib. XXVI. Item, in apparatum Macedonici belli conuersa ciuitate, P. Cornelius consul edixit, qui senatores essent, quibusq; sententiam dicere liceret, quique minores magistratus essent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret,

ret, quam unde eo die redire posset, neue uno tempore quinque senatores ab urbe Roma abessent. Suggerit postremo Liuius simile quiddam an. DXXIV. Mancino & Serrano consulibus: Interim, ait, Marcio prætori mandatum, ut edicto senatores omnes ex tota Italia, nisi qui Reip. caussa abessent Romam reuocaret, qui Romæ adessent, ne quis ultra mille passuum ab urbe abesset. Ea uti senatus censuit facta sunt. Antiquitus uero cum in agris habitarent senatores, ad eos accersendos uiatores mittebantur. quod significat Cicero in Catone maiore, Plinius lib. XIIX. & Columella lib. I. Fuit & illa quondam ratio præclara, quam Valerius commemorat lib. II. Antea, inquit, senatus assiduam stationem eo loco peragebat, qui hodie quoque senaculum appellatur, nec expectabat ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam ueniebat: ambiguæ laudis ciuem existimans, qui debitis Reip. officiis non sua sponte, sed iussus fungeretur. quia quidquid imperio cogitur, exigenti magis, quam præstanti acceptum refertur. Aetate porro Augusti signum conueniendi suffimento dari cœptum est. Dio lib. LIV. Præter hæc autem, quæ de modo senatus cogendi diximus, M. Varro, ut apparet ex lib. XIV. Gellii, de pignore capiendo, deque multa dicenda senatori, qui cum in senatum uenire deberet, non adesset, disputauit. Cicero lib. III. ea de re hanc legem rogat: Senatori qui nec aderit aut caussa, aut culpa esto. caussam uocat excusationem iustam, & legitimam, ut ætatis, ut iudiciorum, ut funeris familiaris, ut morbi. Sexagenarii enim habent uacationem auctore Seneca illo, quem recitauimus, loco, & libro de breuitate uitæ. Datur etiam excusationis uenia illis, qui iudiciis operam nauant, propterea Augustus cum certos dies, quibus senatus haberetur, constituisset, cauit, ne iis

dicbus

diebus ius dicere, uel aliud id genus publicũ negotium, quod senatores impedire posset, quo minus in senatũ uenirent, attingere fas esset. Hæc Dio lib. LV. Et in S. C. illo in epistola Cælii additũ est, ut eos, qui in CCC. iudicibus essent, quando cos. de prouinciis referrẽt, abducere liceret. Itidẽ & Sallustius in libro de Rep. ad Cæsarem ait: His tẽpestatibus, alii iudiciis publicis, alii priuati suis atq; amicorũ negotiis implicati, haud sane Reip. consiliis adfuerunt. Illos, qui familiaris funeris procuratione impediti abessent, non potuisse multari dixi, quod in defensione C. Rabirii animaduerterim, hanc caussam etiam ad prolationem iudicii, satis grauem, & idoneam habitam. Morbi excusatione utitur Cicero in Philippicis: An ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam caussam etiam Appium illum & cæcum & senem delatum esse, memoriæ proditum est. de supplicationibus referebatur; quo in genere senatores deesse non solent: coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratia. quod idẽ fit cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt: ut pene liberum sit senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset, cumq; de uia languerem, & mihimet displicerem: nisi, pro amicitia, qui hoc ei diceret. de quo fonte & illud manauit: Nec erit iustior P. C. in senatum non ueniendi morbi caussa, quam mortis. Ex illo autem superiore loco intelligitur etiam, qua pœna senatores, qui erant in culpa, afficerẽtur. Multa enim iis dicebatur, & antequam hæc solueretur pignora capiebantur. Rem ita se habere paullo post in eadem oratione Cicero clarius significat: Quis unquam tanto damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? Et Liuius lib. III. Postquam citati non conueniebant,

dimiſſi circa domos apparitores ſimul ad pignora capiẽda, ſciſcitandumq́; num conſulto detrectarẽt. Vendi autem ſolita innuit Cicero in prooemio tertii de Oratore, cum ita Craſſum facit loquentem : An tu, cum omnem auctoritatem uniuerſi ordinis pro pignore putaris, eãq́; in conſpectu populi R. concideris, me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? non tibi illa ſunt cædẽda, ſi Craſſum uis coercere : hæc tibi eſt excidenda lingua, qua uel euulſa, ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea refutabit. Cædere antiquo uerbo dixit, pro eo quod eſt auctione diſtrahere. Namque cædere ſignificabat conſumere, ut eſt a Nonio in commentariis linguæ Latinæ ueriſſime traditum. Et homo eloquentiſſimus, ac ſenator conſtantiſſimus, luſit in uerbi ambiguitate, ut hoc ipſo oſtenderet ſe conſulis furioſi amentiam & acerbitatem contemnere, & pro nihilo ducere. Leuiculum autem eſt quod putauit Franciſcus Connanus, uir ceteroqui iuris, antiquitatis, & litterarum periti ſſimus, pignora ablata conſules concidere & frangere conſueuiſſe. Indeque ait Antonium ſe diſturbaturum ædes Ciceronis minari. Sed utrum talia tantæ ciuitatis inſtituta, & cogitata ſiccorum, an uero aſotorum hominum cœpta, & temulentorum ſomnia iudicabimus? Eodem modo conſules minores magiſtratus, pontifex maximus ſacerdotes, & imperatores in caſtris legatos, & ſenatores coercebant. Quæris unde hoc præceptum hauſerim? unde niſi ex hiſtoriæ fonte. Plutarchus in Catone: Narrat dixiſſe Munacium ſe, re comperta, neque ad cænas, & prandia ueniſſe, neque ſi ad conſilium uocaretur paruiſſe, cũque minaretur ſe eum pignore (ita enim agi ſolet cum illis, qui non obtemperant magiſtratibus) coacturum, nihil iſtos terrores curaſse. Liuius lib. XXXVII : Priuſquam in prouincias prætores irent, certamen inter P. Liciniũ

pon-

pontificem maximum fuit & Q. Fabium Pictorem flaminem quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum & Postumium Albinum fuerat, cos. illum, cum C. Lutatio collega in Siciliã ad classem proficiscentem, ad sacra retinuerat Metellus pont. max. prætorem hunc, ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit, & in senatu, & ad populum magnis contentionibus certatum est: & imperia inhibita ultro citroq;, & pignora capta, & multæ dictæ, & tribuni appellati, & prouocatum ad populum est, religio ad postremum uicit, & dicto audiens esse flamen pontifici iussus, & multæ ex iussu populi remissæ. Ceterum summam, quam penderent senatores, si Reip. consiliis nollent adesse, legibus credo fuisse præfinitam. Et enim Dio prodidit Augustum, cum unus omnia teneret, has multas ampliasse. Multabantur uero non solum si abessent, uerum etiam si uenissent tardius, ut eidem placet libro LIV. Ac de modo cogendi senatus diximus.

Intelligendum autem est nisi legitimus esset coactus senatorum numerus, nullum S. C. fieri potuisse. Liuius lib. XXXIIX. Neque his contentus Aemilius consul fuit, sed postea per infrequentiam adiecit S.C. Ambraciam nõ uideri ui captam esse. Et apud eundem lib. XXXIX. Fuluius quærit quid ab eo quisquam possit æqui expectare, qui per infrequentiam furtim S. C. factum in ærarium detulerit. Item Dio XXXIX. sic scribit: Cum non conueniret is numerus, quem ad S. C. faciendum leges præscribunt. Itaque, Sex. Pompeio teste, cum impedimento esse uult senator, numera senatum ait consuli. Ac certum numerum ad S. C. faciendum necessarium fuisse, inter omnes constat, qui uero hic fuerit, uariæ sunt, & discrepantes uirorum doctorum opiniones. Me uero haud pœnitet eorum sententiæ, quibus de se-

L 2 natus

natus consilio, quem numerum conficere deberet, non eodem modo, sed pro magnitudine rerum, de quibus ageretur, definitum placet; & cum, ut disserui superiore libro, nō eadem semper Romæ senatorum esset summa, ratione & proportione totius ordinis numerum S. C. faciendis legitimum modo auctum, modo diminutum. Liuius lib. XXXIX. narrat S. C. cautum, ne qua Bacchanalia Romæ, ne'ue in Italia essent, si quis tale sacrum solemne, & necessarium duceret, nec sine religione & piaculo se id omittere posse, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor senatum consuleret, si ei permissum esset, cum in senatu centum non minus essent. De re igitur adeo graui centum senatorum consilium satis habuit ponderis illa ætate, qua trecenti in altissimum ordinem legebantur. Hoc enim S. C. factum est anno DLVII. Sp. Albino Q. Philippo cos. Anno autem post id a senatu decretum CXX. in M'. Glabrionis & C. Pisonis consulatu, tulit legem C. Cornelius tribunus pl. ne quis in senatu legibus solueretur, nisi CC. affuissent. A paucioribus tamen alia S. C. facta, præter id, quod nominatim in lege scriptum erat de iis, qui legibus soluerentur, Cicero etiam in Epistolis ad Q. Fratrem palam ostendit: Sane, inquit, frequentes fuimus in senatu, omnino ad ducentos. Vnde & aliud argumentum urget pro me, si Lentulo & Metello cos. pauciores quam ducenti sufficiebant, multo magis ante legem Corneliam, & post eam latam quinque circiter annis, antequam Pisone, & Messala cos. tot in summum gradum ciuitatis essent cooptati. Ac quæcunque hæc fuerit lex, eam sæpe uiolatam ab optimatum factionibus ex Asconii in Cornelianam commentario clarum & perspicuum est. Propterea que hanc nobilium hominum licentiam numero senatus multiplicato repri-

mendam

mendam esse Cæsari suadet Sallustius, in libro de Rep. ordinanda. Si quis uero antiquorum temporum memoriam recordari uelit, C. Cæsarem, in illa senatorum multitudine, numerum senatusconsultis faciendis maiorem intulisse non negabit. Quod si quibusdam hominibus, qui sibi nimium acuti uidentur in mentem uenisset, non adeo temere, Dionem mendacii accusassent, cum lib. LIV. in hanc ferme sententiam scribit: Videns Augustus senatum non semper frequentem conuenire decreuit, ut S. C. etiam a paucioribus quam quadringentis fierent. Namque prius usque eo rata non erant, quoad is numerus effectus esset. Non enim hæc uerba, ut illi inepte censent, referenda sunt, ad illud sub libertate populi R. & gubernatione magistratuum, sed ad hoc sub dominatione Cæsaris positum tempus. Ab eodem historico proditum est Augustum, cum C. Mario, & C. Asinio cos. denuo ea, quæ uitiis, & uiolentia superiorum temporum inuecta erant mutaret, & legibus uniuersam alligaret senatus disciplinam, numerum S. C. faciendis alium, atque alium, ut res, de quibus senatus consultabat, diuersæ erant, constituisse.

Nunc de loco senatus habendi ordiri pergam. Ac primum scire omnes uelim, solum Festum senaculum curiam appellare, Liuius autem lib. XLV. & Varro. lib. IV. itemque Valerius lib. II. senaculum dicunt fuisse, locum quendam ante curiam, in quo senatus, aut seniores consisterent, dictum ut γερουσίαν apud Græcos. Ita uero more maiorum comparatum erat, ne S. C. nisi loco legitimo factum, iustum haberetur. cuius rei multos habemus præceptores, sed neminem aut doctrina præstantiorem, aut auctoritate grauiorem Varrone, qui hoc lib. IV. Epistolicarum quæstionum, ut memorat Gellius, prodidit. Si quis autem in altiorem memoriam diligenter

ligenter aciem quasi mentis intendat, primum statuet, nullum priuatum locum senatui habendo fuisse legitimum, deinde non omnes publicos, sed templa tãtum. Quorum unum Zonaras & si non aperte dicit significatione tamen quadam ostendit. Quoniam Vulsiniẽsium legatos clam missos Romam ægre impetrasse narrat, ut in ædibus priuatis, ne eorum legatio euulgaretur, senatus conueniret. Alterum M. Varro lib. IV. ad Oppianum perspicue demonstrat. In eam uero intuenti rem doctissimo uiro multa occurrebant, inde factum esse, ut in curia Hostilia, inde ut in Pompeia, & post in Iulia templa constituerentur, cum ante profana ea loca fuissent. Idem etiam affirmat Cicero, quando in defensione Milonis, curiam templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici appellat. Et Lampridius haudquaquam spernendus rerum scriptor, in libro de uita Seueri, quando ait senatum frequentem in curiam, hoc est, in ædem Cõcordiæ templum inauguratum conuenisse. credo autem disputationis illius epistolicæ Varronis sententias persecutum esse Seruium Honoratum in explicatione lib. VII. Aeneidos. Nec enim apis similior est api, quam id quod in septimum Vergilii librum adnotauit, doctrinæ illi Varronis, paullo ante a nobis ex Gellii lib. XIV. allatæ. Augusta, inquit, mœnia uocat augurio consecrata. Hinc non multo post: Tectum augustum ingens. Et nisi in augusto loco senatus consilium habere non poterat. Subiicit deinceps Gellius Varronem scriptum reliquisse non omnes ædes sacras templa esse, ac ne ædem quidem Vestæ templum uideri. Quod idem Seruius non solum tradit, sed aliud etiam præceptum ex Varrone prætermissum a Gellio profert, atrium Vestæ ab æde non ita procul remotum templum fuisse, & senatus consilium eo loco habitum. Ac potissimum quidem habe-

batur

batur ſenatus in deorum immortalium templis, ut uene ratione quoque loci ſenatores a prauis cogitationibus abducerentur. Sic enim Tullius pro domo: Cenſor, inquit, penes quem maiores noſtri (id quod tu ſuſtuliſti) iudicium ſenatus de dignitate eſſe uoluerunt, Concordiæ ſignum uolebat in curia, curiamq; ei deæ dedicare. Præclara uoluntas, atque omni laude digna. Præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut ſine ſtudiis diſſenſionis ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam, ac templum publici conſilii religione Concordiæ deuinxiſſet. Quare maxime illæ celebrantur annalium monumentis propter ſenatus conſilia ædes; Iouis Statoris, Iouis in Capitolio, Iouis Mariana, Concordiæ, Fidei, Telluris, Vulcani, Virtutis, Apollinis, & Bellonæ. Illud tamen addo, ſi quis templi uim definiendo explicans, genus eius uniuerſum ædem alicuius Dei eſſe diceret, næ ille in Latinorũ conſuetudine obſeruanda haud plurimus fuiſſe uideretur. Iam id patet ex eo, quod de atrio Veſtæ diximus. Et hoc amplius quod campus etiam modo ſit per augures conſtitutus templum eſt. Propterea bello Hannibalis Flaccus caſtra inter portam Eſquilinam Collinamq; cũ poſuiſſet, conſules eo, ut inquit Liuius, ſenatuſq; conuenerunt, & ibi de Rep. conſultarunt. Idem intelligere licet, ex illis Propertii nobiliſſimi, & doctiſſimi Elegiarum ſcriptoris de antiqua Roma, & Romulo uerſibus:

Buccina cogebat priſcos ad uerba Quirites
Centum illi in prato ſæpe ſenatus erat.

Præterea fuerunt quædam nullius dei religione obſtricta templa, ſed tanquam ſedes ab uniuerſo populo uni ſenatorio conceſſæ ordini; ut curia Calabra, curia Hoſtilia, & alia ad portam Capenam, item Pompeia, Iulia, Octauia. De quibus, quæ obſeruaui non alienum uidetur ab inſtituti ſermonis officio deinceps ſubtexere

texere. Curiam Calabram Romulus condidit, ad quam senatus mandato regis, & populus iussu pontificis, ut rationem dierum, sacrificiorum, ludorumq; cognosceret, calabatur, hoc est, uocabatur. Auctor Seruius, homo non summa præditus doctrina, sed tamen non nihil scit. Curiam autem Hostiliam, ut nomen ipsum declarat, & Varro lib. IV. de lingua Latina, Liuiusq; libro primo testantur, Tullus Hostilius exstruxit. Eius situm indicat Varro his uerbis: Ante hanc sunt rostra. Et Festus, cũ narrat antiquissimam fuisse curiam illo loco ubi, Nicostrati ætate, (cuius libro de senatu habendo usus est, in componendis de uerborum priscorum significatione libris) ædes Concordiæ fuit, inter Capitolium, & forum. Ceterum & ante Cæsarum imperium cogitauit Cassius censor signo Concordiæ, quod a Q. Marcio in publico collocatum erat, translato in curiam, templum illud ei deæ dedicare, sed ex commentariis pontificum M. Aemilius pontifex pro collegio respondit, nisi eum nominatim populus R. præfecisset, atque eius iussu faceret, non uideri recte posse dedicari. Cum autem Milo interfecisset Clodium, corpus illius a plebe uanissimo, & leuissimo hominum genere in curiam perlatum, ibique rogo ex subselliis constructo, cum ipsa curia, combustum omnes tradunt. Verum statim a Fausto Syllæ F. Dione teste, ex S.C. refecta est, & de secundi conditoris nomine aliam traxit appellationem. Nam & prius, inquit, Sylla pater curiam eandem Hostiliam nouo ædificii genere exornauerat. Quo fit, ut ita Pisonem uerba facientem quincto de Finibus dialogo Cicero induxerit: Equidem curiam nostram, Hostiliam, dico, non hanc nouam, quæ mihi minor esse uidetur, postea quam est maior, solebam intuens Scipionem, Catonem, Lælium, nostrum uero imprimis

mis auum cogitare. Rursum in tertia, ut opinor, aut quarta Cæsaris dictatura ædem hanc demolitum esse Lepidum Dio refert, uerbo quidem propterea, quod Felicitati fanum in ea area inædificandum uisum esset, re autem, ut ne, & hoc monumentum Syllani nominis extaret; tum ut altera, quam exstruxisset Cæsar, senatorii ordinis sedes, curia Iulia uocaretur. Deinde uero Hirtio & Pansa cos. multorum, & metuendorum prodigiorum nunciis perculsa urbe, S. C. factum fertur de antiqua illa reficienda. Ad portam autem Capenam aliam fuisse curiam dixi, haud infirmo testimonio Festi, & Liuii libro XXIII. nixus. Verum Pompeiæ multo crebrior in rebus populi R. gestis fit mentio, eiusq; origo, & situs certis litterarum notis ita sunt expressa, ut de iis nihil sit, cur magnopere laboremus. Nam Plutarchus eam a Pompeio dedicatam, & ornamenti caussa theatro adiectam, in Cæsare, & Bruto, scribit. Quo fundamento iacto & si iam satis patet curiam Pompeiam fuisse extra pomœrium, tamen instituti tuendi caussa Dionis etiam testimonium proferam. Hic lib. XL. Ad theatrum, inquit, extra pomœrium senatus habitus est. Atque hoc quidem in templo senatum ludorum diebus haberi solitum Appianus lib. II. docet. curia autem Iulia, quæ erat prope comitium, in locum Hostiliæ successit. Quam ut Cæsar cōstrueret senatus decreuerat, sed a IIIuiris demum condita est, & post ab Augusto, qui sibi unus imperium Cæsaris uēdicauerat, dedicata. Dio lib. XLVII. & LI. Restat Octauia extra pomœrium, ut testatur idem lib. LV. sita. Itaque cum acrius aliquanto, & attentius hanc rem considerarem, in ea mente, & cogitatione uersabar, curiam hanc in locum Pompeiæ, quæ post cædem Cæsaris est obstructa, Augustum consecrasse. Reliqua post commodius cognoscentur. Hæc uero de se

natus loco in præsentia generatim dixisse satis sit.

De tempore autem quo senatus aut conuocaretur, aut haberetur, illud constat apud me nõ ut certum diem sacrificii, sic huius supremi consilii expectari, sed, quotiescunque res postularent, subito cogi solitum. Præcipiunt quidam lege fuisse cautum, ne diebus comitialibus haberetur. A quibus ego dissentire nec debeo, nec, cum suam coniecturam grauissimis, locupletissimorum auctorum, testimoniis confirment, possum. Producunt autem Ciceronem, qui ad Q. Fratrem scribit secutos esse comitiales dies, per quos senatus haberi non poterat. Citant etiam Cælium, quando ait in S. C. illo, cuius iam aliquoties mentionem fecimus, additum, ut de prouinciis consularibus per dies comitiales consules senatum haberent. Adiungo his & ipse, Cæsarem commentario primo de bellis ciuilibus, ita narrantem: Qua ex die consulatum iniit Lentulus, biduo excepto comitiali, de imperio Cæsaris, & de amplissimis uiris tribunis pl. grauissime in senatu, accerbissimeque decernitur. Et M. Ciceronem infra scribentem ad Quinctum hoc modo: Comitialibus diebus, qui sequuntur Quirinalia, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum. Sed quos hi auctores comitiales dies nominent quæro? Respondent eos, ut Liuius, Macrobiusq; docent, quibus cum populo agere licuit, quique in Fastis dierum ex uetusto marmore descriptis littera C. notantur. Ego cum liberæ esse debeant omnium in re litteraria sententiæ, uerecunde tamen, mihi id non placere dico. Et ut non placeat, adducit me senatoriæ consuetudinis diligens in ueterum libris obseruatio. Notaui in Ciceronis orationibus in Antonium dies, quibus est senatus habitus, XIII. K. Oct. IV, & VIII. K. Dec. XIII. k. Ian. & I. in Catilinam XII. k. Nouem.

tum

tum in litteris ad Lentulum Ciceronis XVI. k. Feb. & in Cælii ad Ciceronem XI. k. Sext. et apud Cæsarem VII. Id. Ian. & alios sexcentos, qui littera C. in antiquo marmore signantur. Deinde moueor dierum, quibus magistratus cum populo agendi potestatem habebant, multitudine. In illo enim lapide numero ad ducentos. Quemadmodum homines doctissimi id accepturi sint horreo. Sed humanum est labi. Itaque profiteor me existimare comitiales dies à Cicerone illis locis, & a Cælio, Cæsareque appellari, non quibus comitia haberi possent, sed quibus haberentur. Ita definit Festus dies comitiales, cum in comitio conueniebant. Ergo, uerbi gratia, si indicta essent comitia ad III. Non. Mar. quo die legem ferre, aut magistratus creare licuit, non potuit ad eam diem ut senatus adesset consul edicere, ne senatores uel a petitione, uel a suffragiis auocarentur. Ferebant enim suffragia etiam tributis comitiis. De quo non est cur magnopere dubitetur, cum id Varro lib. II. de re Rustica doceat: Comitiis, ait, ædiliciis cum, sole caldo, ego, & Q. Axius senator tribulis, suffragium tulissemus. Verum si non essent comitia, die illo, quo haberi poterant, nihil uetabat, quo minus ciues amplissimi senatorio munere fungerentur. Itaque legimus, & notauimus, si res incidisset grauior, quæ senatus desideraret cognitionem, comitia ex S. C. sæpe dilata. Cicero pro Murena: His rebus auditis, meministis fieri S. C. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere posemus. Neque hoc tam comitialibus diebus, quam comitiis ipsis tributum, multa sunt quæ declarent, in antiquorum libris, exempla. Eodem enim die statim post comitia uocatos sæpe in curiam patres uidemus. Nam ita narrat lib. XXXIIX. Liuius: Senatus deinde concilio plebis dimisso haberi est

cœptus. Et XLIIX: Consul dimissis comitiis senatum uocauit. censuerunt frequentes ad populum cum Flacco agendum. Omitto Ciceronem lib. II. ad Q. Fratrem, prætereo Dionem lib. XXXVII. & alios. Considerandum uero est, utrum illi, quos recitauimus loci possint hanc admittere interpretationem. Et primum de illis uerbis ex epistola Non occupatione, lib. II. ad Q. Fratrem non ambigo. Nam & si comitia habita, aut concilium aliquod plebis statim post XVI. k. Feb. quo illa acta esse in senatu Cicero, de rege Alexandrino ad Lentulum scribens, narrat, nullibi reperio: tamen ne id credam, nihil omnino intercedit. Vt uero in Cœlii epistolis legimus, senatus decreuit Reip. tempora flagitare, ut ex K. Mar. posthabitis aliis omnibus rebus, de prouinciis consularibus referretur. Sed cum lex esset, ut diebus comitialibus, si agere uellent magistratus cum populo, supersederetur a publico consilio, ne hoc modo mora ab aliquo afferretur, quo minus de prouinciis consularibus patres consuli possent, adiectum est in S. C. extra ordinem comitialibus diebus senatus potius & publici consilii, quam comitiorum rationem oportere haberi. Diebus porro duobus, quorum meminit Cæsar, cum populo actum nemo negabit, cum sic reperiatur in eodem libro scriptum: Completur urbs ad ius comitiorum. Vltimus, & difficillimus est locus in lib. epistolarum II. ad Q. Fratrem. caussa autem difficultatis hæc est, quod sententiam legis Pupiæ, & tempus adhuc inuenire non potui. Explicatur ita a nonnullis: Tulit . . Pupius . . ne senatus a XVI. k. Feb. ad usque k. Feb. haberetur, ne nisi perfectis, aut reiectis legationibus aliis de rebus senatus haberetur. Verum hoc de legationibus non lege Pupia, sed Gabinia sanctum fuit, ut intelligitur ex uerbis Ciceronis: Comitialibus diebus,

qui

qui Quirinalia ſequuntur, Appius interpretatur, non impediri ſe lege Pupia, quo minus habeat ſenatum. Hæc de lege Pupia. Sequitur de Gabinia. Et, quod, inquit, Gabinia ſanctum ſit, etiam cogi uſq; ad k. Mar. legatis ſenatum quotidie dari. Et quanquam ad Lentulum non nominat legē Gabiniam diſtincte tamen dixit: Senatus haberi ante k. Feb. per legē Pupiam, id quod ſcis non poteſt. Neq; menſe Feb. toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Per legem Gabiniā ſcilicet. Cum uero, ut ſuperius commemoratum a nobis eſt, dixerit, Appium interpretari ſe non facturum contra legem Pupiam, ſi diebus comitialibus, qui ſequuntur Quirinalia ſenatum haberet, manifeſtum eſt decipi eos, qui de extremo tantum Ianuario menſe Pupium ſanxiſſe credunt. Quirinalia enim ſacra, Sex. Pompeio, & marmore antiquo teſtibus, Februario menſe, non Ianuario fiebant. Crederem lege hac cautum fuiſſe, ut diebus comitialibus ratio haberetur comitiorum potius, quam patrum conſilii, ac maxime ſi aliquibus magiſtratibus ciuitas careret. Nam ſcribit Q. Fratri Appium, conſulem ex interregno creatum, detrudere comitia prætoria in menſem Martiū conari. At Philippo, & Marcellino cos. quo anno illa ad Lentulum epiſtola eſt miſſa, comitia turbulenta Clodii ædilis menſe Ianuario fuiſſe conſtat. Sciuit autem poſt ædiles Lentulus, & quæſtores, & alios non paucos magiſtratus minores, more inſtitutoq; ueterum, creari debere. Expoſui de re obſcuriſſima opinionem meam. Quanquam hic mihi ualde, ut aiunt, aqua hæret. Itaque non ero pertinax, & ſi quid probabilius audiero, non grauate in aliorum ſententiam pedibus ibo. Sed certe aut ita ſentiendū, aut faſtis dierum marmoreis, quod licet mallim, tamen hactenus, ueneratione, qua omnem proſequor antiquitatem adductus, eloqui non ſum auſus,

tus, fides est abroganda. Quæritur secundo loco atris, & religiosis diebus utrum consulerentur patres. Negat Dio, ut quidam aiunt, lib. XLV. his uerbis: A. Hirtio C. Pansa cos. K. Ian. senatu conuocato per dies perpetuos tres deliberatum est. Nam eo, quod impendebat, bello, prodigiisq; plurimis, & admirabilibus perterriti, ne religiosis quidem diebus, de iis rebus, quæ ad salutem & incolumitatem pertinerent, consilia intermittebant. Diem uero religiosam uerbo Græco ἀποφράδα uocat, quo nomine & Plutarchus in Camillo utitur, cum narrat de XV. die K. Sext. quo ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum est. Quæ religio non solum erat XV. K. Sext. uerum postridie & Idus, & Nonas, & Kalendas omnes. Iam igitur nescio an id uerum esse possit. Cicero lib. I. ad Atticum: Perfectum a nobis est, ut frequentissimo senatu, & libentissimo uterentur, multaq; a me de ordinum dignitate, & concordia dicta sunt K. Dec. & postridie. Et lib. IV. cum scripsisset senatum K. Oct. fuisse frequentem paucis interiectis adiicit hæc: Postridie S. C. factum est, quod ad te misi. Quincto demum fratri nunciat lib. II. quod Idibus Maii, & postridie fuerat dictum, de agro Campano in senatu actum iri, non esse actum. Possem & alia multa proferre testimonia; uerum aut hoc testimoniorum satis est, ut ille dicere solitus erat, aut ego quid satis sit omnino ignoro. Festi uero dies licet senatui habendo essent legitimi, tamen non ita sæpe iis supremum consilium initum Cicero lib. II. ad Q. Fratrem significat. Nam in prima eius libri epistola ait: Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri, sub dies festos. Idus uero, Nonas, Kalendas solemnes senatus dies fuisse puto, quod sæpe in annalibus nominentur; maxime autem insignes K. Ian. & antea Id. Mar. atque alios quosuis, quibus consules,

ſules, ex inſtituto maiorum inibant. Itaque Liuius lib. XXVI. refert M. Marcellum, cum Id. Mar. conſulatum iniſſet, ſenatum eo die moris tantum cauſſa habuiſse, profeſsum nihil ſe abſente collega, neque de Rep. neque de prouinciis acturum. Et Ouidius lib. IV. de Ponto, nobilem illam K. Ian. pompam pulcherrimis deſcribens uerſibus, canit:

Curia te excipiet, patresq́; ex more uocati
Intendent aures ad tua uerba ſuas.

Ceterum non uidetur antiqua illa ſenatus diſtinctio, quã multis placere uideo, ut alius legitimus eſſet, alius indictus. Primus enim Auguſtus inſtituit, Dione teſte lib. LV. cum antea nihil eſſet hac de re ſancitum, certos ſingulis menſibus ſenatus habendi dies, quibus neceſſa rio ſenatores, quibusq́; ius erat ſententiæ, in ſenatum uenirent. De quo Auguſti decreto Suetonius: Sanxit ne plus quam bis in menſe legitimus ſenatus cogeretur, ſcilicet K. & Id. ne'ue Septembri, Octobri'ue menſe ullos adeſſe alios neceſſe eſſet, quã ſorte ductos, per quorum numerum decreta confici poſſent, ſibiq́; inſtituit conſilia ſortiri Semeſtria, cum quibus de negotiis ad frequentem ſenatum referendis ante tractaret. Quo loco legitimum ſenatum admoneo opponi non indicto, ſed Octobris, Septembrisq́; menſis ſenatui, & Semeſtri ſenatulo. Hæc enim conſilia noua erant, nullis legibus, nullo exemplo maiorum introducta. Ad tempus quoque ſpectat, quanquam ſæpe ad ſolis occaſum ſenatus retineretur, poſt horam tamen decimam nihil noui referri potuiſſe. Docet hoc Seneca cap. XIV. lib. I. de Tranquillitate uitæ. Maiores, inquit, noſtri nouam relationem poſt horam decimam fieri uetabant. Et quod Varro præcepit S. C. ante exortum, aut poſt occaſum ſolis factum ratum non fuiſſe, opus etiam cenſorium feciſſe exiſtimatos,

tos, per quos eo tempore S. C. factum esset. Postremo scribit Suetonius, & Dio, interfecto Cæsare Id. Mar. solemnem senatus diem, parricidium a III uiris nominatas, ac ne unquam senatus eo die haberetur decretum.

Iam uero ritus, & solemnia curiæ describenda, ac depingenda nobis sunt. Primum omnium magistratus, qui senatum habiturus esset, immolabat hostiam, auspicabaturq; teste Varrone. Quod est etiam ab Appiano lib. II. in hanc ferme sententiam scriptum: Est autem mos, inquit, magistratibus in curiam ingressuris prius uti haruspicina, ac rursum in Cæsaris uictima cor, uel, ut alii dicunt, caput extorum non est inuentum. Vltimis temporibus, cum in Remp. inuasisset, Octauianus decreuit, ut & senatores ture, ac mero supplicarent illi Deo, in cuius templo senatus habebatur. Est id apud Dionem lib. LIV. Posthæc Augustus, in aliud quinquennium præfectus morum factus, sanxit, ut senatores, quoties in curiam conuenire, aut ad se accedere uellent, suffimentum adolerent; eo & religionis studium inculcabatur, & signum conueniendi facilius dabatur. Et apud Suetonium in uita Augusti: Quo autem lecti probatiq;, & religiosius, & minori molestia senatorio munere fungerentur, sanxit, ut priusquam consideret quisquam ture, ac mero supplicaret, apud aram eius Dei, in cuius tẽplo coiretur. Nec prætermittam C. Marium, in secundo consulatu, primum triumphali ueste in senatum uenisse. Non enim uisum est hoc indignum Liuio homini summo, quod historiarum monumentis proderet. Et si Dio, alios secutus auctores, coactum eum deponere ornamẽta triumphi, & togatum consilium patrum conuocasse lib. XLIIX. dicit. Cicero autem in Gratiarum actione pro Marcello consessum appellat senatum. Et in epistolis ad Ap. Pulchrum longum subsellium. Propterea

quod

quod iudicum subsellia breuiora essent. Consules uero in senatu sellis curulibus sedebant, quem Cicero morem aperte expressit in ea, quam Non. Dec. in senatu contra Catilinam habuit: Non denique, inquit, hæc sedes honoris sella curulis, unquam uacua mortis periculo, atque insidiis fuit. Cæsari etiam uictori inter maxima ornamenta tributum legimus, apud Dionem, ut in senatu propter consules, & ipse sella curuli sederet. Eundemq; locum honoris & Augustus tenuit. Atque hæc, & si ad intelligendos libros Latinorum non inutilia sunt, tamen fortasse prudentibus hominibus possunt leuiora uideri. Quare nõ immorabimur in iis diutius, & iam antiquam ad senatum referendi consuetudinem inuestigare ordiemur. Consulebant igitur patres non solum ii, qui habebant senatum, uerum & alii magistratus. Quod quoniam pauci sciunt, nemo certe docuit, pluribus argumentis demonstrandum puto. Primum Cicero quandam in senatu orationem orsus est hoc modo: Paruis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur P. C. de Appia uia, & de Moneta consul, de Lupercis tribunus pl. refert. Deinde in epistolis, cum Lentulo scripsisset, quæ quis patrum ex relatione cos. censeret, Volcatium quoque nunciat referente Lupo tribuno pl. Pompeium, ut Ptolemæum reducat decernere. Tũ in Sextiana L. Mũmium tribunũ pl. consule Gabinio nolẽte, tempore suo grauissimo, ad senatum retulisse, cumque senatus frequens pro salute ipsius mutandam uestem cẽsuisset, Gabinium exanimatum, euolasse ex senatu dicit. Postremo Plutarchus ita narrat de Antonio tribuno pl. Cum Cæsaris litteras recitari in senatu Pompeiani non sinerent, ipse (nam magistratus iure poterat) eas recitauit. Quanquam enim litteras priuatim missas, si id ad Reip. commodum pertineret, priuatis licuit in senatu recita-

re; illas tamen, quæ publice mittebantur, nemo, nisi qui referendi potestatem habebat, potuit. Obtinuimus ergo senatum habentibus consulibus, tribunis pl. concessum fuisse ad illorum relationem aliquid addere, & de eo, quod in rem uideretur patres consulere. Quid uero prætores? an referebant ad senatum? Dio lib. LV. præcise ante Augusti imperiũ negat. At Liuius, & Cicero, quibus credidisse malis aiunt; sed tum solum quando maior potestas non uetabat. Liuius quidẽ lib. XLIX. refert S. C. cautum, ut si quis sacrum Bacchi necessariũ sibi duceret, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor senatum consuleret, si ei permissum esset. Et libro XLII. Caius, inquit, Licinius prætor consuluit senatum, quem quærere ex rogatione uellent. Patres ipsum eum quærere iusserunt. Tum demum in prouinciã cos. profecti sunt. Ciceronis autem hæc sunt uerba in oratione pro lege Manilia, quam suasit prætor: De quo legando spero consules ad senatum relaturos, qui si dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum. Vnde & in III. de Legibus iure sanxit: Cum populo patribusq; agendi ius esto prætori. Itidem, ut ibi sciscit, magistro equitum. censores uero Flamininus & Marcellus, teste Liuio, Campani ubi censerentur senatum consuluerunt, decretumq; uti Romæ censerentur. Qua de re & infra: Campani, cum eos, ex S. C. quod priore anno factum erat, censores Romæ censeri coegissent, petierunt, ut sibi ciues Romanas uxores ducere liceret. At si quid alii magistratus inuitis consulibus referrent, uetare poterant? Fateor, & addo honorem hunc consulum præcipue fuisse. Sed non ex eo concluditur, prætores, & ceteros ius consulendi patres non habuisse. Nam & consulis relationi intercedit tribunus pl. Tacitus Annali I. Scaurus dixerat, spem esse ex eo non irritas fore

senatus

ſenatus preces, quod relationi conſulum iure tribuniciæ poteſtatis non interceſſiſset: tamen conſules poteſtatem referendi maximam habuiſse nemo ignorat. Et quanquam ille, penes quem faſces erant, hoc iure collega ſuperior erat, Dionyſio lib. IX. auctore, uterque tamen cos. referebat. Exempla paſſim occurrunt in annaliū monumentis. Itaq; de re minime dubia plura non loquar. Referebant tamen ambo plerumque Liuius lib. XXVI: Conſulum de prouinciis communis relatio fuit. Ita, & de tribunis, & aliis, quos enumeraui magiſtratibus, obſeruo, aliquando totius collegii unam fuiſſe relationem, aliquando uero ſimul aliquot, ſæpe ſeparatim ſuo quenque nomine retuliſſe. Auguſto XI. cum Piſone conſuli, quo tempore L. Seſtium in ſuum locum ſubrogauit, referendi poteſtatem, etiam ſi conſulatum nō haberet, S. C. tributam Dio prodit. Inde honos is, ut & cogendi ius, ad alios imperatores permanauit. Nemo uero, ut in ueterum libris ſcriptum eſt, magiſtratus niſi ſtans in ſenatu uerba faciebat. Cicero lib. II. ad Q. Fratrem: Racilius ſurrexit, & de iudiciis referre cœpit. Dionyſius lib. V. Hæc cum legati dixiſſent, ſurrexit Brutus conſul, & huiuſcemodi uerba locutus eſt. Lego apud Dionem, Auguſtum, cum ægrotaret quæſtoris in ſenatu miniſterio uſum. eundemq; abſentem de flagitiis filiæ libellum per quæſtorē recitaſſe. Quod quaſi honoris, & amplitudinis, non neceſſitatis, & pudoris cauſſa factū, ſucceſſores illius imitatos tum ex aliorum monumentis, tum ex Taciti XI. Annali colligo. In quo hæc ſunt: Et oratio principis per quæſtorem eius audita eſt. Duo etiam genera relationum Varro edit: Vnū, cum infinite de Rep. alterum, quando ſingulis de rebus finite patres conſulebantur. Sæpe uero aliquot magiſtratus priuſquam ſententiæ rogarentur referre ordine; quenque, ſi quid habe-

ret, consueuisse, & si nemo tradit aperte, tamen ex Ciceronis VII. Philippica, epistolisq; ad Lentulum existimare licet. Sæpe item uno S.C. unaq; re perfecta, aliam relatam Seneca lib. de Tranquillitate uitæ innuit. Anno CDXXIII. Plautium cos. accepi hoc modo retulisse, hancq; fere relationis formulam esse. Quoniam auctores defectionis meritas pœnas, & ab diis immortalibus, & a uobis habent P.C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Equidem, & si meæ partes exquirendæ magis sententiæ, quam dicendæ sunt; tamen cum uideam Priuernates uicinos Samnitibus esse, unde nunc nobis incertissima pax est; quam minimum irarum inter nos, illosq; relinqui uelim. Postremo, qui ius referēdi habebant, iis cum uellent relationem remittere concessum erat. De quo significat, ut opinor, legis de imperio Vespasiani, quæ in æs incisa, & perscripta adhuc Romæ extare dicitur, caput istud: VTIQ. EI SENATVM HABERE, RELATIONEM FACERE, REMITTERE LICEAT, ITA VTI LICVIT DIVO AVGVSTO.

Sequitur ut doceam, qui fuerit sententiarum rogandarum modus. Si separatim consules retulissent, uel cum his tribuni quoque, aut alii quiuis magistratus, credibile est non omnes, sed eum tantum consulem, qui cum fascibus erat, rogasse. hanc ego facio coniecturam ex his Liuii uerbis: Consules de pace Caudina retulerunt, & penes quem fasces erant, dic Sp. Postumi inquit. At si consules abessent, qui rogaret quæres? Mihi quoque hac de re dubitanti nullum, quo stari possit, indicium in antiquorum libris occurrit. Sed si dicerem urbanum prætorem, prætoribusq; absentibus tribunum, quem uniuersum collegium delegisset, nescio an iudicarent, homines morum, disciplinæque Romanæ periti, non omnino ineptam hanc meam responsionem esse.

se. Memini tamen apud Ciceronem lib. II. ad Q. Fratrem me legisse, cum Lupus tribunus pl. caussam agri Campani perorasset, & senatum se dixisset non morari, Racilium de iudiciis retulisse, & sententias rogasse. Atque antea quidem, ut docet Gellius ex lib. IV. Varronis, de quæsitis per epistolam, in exquirendis sententiis consul incipiebat, ab eo quem principem in senatum censores legissent. tum autem, cum illa Varro ad Oppianum scriberet, nouum morem inductum ait, ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet senatum, dum is tamen ex gradu consulari esset. Etenim, ut supra dixi, Liuius consulares principes sententiarum fuisse refert. Itaque concedebatur hoc beneuolentiæ, & amori; tribuebatur sanguinis coniunctioni; pietati in parentes dabatur; hominum sapientissimorum amplitudini, & dignitati deferebatur. Inuenio in annalium monumentis iam ante multis annis tribunum militum consularē P. Licinium Caluum a patre suo orsum. quod principe senatus uiuo, qui facere potuerit non uideo, si statim soluta regia potestate illud, quod dicit Varro, institutum erat. Addit Suetonius, & Gellius obseruatū esse, ne cōsuli liceret modo hunc, modo illū ante alios rogare, sed ut, a K. Ian. ad comitia usque, eundē ordinem in cōsulendis patribus custodiret. Quodcirca C. Cæsar consul, cum quatuor solos extra ordinem, in iisque principem Crassum, rogasset, & deinde Pompeium desponsa illi filia cœpisset, rationem eius rei in senatu reddidit Tirone Ciceronis liberto teste. Id ipsum Capito Ateius, in libro de officio senatorio, quem iniuria temporum amisimus, litteris prodiderat. Post comitia uero, consules des. primi in consulari gradu erant. Multa sunt huius consuetudinis expressa, & omni luce clariora signa. Quorum potissima referre non grauabor. Primum Cicero,

cero, cuius quot intueor uerba, tot pulcherrimorum institutorum uestigia agnosco, quincta in Antonium ita dicit: Qui ordo in sententiis rogandis seruari solet, eundem tenebo in uiris fortissimis honorandis. a Bruto igitur consule des. more maiorum capiamus exordium. Deinde Sallustius in coniuratione Catilinæ huiuscemodi uerba facit: D. Iunius Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore consul des. erat. Caussam istius instituti, ut a consulibus des. principum rogandi sumeretur, hanc reperi ex Appiano, lib. II. ut cautius, & circũspectius censerent, cum illis exequenda essent omnia, quæ senatus decreuisset. Ambos autem ante ceteros senatores dicere consueuisse sententiam, indicat Seneca in lepidissimo quodam libello, qui ἀποκολοκυντωσις inscribitur, quando ait: Proximus interrogatur sententiam Diespiter, Nicepotæ F. & ipse des. consul. Cum igitur locus hic nihil habeat dubitationis, consules nouos antequam inirent primos rogatos, deinceps uter ex illis prior rogaretur merito ambigi potest. Sed mea quidem sententia facilis est deliberatio, & iam ab aliis plane explicata. Nam si quis in historiarum monumentis euoluendis paullo attentius uersetur, eum, qui prius renunciatus esset, priore quoque loco in senatu sententiã dixisse inueniet. Post consulares uero prætorii, post prætorios ædilicii, ac demum tribunicii, ac quæstorii censebant, ut gradus gradui semper præferretur. Sic enim Cicero in Verrem per ædilitatem se assecutum antiquiorem sententiæ locum rationem habet. Et in libro XII. eiusdem ad Atticum ita est: Catonem primum sententiam putat de animaduersione dixisse; quam omnes ante dixerant; præter Cæsarem. et cum ipsius Cæsaris tam seuera fuerit, qui tum prætorio loco dixerit; consularium putat leniores fuisse. Ergo hic prætorii ante ædilitios

cios dicunt. Nam Cato post Cæsarem rogatur;quorum ille tribunus pl. ut inquit Velleius, hic prætor creatus in sequentem annum, auctore Dione, fuit. Quo cognito superuacaneum est in singulorum graduum iure demõstrando hærere. Ac si prætor des. inter prætorios censebat, ut ex hoc loco patet, non dubito, & eum, & omnes designatos magistratus sui quemlibet gradus principatum tenuisse. Ceterum qui dicebantur pedarii senatores, ut supra memini,non rogabantur, sed tamen consulis permissu dicere poterant. Qua de re Gellius: Quia in postremis erant scripti,non rogabantur sententias.Et diligentissimus rerum Rom. scriptor Dionysius lib.VII. Vbi seniores dixerunt, ex iunioribus Coriolanus postulata,& impetrata dicendi potestate,aduersus plebem huiusmodi orationem habuit. Et infra lib. eodem: Solebant consulares, ac potissimum seniores, primi rogari. Iuniores uero aut non rogabantur, aut rogati non dicebant, sed discedebant in seniorum sententias. Quo spectauit Laberius poeta antiquissimus, cum,in Mimis, caput sine lingua pedariam sentẽtiam nominauit. caussam cur non dicerent reddit Dionysius: Quoniam, inquit, ueterum senatorum sententiis addere aliquid iuuenes, & rerum imperitos, aut detrahere uelle,impudẽtiæ summæ uideretur.Necessitate quidem pressis excusatio erat. Hinc ille agipes Lucilii uocem mittere cœpit. Vtrum autem magistratus rogarentur nihil habeo quod sequar, etsi in eo quærendo non parum sane operæ, & studii posuerim. certum est illos habuisse ius sententiæ.Sed,cum priuatis omnibus præstarent, non existimo rationi consentaneum, eos posteriore loco rogatos. Itaque considerare oportet, an maiorum magistratuum referendi potius, quam censendi, partes fuerint; minorum uero patres admonendi, si quid per gratiam contra leges de rebus,

bus, quas illorum fidei populus credidisset, homines potentes in senatu molirentur. Itaque Cato quæstor semper in senatum uenit, non aliam ob caussam, Plutarcho teste, quam, ut, si quid ex uectigalibus detraheretur, aut ex ærario erogaretur, impediret. Quanquam nihil affirmo: rem tantum noto, iudicium autem eius doctissimis uiris relinquo. Manifestum porro est ex Ciceronis ad Atticum epistola II. lib. IV. in senatu nullam pontificum, uel aliorum sacerdotum rationem habitam in rogandis sententiis, perinde ac si senatores solum essent. Intelligẽdum est etiã, & si hoc ordine senatores censerent, tamen cuilibet liberum fuisse petere a consule, ut interfari, aut præfari posset. Liuius lib. III. Proditum memoriæ est; Potitum post relationem Ap. Claudii, priusquam sententiæ rogarentur, postulando ut de Rep. liceret dicere, prohibentibus minaciter X uiris, proditurum se ad plebem denunciantem, tumultum exciuisse. Ita igitur stante Rep. Confecto uero Africano bello decretum Dio tradit, ut Cæsar primus omnium sententiam suã exponeret. Et Augustus, Suetonio teste, de maioribus negotiis, nõ more pristino curiæ, nec uetere cõsuetudine senatus, sed prout libuisset patres rogabat, ut perinde quisque animũ intenderet, ac si censendũ magis, quam assentiendum, esset. Imperatoribus aliis referentibus consules illi ficti, commenticiiq; principes sententiarum erant. Tacitus lib. III. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul. nam referente Cæsare magistratus eo etiam munere fungebantur.

His ita constitutis rationem, & formam sententiarum dicendarum inuestigemus. Senatores rogati, longis utebantur orationibus, quas aliquando ex scripto recitabant. Erat enim senatori ius, ut Capito testatum reliquit, apud Gellium, ut sententiam rogatus, diceret ante

te quidquid uellet alterius rei, & quoad uellet. Tacitus Annali XIII. De Bello, & pace, de uectigalibus, & legibus, quibusque aliis Resp. continetur, suadere, dissuadere'ue patribus licebat, quoties dicendæ sententiæ ius accepissent, & quæ uellent expromere, relationemq; in eo postulare. Scite hercules. Etenim egressus senator relationem & si rem suasisset, qua uel sola niteretur salus ciuitatis, tamē de ea S. C. sine relatione noua, fieri non potuit. Vnde Liuius lib. XL. cum mentio facta esset de pace Carthaginiensi, conclamatum ex omni parte curiæ prodit, uti referret P. Aelius prætor. Itidem docet Tacitus, cuius locum infra scripsi; Magno assensu celebrata sententia, non tamen S. C. perfici potuit, abnuentibus cōsulibus ea de re relatum. Vbi dixisset quoad uellet, rationemq; sui consilii explicasset, sententiam orationi fere epilogi uice paucis uerbis addebat. Exemplis librum infercire nolo, cum omnibus pateant orationes Ciceronis in senatu habitæ, Sallustiiq;, & aliorum historiæ. Vt autem uno uerbo dicam, id quod relatum erat, aut suadebat, aut dissuadebat, aut, si post alios rogaretur, alteri uerbo assentiebatur, aut diuidi relationē postulabat. Explicandum hoc loco est, quid esset petere, ut relatio diuideretur. Sæpe, ut apparet ex Varronis apud Gellium testimonio, infinite de Rep. referebatur. Si igitur relatione illa generali res continerentur ita diuersæ, ut non idem de omnibus statuendum senatoribus uideretur, postulabant, ut separatim de singulis consulerentur. Exemplum huius rei suppeditat nobis Liuiana historia: Camillus consul de Latinis omnibus populis ad senatum retulit. principes relationem illius laudabant, sed cum aliorum alia caussa esset, ita expediri posse consilium dicebant, ut pro merito cuiusq; statueretur, si de singulis nominatim referretur populis.

Atque ſicut magiſtratus, ita & ſenatores dicebant ſtantes. Quare, cum hiſtorici faciunt aliquem in ſenatu ſuadentem, eum ſurrexiſſe aiunt. Gellius lib. VII. Sententiæ rogari cœptæ, tum M. Cato exurgit. Sic, cum aſsediſse ſenatorem narrant, ſignificant eum finem feciſse dicendi. Salluſtius in Coniuratione Catilinæ: Poſtquam Cato aſsedit, conſulares omnes, itemq; ſenatus magna pars ſententiam eius laudat. Et quemadmodum ſtātes cenſere, ſic aſſentiri ſedētes Latini loquūtur. Cicero Metello: Nulla eſt a me unquam ſententia dicta in fratrem tuum. quotieſcunque aliquid eſt actum, ſedens iis aſſenſi, qui mihi leniſſime ſentire uiſi ſunt. Animaduerti autem aliquando ſententias iuratos dixiſſe ſenatores; ut Lentulo & Pæto cos. Patres, inquit Liuius, iurati (ita conuenerat) cenſuerunt, uti conſules prouincias inter ſe compararent, ſortirentur'ue, uter Italiam, uter claſſem L. nauium haberet. Addo etiam illud; ſenatori, cum eſſet a conſule rogatus, non dicere ſententiam ſuam, aut non probare alterius haud licuiſſe. Quod indicant hæc eiuſdem Liuii: Q. Fuluius poſtulauit a conſule, ut palam in ſenatu diceret, permitteret'ne patribus ut de prouinciis decernerent, ſtaturuſq; eo eſſet, quod cenſuiſſent, an ad populum laturus. Cum Scipio reſpondiſſet, ſe quod e Repub. eſſet facturum, tum Fuluius, Non ego ignarus quid reſponſurus, facturus'ue eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras, tentare magis, quam conſulere ſenatum: & ni prouinciam tibi, quam uolueris, extemplo decernamus, para tam rogationem habeas. Itaque a uobis tribuni pl. poſtulo, inquit, ut ſententiam mihi ideo non dicenti, quod ſi in meam ſententiam diſcedatur, non ſit ratum habiturus conſul, auxilio ſitis. Inde altercatio orta, conſul negabat æquū eſſe tribunos intercedere, quo minus

ſuo

ſuo quiſque loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Hactenus Liuius. Nec prætermittendum puto, quod in lib. III. Ciceronis de Oratore notaui, aſperitatem, & acrimoniam in dicendo Craſſi, pignoribus a Philippo conſule coerceri; & quod tradit Gellius, Catonem, præ fracte obſiſtentem relationi, & diem eximentem dicendo, a Cæſare conſule in carcerem ductum. Ac de antiquo more ſententiarum diximus.

Perrogatis omnibus ſententias, uel ſi non adeſſet quiſquam, qui aliud dicere uellet, cum tres, aut quatuor, ut ſemper accidere uidemus, controuerſæ inuenirentur; oportuit in aliquam earum S. C. fieri. Fiebat uero in eam, quam plures laudaſſent. Nam Cornelius Nepos lib. v. exemplorum, auctore Gellio, & Liuius XXXVII. memoriæ, & litteris tradiderunt, multis placuiſſe, ut ii, qui de permutandis captiuis, poſt Cannenſem cladem, iurati ab Hannibale miſſi redire nollent, datis cuſtodibus ad eum reducerentur; ſed eam ſententiam numero plurium, quibus id non uideretur ſuperatam. Diuerſæ igitur ſententiæ ordine pronunciabantur a magiſtratibus. cuius præcepti fundamentum, et ſedem, non magni negotii eſt oſtendere. Cæſar commentario primo de bello ciuili: Lentulus conſul ſententiam Calidii pronunciaturum ſe omnino negauit. Cicero Lentulo: Sententia prima Bibuli pronunciata eſt, ut tres legati regem reducerent; ſecunda Hortenſii, ut tu ſine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret. In perſequendis porro ſententiis non tam qui primus ſuaſiſſet; quam qui uerbis luculentioribus, & pluribus rem comprehendiſſet, conſules ſpectare ſolitos notaui in Ciceronis XII. libro ad Atticum. Tribuebatur hoc quoque gratiæ, eodem lib. x. epiſtolarum teſte. Pronunciatis differentibus opinionibus ſenatorum in ſingulas diſcedebatur,

tur, ut quam plures probarent cognoſceretur. Neque uero auguror cum id dico, ſed rē clarā, ac teſtatam affero. Primum hoc intelligitur ex iiſdem litteris ad Lentulum. Deinde ex illis Hirtii uerbis: Sententiis dictis, diſceſſionem faciente Marcello, qui ſibi omnem dignitatem ex Cæſaris inuidia quærebat, ſenatus frequens in alia omnia tranſiit. Poſtremo ex his ſextæ in Antonium Philippicæ: Itaq; hæc ſententia ſic per triduum ualuit, ut quanquam diſceſſio facta non eſſet, tamen, præter paucos, omnes mihi aſſenſuri uiderentur. Manſiſſe hanc conſuetudinem redactis omnibus in poteſtatem Cæſarum Lampridius in Seuero innuit: Nullam, ait, conſtitutionem ſacrauit ſine uiginti iuriſperitis, & doctiſſimis, ac ſapientibus uiris, iis denique diſertiſſimis, non minus quinquaginta; ut non minus in conſilio eſſent ſententiæ, quam ſi S. C. conficeret; & id quidem ita ut iretur per ſententias ſingulorum, ac ſcriberetur quid quiſque dixiſſet. Neque me ualde angit, quod apud Dionyſium nulla diſceſſione facta Appius x uir Cornelii ſententiam ſibi obnoxiam uiciſſe pronunciauit. Nam, ut alia multa, quæ mos maiorum minus ferebat, ita & hoc nullo exemplo ueterum imminente bello periculoſo, cupidiſſimus imperandi homo fecit, cum perrogatis ſententiis denuo quidam ſenatores referri uellēt rem integram ad ſenatum; & tempus extrahendo, aut dominationem x uirorum infringere, aut hoſtium potius uim, quam tyrānorū impotētes animos, & ſuperba imperia perpeti. Quæ quidem conſuetudo, & ratio a ſapientiſſimis hominibus introducta fuit, & excogitata, ut qui ante dixerāt, ſi poſt ab alio melius quidpiam cēſeri animaduertiſſent, in eius ſententiam poſſent pedibus ire. Ita in hiſtoria Salluſtii Silanus conſul des. cum primus ſuum expoſuiſſet conſilium, poſtea permotus oratione Cæſaris, pe

dibus

dibus in sententiam Ti. Neronis iturum se dixerat. Et xi. Philip. Q. Fusius pollicitus est, si quis eorũ, qui post se rogati essent, grauiorem sẽtẽtiã dixisset, in eam se iturum. Discedebatur ergo primum in eorum sententias, quæ de illo, quod consules retulissent, erant. Itaque cum Lupus tribunus pl. exemplo nouo contendere cœpisset, ante se oportere discessionem facere, quam consules, eius orationi uehemẽter reclamatum Cicero scribit. Interdum autem, si sententia res contineret duas, quarum una placeret, altera displiceret, antequam inciperent pedibus ire, patrum aliquis postulabat diuidi sententiam, ut tradit Pedianus in commentario Milonianæ. Idem indicat & Seneca lib. Epistolarum III. cum ait: Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in Philosophia quoque existimo, cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere sẽtẽtiam, & sequor. Dices exemplo opus esses? Non longe abiero. Nam est in ea, cuius iam sæpe mentionem feci, ad Lentulum epistola: Postulatum, inquit, est, ut Bibuli sententia diuideretur, quatenus de religione dicebat: ei rei quia iam obsisti non poterat Bibulo assensum est. de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. Permittendæ autem discessionis formula in commẽtariis linguæ Latinæ Festi talis extat: Qui hoc censetis huc transite, qui alia omnia in illam partem. Atque alia omnia dicebat consul, non qui non censetis, ominis uitandi caussa. Præire uero solitum his uerbis magistratum Plinius iunior significat, Nam sic scribit lib. IIX. Non consul etiam ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non modo solemnibus uerbis, sed manu, gestuq; demonstrat? Neq; enim ambigo, hoc quod dicit Plinius, ex antiqua senatus disciplina tractum. Eodẽ autem modo de discendendi ratione & Festus: Pedarius senator, inquit, appellaba-

pellabatur, quod nunquam diceret, sed cum discederetur transeundo tantum ad eum, cuius sententiam probabat, quid uideretur indicaret.

Sæpenumero autem nullis sententiis dictis, relatione facta statim fiebat discessio, quod Varro nominat S. C. per discessionem, illud autem per relationem. Atque ita duæ opiniones, quas putat Gellius discrepantes, una Varronis de duobus generibus S. C. altera Atei, uel potius Tuberonis, qui putat in omnibus. S. C. faciendis requiri discessionem, inter se conuenientes, & quasi geminæ reperiuntur. Faciebant autem S. C. per discessionem magistratus, uel ne quod simultatis onus senatoribus imponerent, ne'ue quis metu, aut uerecundia compulsus, secus quam sentiret diceret, ut arbitratur Dio lib. XLI. uel celeritatis caussa; ut Cicero narrat, Antonium allato nuncio de legione quarta effugere festinantem, de supplicatione S. C. per discessionem fecisse. Ac tum maxime discedebatur tantum, inquit Varro, quum res minime dubia esset. Nam quid necesse erat, uerbi gratia, de solemni religione, de qua K. Ian. uel prout qua ætate anni principium agebatur, consules priusquam rerum humanarum aliquid attingerent, more maiorum referebant, singulorum sententias perquirere? Itaque dicis solum caussa ea de re S.C. fieri solita per discessionem facile crediderim.

Antea quam uero exeamus e curia, quibus rebus summa uoluntas senatus, quo minus S.C. fieret, impediretur exponamus. Horum ergo impedimentorum genera non pauca inuenio. Primum genus est intercessio. De qua legem hanc rogat lib. III. Cicero: Ni potestas par, maior'ue prohibessit, S. C. perscripta seruanto. Qua ex rogatione, non tam ad effigiem moderati ciuitatis status, quam ad historiæ fidem lata, patet, rationem impe-

diendi

diendi edita uoce Veto, non ut alias quasdam senatorũ quoq;, sed magistratuũ solum fuisse; nec quorumuis magistratuũ, uerum maiorum tantum. Hoc uero nomine & tribunos pl. nunc cõprehendo, quos & si minores uocent, maximam tamen potestatem habuerunt, & intercedendi ius summum. Ac ob eam caussam, & ut sacrosancti essent, Dione auctore, Cæsares tribuniciam potestatem assumebant. Alterum inuenio, cum magistratus non uetabant, sed moram afferebant; ueluti cum Serranus noctem sibi ad deliberandum postulauit, quã do de reuocando Cicerone ab exilio agebatur. Tertium genus est, cum, nullo magistratu intercedente, longa oratione senator tollit diem. Etenim quod post solis occasum senatus decernit irritũ est. Quo in genere magnus fuit Cato. Quartum est, cũ offertur religio magistratui senatum habenti, non satis eum auspiciis operam dedisse. Nam, si hoc collegiũ augurum comprobasset, differebatur res in posterum. Quinctum impedimentum fuit, si senatus esset nullo edicto legitimo coactus. Sextum, cum loco non auspicato habebatur. Septimum, cum dies erat non senatorius. Neque uero subiiciendis auctoritatibus singulis generibus mihi, & aliis molestus esse uolui. Quod si qui nolint nobis sine pignore, ut dicitur, credere, Dionis historiæ librum LV. & Ciceronis III. de Legibus, orationem pro Sextio, atque epistolam Etsi ad Plancum, legant. Illis autem, quos Festus commemorat, modis, cum numera senatum dicebat consuli senator; aut, cum postulabat, ut res quæ adferebantur diuiderentur; aut, ut singuli consulerentur, non tam senatus consilium tardabatur, quam magistratuum artes eludebantur. Si quis autem S. C. intercessisset, aut moram attulisset, id quod patres decreuerant senatus auctoritas, ut docet Dio lib. LV. uocabatur. Vnde Seruilius

lius Hala apud Liuium lib. IV. si quis intercedat senatusconsulto, auctoritate se fore contentum dixit. Cicero tamen nonnunquam senatusconsulti, & auctoritatis nomine pro eodem utitur. ut III. legum cum sic loquitur: Quo in genere seueritatem maiorum nostrorum senatus uetus auctoritas de Bacchanalibus, & consulũ exercitu adhibito quæstio, animaduersioque declarat. Nam Liuius S. C. mandatam hanc quæstionem Albino, Philippoq; cos. aperte narrat. At enim pro libidine magistratibus uoluntati senatus aduersari licitum erat? Minime uero. Nam referebatur statim de eorum intercessione, esset a Rep. nec ne, atque cum non esse statuebatur, si intercessionem remittere nollent puniebantur. Cicero lib. II. ad Atticum, Cæsar lib. I. & alii.

Vbi S. C. esset factum iussu magistratus recitabatur. Dionysius lib. XI. Quibus dictis mandauit scribæ, ut recitaret S. C. Dimittebatur autem senatus in hæc uerba: P. C. nemo uos tenet. aut in hæc: Nihil uos moror P. C. Cicero lib. II. ad Q. Fratrem: Tum ille se negauit senatum tenere. Capitolinus in Antonino: Nunquam discessit e curia, nisi consul dixisset, nihil uos moramur P. C. At par potestas, aut maior potuit retinere senatum. Nam, & cum dixisset Lupus tribunus pl. se non tenere senatum, surrexit, ut narrat Cicero, Racilius collega eius, & de iudiciis retulit. Quod qua ratione factum esset non uideo, nisi Racilio retinere senatum pro potestate tribunicia, dimittente Lupo, licuisset. Dimisso senatu si S. C. factũ, & perscriptum esset, recitabatur ad populum a magistratu, aut senatores concione impetrata uerba faciebant. In recitando autem S. C. fere nominis eius, in cuius sententiam itum erat, interponebatur honorifica commemoratio. Hinc ille noster lib. IV. ad Atticum. Factum est S. C. in meam sententiam,

tentiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem ſuſciperet, lexq; ferretur. quo S. C. recitato, cum concio, more hoc inſulſo & nouo, plauſum meo nomine recitando dediſſet; habui concionem.

Hactenus ſenatoriam decernendi conſuetudinem, quæ diu terris exterminata omnibus prope in tenebris iacuit, in lucem reuocare, & priſtino ſplendori reſtituere conati ſumus. Deinceps de ſenatuſconſultis triplex mihi exoritur dubitatio. Nam & a quo ſcriberentur, quomodoque conciperentur;& a quibus magiſtratibus aſſeruarentur, & quo loco; tum quam uim haberent, quamque diu magiſtratus alligarent ambigo.

Dicamus autem primum de prima. Scribebant igitur S. C. ſcribæ, quem ordinem non adeo grauem, atque honeſtum fuiſſe Romæ alii oſtenderunt. ut uero in ceteris monumentis publicis,ſic & in S. C. tabulis mandandis uerſatum hoc genus hominum Dionyſius ſignificat lib. XI. in quo ſcribarum, qui ſenatui apparebant, mentionem facit. Legi etiam, qui intelligerent Ciceronem ſcribæ alicuius poſuiſſe nomen, cum in XII. epiſtolarum ad Atticum lib. ita ait: Tantum rogat ut S. C. corrigas.' Hoc quidem feciſſet etiam Ranio, ſi admonitus eſſet. At in magnis difficultatibus, & perturbationibus, ſi intereſſet Reip. ne ſenatus decretum euulgaretur, uel ut ſumma prudentia, & fide omnia litterarum notis ad poſteri temporis memoriam conſignarentur, ſenatores quique conſuetudine ſcribendi, integritate, memoria, ſcientia præſtantiſſimi ſcribarum officio, & munere fungebantur. Ita indicia coniurationis facinoroſorũ, & perditorum ciuium, cuius dux & auctor erat Catilina, non ſolum, ut eſt in oratione pro Sylla, perſcribunt in ſenatu ex inferioribus gradibus tres ſapientiſſimi, & altiſſimis mentibus præditi ſenatores, uerum e-

P tiam

tiam prætor populi R. Sic, ut dixi, S. C. quæ a nonnullis Tacita appellantur, ſcribi ſolita a ſenatoribus obſeruaui. Qua de re Capitolinus in hanc ſententiam: Hunc morem apud ueteres neceſſitates publicæ repererunt, ut ſi forte aliqua uis ab hoſtibus immineret, quæ uel cogeret humilia capere conſilia, uel aliqua conſtituere, quæ non prius oporteret dici, quam effici S. C. tacitum fieret, ita ut neque ſcribæ, neque ſerui publici ſenatus conſilio intereſſent, uerum ſenatores omnia exciperent, ipſiq; ſcribarum officio fungerentur. Atque etiam cum huiuſmodi S. C. fierent, non ſolum ſcribæ ſenatus conſilio non apparebant, uerum etiam pedarii ſenatores in curiam non admittebantur. Quo factum eſt, ut quemadmodum legimus apud Valerium, conſules obiurgarint Q. Fabium, quod P. Craſſo, qui etſi ante triennio geſſerat quæſturam, nondum tamen a cenſoribus in ſenatum lectus erat, narrauerit, quod ſecreto in ſenatu erat actum, de tertio bello Punico indicendo. At cetera S. C. adeo non occulta erant, ut omnes prope ciues ſenatuſconſultorum libros domi ſuæ quiſq; haberent, donec interceſſit Auguſti decretum, quo, Suetonio auctore, uetuit, ne ſenatus acta in poſterum publicarentur. In S.C. autem ſcribendo tempus primum ponebant, & locum, in quo ſenatus decreuiſſet; deinde nomina eorum, qui ſcribendo affuiſſent, recitabant; tum relationem, cum nomine magiſtratus, paucis uerbis perſtringebant; atque his omnibus ultimo loco ſenatuſconſultum ſubiiciebant. Quod autem diximus de iis, qui ſcribendo affuiſſent, illud ita intelligendum eſt, ſolita adſcribi nomina teſtium ſenatuſconſulti faciendi. Qua ratione in libro conſtitutionum noſtrarum, legibus a quolibet rege, ſenatu cenſente, & legatorum equeſtris ordinis collegio conſciſcente, perlatis, nomina eorum, qui præ

cipui,

cipui ei concilio interfuere, appoſita uidemus. Si quis autem auctoritatis momenta deſiderat, ita interpretatur genus hoc loquendi Lampridius, de Heliogabalo impuriſſimo, & fœdiſſimo mõſtro loquens: Vbi primũ, inquit, ſenatus diem habuit, matrem ſuam rogari iuſſit, quæ cum ueniſſet uocata, ad conſulum ſubſellia ſcribendo affuit, id eſt, S. C. conficiendi teſtis. Horum uero teſtium nomina ſenatuſcõſulti auctoritates a Cœlio, & Cicerone lib. III. de Oratore nominantur. Nec illud ignorari uelim, & ſi nõ paucos ſenatores uideamus ſæpe adfuiſſe, tamen quædam a duobus tãtum ſenatuſcõſulta eſſe ſcripta. Id quod ex XIV. ni fallor, Ioſephi antiquitatum Iudaicarum libro poterit reperiri. Exempla ſenatuſconſultorum non pauca extant in ueterum monumentis; ſed cum omnium eadem fuerit uelut ſolemnibus uerbis concepta formula, unum ſolum, quoiam ſæpe uſus ſum, ut quærendi uitem moleſtiam, recitabo. Miſſum id S. C. eſt a Cœlio M. Ciceroni. S. C. auctoritates, Pridie K. Oct. in æde Apollinis. ſcribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Lucceius C. F. Pup. Hirrus. C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Ateius L. F. An. Capito, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus cos. V. F. de prouinciis conſularibus. D. E. R. I. C. uti L. Paullus, C. Marcellus cos. cum magiſtratum iniſſent, ad ex K. Mar. quæ in ſuo magiſtratu futuræ eſſent, de conſularibus prouinciis ad ſenatum referrent, ne'ue quid prius ex K. Mar. ne'ue quid coniunctim de ea re referretur a conſulibus: utique eius rei cauſſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent: & cum de ea re ad ſenatum referretur a conſulibus, qui eorum in CCC. iudicibus eſſent, * abduce-

re liceret: si quid de ea re ad populum, plebem'ue lato opus esset, ut Ser. Sulpicius, M. Marcellus. cos. praet. trib. pl. quibus eorum uideretur, ad populum, plebem ue ferrent; quod ii non tulissent, uti quicunque deinceps essent, ad populum, plebem'ue ferrent. Ac illae notae celeritatis gratia adhibebantur, Q. V. F. C. hoc est, quod uerba fecit consul. Et hae: Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Item S. C. istius clausula, ut docet Probus; hac breui scriptura signabatur. S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. COS. PR. TR. PL. Q. E. V. A. P. P. V. F. Illa autem uerba, si eis uideatur, honoris caussa addebantur in S. C. si quid mandabatur magistratibus, ut facerent, quod obseruauit Donatus in cōmentario in Adelphos Terentii. Pro Donato stant sexcenta apud Ciceronem; & alios exempla, quae putidum esset colligere. Adhaec Valerius tradit ueteribus senatusconsultis T. litteram subscribi solitam, eamq; notam significasse tribunos pl. S. C. assensos esse. In auctoritatibus uero, perscripto senatus consensu, adiiciebatur, qui S. C. intercessisset, Id animaduerti ex iis auctoritatibus, quae Coelii epistolis interpositae sunt.

Antiquitus autem S. C. (iam enim ad alteram dubitationem oratio mea delabitur) in Cereris fanum deferebantur ad aediles. Liuius lib. III. Institutum est, a Valerio, & Horatio cos. ut S. C. in aedem Cereris ad aediles pl. deferrentur, quae ante arbitrio consulum supprimebantur, uitiabanturque. uerum Dio extrema pagina lib. LIV. munus hoc inter tribunos pl. & aediles communicat, ab hisque, imperante Augusto, translatum ad quaestores ait. Penes quos mansit demum perpetuo aetate Caesarum, quemadmodum ex Tacito colligo, senatusconsultorum custodiendorum cura. Ac iam pridem mutata

&

& illa prisca consuetudine deferendorum ad Cereris S. C. in intimo ærario reponebantur. Quod si quis rerum antiquarum imperitus arbitretur, Cereris fanum ærarium populi Rom. fuisse, eum ego, non tam coniecturis, quæ non semper sunt efficaces ad concipiendam antiquitatem, quam manifestissimis ueterum testimoniis, utens, hoc errore graui leuabo. Sed quid, alios quærendo, frustra opus est consumere tempus, cum mihi subito in mentem uenerit Macrobius? Nullum enim esse puto, qui huic omnibus, quæ apud scriptores æquales illis temporibus legit, uere referendis fidem defuisse existimet. Quid igitur Macrobius scribit? Aedem, inquit, Saturni Romani ærarium esse uoluerunt; quod tempore, quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum. Probandum nunc est S. C. in ærario Romanos reponere solitos. Cicero quincta Philippica, cum in Antonium acerbissime inuehitur, id ei maxime crimini dat, quod S. C. tanquam facta ad ærarium detulisset. Item Liuius lib. XLIX. Fuluium consulem S. C. per infrequentiam factum in ærario reposuisse narrat. Et Iulius Maratus, apud Suetonium, auctor est, ante paucos quam Augustus nasceretur menses, prodigium Romæ factum publice, quo denunciabatur regem populi R. naturam parturire; senatum exterritum censuisse, ne quis illo natus anno educaretur; eos qui grauidas uxores haberent, quod ad se quisque spem traheret, curasse ne S. C. ad ærarium deferretur. Quibus etiam ex uerbis Suetonii efficitur, summi ordinis mandatum, & præceptum magistratus exequi nequiuisse, antequam esset ad ædem Saturni delatum.

Restat tertium dubitandi genus, quanta uis senatusconsultorum, quamque diuturna esset. Video in historia Liuii lib. IV. cum nollent cos. ex S. C. dictatorem dicere

cere, tribunos pl. pro collegio pronunciasse, si aduersus consensum amplissimi ordinis ultra tenderent, in uincula se eos duci iussuros. Ita quod semel senatui uisum esset probabile, eo standum erat. neque a quoquam magistratu S. C. immutari potuit, sed ab ipso senatu inducebatur, quoties conuersis rebus, ac commutata tempestate, usus eum, quem laudasset cursum, euidenter arguebat. Cicero pro domo: Cœptum est referri de inducendo S. C. ab uniuerso senatu reclamatum est. Idem Attico: Inducendi S. C. maturitas nondum est; quod neq; sunt, qui querantur; & multi partim maleuolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Cæsarum autem ætate, comitiorum iure, Tacito lib. 1. teste, ad senatum translato a Tiberio, senatusconsulta perpetuarum, & æternarum legum uim habebant, ut ex Pomponio Iurisconsulto constat. Verum ante iubendarum ius legum populo ui adeptum, uno tantum anno magistratus ea, quæ censuerat senatus, alligabant. Sic enim Dionysius optimus antiquitatis auctor scriptum reliquit lib. I X. Cōsules negabant S. C. de diuisione agrorum in suo magistratu factum, sed in Cassii, Virginiique; neque ut leges senatus decreta æterna, sed annua tantum esse dicebant. In prouinciis tamen senatusconsultis diutius obtemperatum ex ultima epistola lib. v. ad Atticum, & aliis multis locis colligo.

At ecce iam in manibus est de senatus potestate, & cognitione, perobscura multisque partibus impedita, quæstio. Experiri tamen libet, utrum opera, & diligentia mea aliquid illi possit adferri lucis. Quod totius disputationis de senatu, non solum difficillimum, uerum etiam grauissimum caput, ingredienti mihi necessario repetendum uidetur; id quod ante nos a multis doctissimis uiris traditum, & demonstratum est; non unam

per-

perpetuo, sed uarias, ac multum inter se diuersas Reip. Rom. formas extitisse. Vnde si eodem modo de senatus Rom. potestate statuendum existimem esse, quæ modo aucta, & ad summum fastigium perducta; modo diminuta, & prope concisa erat, haud optime hercle de Rom. antiquitate mererer. Tum autem demum meo me perfunctum munere arbitrabor, cum inde a primo urbis ortu initio sumpto, omnes mutationes, omniaq; senatus tempora renouauero, & quam potero, in hac annalium paucitate, & rerum ueterum obscuritate, planissime, ac uerissime demonstrauero.

Romulus igitur auctor, & conditor Reip. illius maximæ, ac nobilissimæ, senatui hoc iuris, & honoris tribuit, quemadmodum Dionysius lib. II. litteris prodidit, ut quibus de rebus ipse, uel ceteri retulissent reges, de iis senatores cognoscerent, & sententias dicerent, ac quod uideretur pluribus id ratum esset. Hinc de Tarquinio Superbo Liuius: Hic enim regum primus traditum a prioribus morem, de omnibus senatum consulendi, soluit: domesticis consiliis Remp. administrauit, bellum, pacem, fœdera, societates, per se ipse, cum quibus uoluit, iniussu populi, ac senatus fecit. Ac & si populo legum iubendarum, magistratuum creandorum, & belli, pacisque decernendæ a Romulo permissa potestas esset, necessarium tamen fuit, ut populi iussum senatus iudicium, & auctoritas confirmaret. Qua de re Dionysius in hanc scripsit sententiam: Ceterum plebi hæc tria concessit, magistratuum conferendorum potestatem, legum iubendarum ius, & belli decernendi arbitrium, si quando de eo suscipiendo rex cogitaret. Neque tamen de iis rebus iudicium populi satis per se ponderis habuit, nisi illud senatus auctoritas confirmasset. Eodem modo & Liuius: Decreuerunt, inquit, patres,

ut

ut cum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent. Liberata etiam Rep. regio dominatu prope idem erat status, eademque temperatio ciuitatis. Illa tria populus obtinebat; senatus cetera omnia suo consilio moderabatur; magistratus uero, quibus iurisdictio, & hoc genus alia quædam concessa erant, summa cura, & diligentia patrum exequebantur uoluntatem. Sed postquam patricii, ex quibus senatus constabat, in plebem sæuire cœperunt, Auentinum montem multitudo armata insedit, tribunos sibi creauit, qui, ob paucorum uitia, uniuerso ordine inuidia flagrante, turbulentis concionibus leuem plebem quouis incitabant; auctoritatem senatus oppugnabant; eamque diminuendo potentiam suam augebant Exinde comitiis tributis institutis, legeque ut omnes Quirites plebiscitis tenerentur perlata, summam licentiam tribunorum pl. nacta temeritas, procedente tempore non solum omne ius senatus fregit, ac debilitauit; sed demum etiam uniuersam Rep. euertit. Ab eo igitur tempore, quo senatus non omnia solus potuit, sed multa etiam per populum agebantur, illius cognitio diligentius, & accuratius nobis est consideranda.

Polybius historicus, qui Africani minoris doctor fuit, & perpetuus in militia comes, de disciplina, & temperatione illorum temporum Romanæ ciuitatis disputans, hæc senatui tribuit: Ait primum senatum ærarii totius dominum, & administratorem fuisse; quod & uectigalia omnia in eius potestate fuissent, & eiusdem arbitratu impensæ omnes fierent; nec quæstores sine auctoritate senatus, præter ea, quæ consules iussissent, uel minimum, cum opus esset, in rem ullam sumptum facere posent. Grauissimæ etiam illi impensæ, quam censores in quinquennales lustri apparatus faciebant, præ-

præfuiſſe; a ſenatuq; auctoritatem illam, & facultatem cenſoribus concedi, & permitti ſolitam. Maleficia item, ac crimina per Italiam commiſſa, de quibus publicum iudicium conſtitui oportebat, ut proditionis, coniurationis, ueneficii, cædis, atque inſidiarum ad ſenatum relata, eiuſque de his cognitionem fuiſſe. Quod ſi qua in Italia controuerſia dirimenda, ſi publice, uel priuatim quiſpiam, uel ciuitas obiurganda, ſi cui auxilium ferendum erat, de his omnibus ſenatum ſtatuiſſe. eodemq; modo, ſi qua extra Italiam ad aliquos legatio erat mittenda, aut ad aliquid decidendum, aut ad fœdus faciendum, aut ad cohortandum, aut ad imperandum, aut poſtremo ad res repetendas, & ad bellum indicendum, hæc ſenatum curaſſe. præterea quid de legatis exterarũ gentium agendum, quid eis reſpondendum eſſet, decreuiſſe. Ad id autem, quod de ærario dixit, referendum & illud eſt de publicanis; quibus præfuiſſe ſenatum eodem libro narrat; ſenatumq; diem proferendi, ſi quam calamitatem accepiſſent, eos releuandi, ſi quæ difficultas, aut publica calamitas, quo minus ſoluendo eſſent obſtitiſſet, locationemq; prorſus inducendi ius, ac poteſtatem habuiſſe. Addit idem auctor non paruam rei militaris partem in arbitrio ſupremi conſilii poſitam fuiſſe. Etenim frumentum, inquit, ueſtimenta, obſonia non niſi ex S. C. exercitui ſuppeditabantur, adeo ut imperatorum expeditiones, & conſilia omnia, quoties illorum gloriæ obſtare, & iniq; cum eis agere ſenatus uellet, irrita redderentur. Atque etiam prorogandi imperii, aut ſucceſſorem mittendi, annuo elapſo ſpatio ius penes ſenatum narrat fuiſſe, ita ut non difficille ei eſſet, belli confecti laudem cui uellet præripere. Denique potuiſſe res imperatorum geſtas aut extollere, & exornare, aut eleuare, ac deprimere; cum triumphum, in eiuſq;

apparatum ex publico sumptum, nemo nisi beneficio senatus consequi posset.

Hæc fere Polybius libro sexto, cuius & si auctoritatis neminem posset pœnitere, tamen, ut sit planior hic de senatus cognitione locus, quæ de iis rebus apud alios scriptores obseruaui in medium proferam. Vt autem ab ærario ordiar, & ordinem seruem Polybii, sic dixit Cicero in interrogatione in Vatinium ærarii dispensationem penes senatum semper ita fuisse, ut nunquam a populo sit appetita. Quamobrem non miror ante M. Aemilium Lepidum & C. Flaminium cos. senatum de pecunia in publicũ non relata quæsiuisse, ut me XXXIIX. lib. Liuius docuit. Quod uero scripsit publicanos calamitate infortunioq; pressos ad senatum semper confugisse, eius rei uestigium inuenio in Cic.epist.ad Att.quando ait, Asianos, qui de censoribus conduxerant, questos esse in senatu, se cupiditate prolapsos nimium magno conduxisse, ac ut induceretur locatio postulasse.

De cognitione criminum Italiæ publicorum non admodum facilis est iudicatio. Quoniam ex nullo alio scriptore istud potui reperire. Hoc solum memini ab Appiano historiarum monumentis proditum, lege iudiciaria accepta C. Gracchum dixisse, se penitus neruos senatorii ordinis incidisse, idq; uere ab eo usurpatum, rem ipsam postea comprobasse. Nam cum equitibus potestatem permisisset, ut de ciuibus Romanis, atque Italicis, & senatoribus ipsis iudicarent, ac multam, exilium, ignominiam irrogarent; eos quasi constituisse dominos, senatum uero illis subiecisse uisus est. Quare uidendum est utrum hoc potius ad ordinem amplissimũ, qui solus fortasse cum hæc scriberet Polybius iudicabat, quam, ad senatus consilium sit referendum. Missos quidem sæpe lego a senatu magistratus, in quasdam

dam Italiæ urbes, ut de iis quærerent, qui proditionis, aut defectionis consilia agitasſent. Itidem ad ciuitates obiurgandas. Neque uero de ceteris quæ ſequuntur, opus eſt tanquam de re dubia argumentari. An enim quiſquam reperietur, qui ambigat auxilia Italicis ex S. C. cum bello urgerentur lata? quorum fere in fœderibus erat, ne ipſi pro ſe inſcio ſenatu Romano arma caperent; aut componendarum inter populos Italiæ controuerſiarũ arbitros, qui in re præſente cognoſcerent, a ſenatu datos? cum tabula ænea ſuperioribus annis inuenta in Liguria declaret, miſsos a ſenatu arbitros finium regundorum inter Genuates, & Viturios, req; cognita, eos Romam uenire iuſſiſse, & Romæ coram ex S. C. ſententiam dixiſse.

Legatos autem qui cum mandatis ad exteras nationes, & cum imperatoribus in exercitum, aut cum magiſtratibus in prouincias irent, ex auctoritate ſenatus ſemper delectos, indicat oratio Ciceronis, in qua Vatinium, qui ſibi lege ſua detulerat legationem, hoc modo interrogat: Volo audire de te, quo tandem S. C. legatus ſis? de geſtu intelligo, quid reſpondeas: tua lege dicis. es ne igitur patriæ certiſſimus parricida? ſperaras ne id, ut patres conſcripti ex Rep. funditus tollerentur? ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? adeo ne tibi ſordidum conſilium publicum uiſum eſt, adeo afflictus ſenatus, adeo miſera, & proſtrata Reſp. ut non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilii auctores, non miniſtros muneris prouincialis ſenatus more maiorum deligere poſset. Vnde & in Sextiana ſic in Piſonē inuehitur: Pro te ipſo Piſo nemo ne ueſtem mutauit? ne iſti quidem, quos legatos, non modo nullo S. C. ſed etiam

repugnante ſenatu, tute tibi legaſti. Non uidetur tamen ſilentio prætereundum legatos a magiſtratibus iuſsu ſenatus nominari ſolitos. Liuius XLIII. Decernunt frequentes, ut C. Sulpicius prætor tres ex ſenatu nominet legatos. Tacitus autem legationibus ne ambitioni, aut inimicitiis locus foret, exempla ueterum ſortem poſuiſſe narrat.

Illud ſuperuacaneum puto exemplis, aut teſtimoniis probare, reſpóſa omnibus omnium gentium poſtulatis, ex publici conſilii ſententia ſemper data. Quin potius antiquum morem excipiendarum, & audiendarum legationum breuiter perſtringamus, remq́; a nemine hactenus explicatam in pauca conferamus. Nam & ad exitum operis feſtinat oratio, & ſingula copioſe tractare fortaſſe huius loci non eſt. Romana conſuetudine ſi quando reges, aut legati, uenire nunciarentur, primo quid uellent ab exploratoribus cognoſcebatur, poſtea ad eos egrediebantur magiſtratus minores. Nominatim iſtud munus Liuius quæſtoribus defert. Egreſſo, inquit, naue Maſgabæ Maſiniſſæ filio præſto fuit L. Manlius quæſtor. Quod ſi eſſent legati hoſtium in urbem non admittebantur, ſed iis & hoſpitium, & ſenatus extra urbem dabatur. Liuius lib. XXX. de Carthaginienſium legatis loquens: Quibus uetitis in urbem ingredi, hoſpitium in uilla publica, ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſt. Idem lib. XLV: Per idem tempus legati ab rege Perſeo uenerunt. Eos in oppidum intromitti non placuit, cum iam bellum regi eorum, & Macedonibus, & ſenatus decreuiſſet, & populus iuſſiſſet. Et Nicoſtratus in libro, quē inſcripſit de ſenatu habendo, tertium ſenaculum citra ædem Bellonæ fuiſſe memoriæ prodidit, in quo exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, ſenatus dabatur. Legationes autem ſociorum, & amico-

& amicorum regum, aut populorũ non excludebantur urbe. Vnde Liuius narrat pace decreta a ſenatu, permiſſum Carthaginienſibus urbem introire, & cum captiuis ciuibus ſuis colloqui. Varro etiam prodit locum prope curiam Hoſtiliam ſubſtructum, ubi nationum ſubſiſterent legati, qui ad ſenatum eſſent miſſi, eumque Græcoſtaſin a parte, ut multa, appellatum. Quæ uero dabantur legatis hoſpitii gratia lautia dicebantur, auctore Sex. Pompeio. Liuius lib. XXIIX. Locus inde, lautiaque Saguntinorum legatis dari iuſſa, & muneris ergo in ſingulos dari ne minus dena millia æris. Et lib. XLII. Quæſitum ecquid ita non adiſſent magiſtratum, ut ex inſtituto loca, lautia acciperent. Huc pertinet lex Gabinia, de qua iam diſſerui, ut ex K. Feb. uſque ad K. Mar. legatis ſenatus quotidie daretur. Quo fit ut in epiſtola quadam ad Q. Fratrem, lepidiſſime Cicero ſcripſerit: De Commageno rege, quod rem diſcuſſeram, mirifice mihi & per ſe, & per Pomponium blanditur Appius. uidet enim hoc dicendi genere ſi utar in ceteris, Februarium ſterilem futurum. Cognitionem porro patrum conſcriptorum poſcebant a maximo qui in urbe eſſet magiſtratu, hicq; , cum patribus uiſum eſſet, eos in ſenatum introducebat. Vnde in explicatione rerum a Rom. bello Hannibalis geſtarum ferunt, legatis Carthaginienſium, & Philippi regis petentibus, ut ſenatus ſibi daretur, reſponſum iuſſu ampliſſimi ordinis a dictatore, conſules nouos eis ſenatum daturos eſſe. Introduci autem ſolitos more maiorum ab eo, in quo ſumma eſset tum in urbe imperii uis atque auctoritas, teſtantur annales omnes. Ita Polybius libro ſexto tradit, conſulibus ceteros magiſtratus, præter tribunos pl. ſubiectos eſſe, hos legationes in ſenatum introducere, de rebus quæ nullam admittunt moram ſtatuere, quando res,

tempuſ-

tempusque postulat ad senatum referre. Ita consulibus absentibus Liuius lib. x. legationes sociorum a M. Attilio prætore in senatũ introductas narrat. Introducti man data exponebant per interpretem, etiam qui nationis, sermonisque essent Græci, quem nemo non modo senatorum, sed ne elegantium quorumuis hominum Romæ ignorabat. Primum obseruat Valerius Molonem Rhetorem, qui studia M. Ciceronis acuit, & sine interprete auditum esse, & uolubilitati linguæ gentis illius aures curiæ in posterum patefecisse. Hi autem interpretes ciues erant nobiles, senatoriique gradus. coniecturam meam tuetur Gellius lib. VII. ubi agit de legatione Atheniensi, quam tres Philosophi nobilissimi, oratores eloquentissimi, Critolaus Paripateticus, Carneades Academicus, Diogenesque Stoicus obiere, quos in senatu interprete usus esse Cæcilio senatore refert. Magna uero laus senatorum fuit legatos bene interrogare, & efficere ut aliquid, quod nollent fortasse, responderent, percontandi arte, & calliditate irretiti. Hoc eius, qui senatum habebat iussu concessuq;, postquam illi dixissent, fieri solitum ex historiæ Liuianæ XXX. libro clarum, ac manifestum est. Cum more, ait, tradito a patribus, potestatem interrogandi, si quis quid uellet, legatos prætor fecisset: senioresq;, qui fœderibus interfuerant, alia alii interrogarent, nec meminisse se per ætatem dicerent legati, conclamatum ex omni parte curiæ est, Punica fraude electos, qui ueterem pacem repeterent, cuius ipsi non meminissent. Responsa uero non subito, & temere, uerum iussis excedere e templo legatis, re diu, multumq; agitata & deliberata dabant. Sic enim apud Liuium sequitur. Emotis deinde Curia legatis, sententiæ interrogari cœptæ. Libro etiam XXXVII. apud eundem ita scriptum est. Ceterum & præsentes interrogationibus undique

que senatorum, concessionem magis noxæ quam responsa exprimentium, fatigati sunt; & excedere curia iussi magnum certamen præbuere. Postremo, quod placuisset senatui, eius nomine magistratus respondebat. Liuius lib. IIX. Cum de postulatis Samnitum. Ti. Aemilius prætor senatum consuluisset, reddendumq; his fœdus patres censuissent, prætor Samnitibus respondit. Hostibus autē dies præfiniebantur citra quos urbe post responsum acceptum, Italiaq; excederent. Ita Aetoli, Liuio teste, lib. XXXVII. Italia intra XV. dies excedere, urbe eodem die iussi. Socios autem quæstores sæpe prosecutos notaui, & omnem sumptum, quoad in Italia essent, iis præbuisse. Quam uero pie studioseq; ius gentium, quod legatorum corpora sancta, & inuiolata esse iubet, Romani coluerint, notius esse puto, quam ut a me præcipi hoc loco debeat. Sed de antiqua legationum ratione, & consuetudine hæc a nobis breuiter dicta sunt.

Vt autem illud, quod de stipēdiis exercitus, & de successione prouinciarum sequitur, cuiusmodi fuerit intelligatur, paullo longius exordium eius rei demonstrandæ repetendum est. Senatus, Cicerone auctore in Vatiniana, prouinciæ decernendæ potestatem habebat. Ex quo fonte illud ad Atticum manauit: Senatum bonum putas, per quem sine imperio prouinciæ sunt. Hoc autem ita fiebat, ut quas uellet consulares, prætoriasq; prouincias nominaret, & eas, quas constituisset, consules, prætores'ue, sortirentur. Quandoque etiam consules comparabant inter se. Sic enim Liuius: Consulibus alteri Pisæ, cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta est. Comparare inter se, aut sortiri iussi. Idem lib. XLVII. Cum Scipio Læliusq; permisissent, ut 37.
ex prouinciis duabus decretis nominatim utrā utri uelle

let ſenatus ſuo arbitrio conferret, ſcribit rem hanc relatam ut nouã, aut uetuſtate exemplorum memoriæ iam exoletæ expectatione certaminis ſenatum erexiſſe. Ac neſcio an poſt aliud par adeo elegans conſulum ſit repertum, quod ſenatus iudicium potius, quam temeritatem ſortis & fortunæ, experiri mallet. Itaque ſi uellet ſenatus alicui ſuccedi, prouinciam eius in ſortem conii-ciebat. Quã poteſtatem Ti. Gracchus, qui ſenatum oppugnabat, & ſi a ſummi conſilii gubernatione non abſtulit, eam tamen noua lege aſtrinxit, qua tulit, ne quem plus anno prouinciam conſularem tenere ſenatus pateretur, ut ex oratione pro domo, & de prouinciis conſularibus, animaduertere licet. Poſtea Cæſar uicto Pompeio, cum ipſe per nouem annos Gallias, contra Sempronium plebiſcitum, obtinuiſſet, pertulit, Dione lib. XLIII. teſte, ut prætoriæ prouinciæ annuæ tantum eſſent, ne'ue conſulares ultra quam in alterum annum a ſenatu prorogarentur. Non ſolum autem decernebantur a ſenatu prouinciæ, ſed etiam, poſt legem curiatam, ornabantur, hoc eſt, ſummum conſilium ſtatuebat, quo uiatico, quo comitatu de publico inſtructi magiſtratus in prouincias proficiſci, &, ſi prouinciæ tuendæ armis eſſent, quot legionibus rem gerere deberẽt. Liuius lib. XL. Diſceptationem inter prætorem legatumque, conſulum relatio interrupit, qui ſuas ornari prouincias priuſquam de prætorio exercitu ageretur æquũ cenſebant. Nouus exercitus omnis conſulibus decretus eſt; binæ legiones Rom. cum ſuo equitatu, & ſocium Latini nominis, quantus ſemper numerus, XV. millia peditum, & DCCC. equites. Poſtremo ſenatus de alimentis, ueſtibus, & ſtipendio exercitus prouidebat. Argumento nobis eſt epiſtola Cn. Pompei lib. III. hiſtoriarum Salluſtii, qua ſuis legionibus frumentum, ſtipen

diumq;

diumque a senatu poscit, & flagitat. Extat item insignis huius antiquitatis memoria cum aliis locis, tum in epistolis Cœlii, quando, inquit; Cum referretur de stipendio Cn. Pompei, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Cæsari.

Deinceps de triumpho dicendum est, quo pertinet imperatoris appellatio, atque supplicationis honos. Ordiamur autem a supplicatione. hanc enim prærogatiuam triumphi creditam Cato ad Ciceronem scribit. Ac certe plurimum in ea momenti ad augendas & exornandas uictorias positum fuit, gloriosissimiq; dies illi imperatoribus erant, quibus ad omnes aras ab uniuersa ciuitate, pro re bene gesta, diis immortalibus gratiæ agebantur. Quod gratulationis publicæ genus, ex senatus decreto semper indicebatur. Auctoritates quibus adductus ita iudicauerim passim legentibus occurrent. Supplicationum autem hanc fuisse rationem uideo. Re bene gesta ductor exercitus, a militibus imperator appellatus, nuncium uictoriæ ad senatum mittebat, allatis litteris, recitatisq; a consule, uel, si is abesset, a prætore referebatur ad senatum, ac demum eius auctoritate in dies aliquot a magistratu edicebatur supplicatio, & ad puluinaria constituebatur. Nihil necesse in his rebus sigillatim confirmandis immorari, uno loco indicantur a Liuio omnes, quem idcirco subscribam. Liuius lib. XXIIX. Cũ ægre in curiam peruentum esset, multo ægrius summota turba, ne patribus misceretur, litteræ (quas prætori redditas paullo ante dixit) in senatu recitatæ sunt, inde traducti in concionem legati, L. Veturius litteris recitatis, omnia quæ acta erant exposuit, cum ingenti assensu, postremo etiam clamore uniuersæ concionis, cum uix gaudium animis caperent. Discursum inde ab aliis circum templa deum, ut grates agerent, ab aliis domos,

ut coniugibus, liberisq; tam lætum nuncium impertirent. Senatus, quod M. Liuius & C. Claudius cos. incolumi exercitu, ducē hostium, legionesq; occidissent, supplicationē in triduum decreuit. eam supplicationem C. Hostilius prætor pro concione edixit. Numerus autem dierum, quibus supplicabatur, alius aliis temporibus, ac pro rerum, & uictoriarum conditione fuit. Liuius lib. v. ait, Veiis captis, Camilli nomine senatum in quatriduum, quot dierum nullo ante bello, supplicationes decreuisse. Tempus tamen consularis supplicationis diu non ultra dies sex progressum, Cicero demonstrat, cum de se ipso inquit: Quo consule referente primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, & cuius sententia primum duplicata est supplicatio consularis, mihi enim estis assensi, cum eiusdem Pompeii litteris recitatis, confectis omnibus maritimis, terrestribusque bellis, supplicationem duodecim dierum decreuistis. Quibus ex uerbis illud quoque apparet, in eam ambitionis consuetudinem ultimis temporibus uentum fuisse, ut & ad numerum dierum assidue adderetur, & noui uerborum honores in S. C. concipiendo, quo ducum laudi senatus deorum templa patefaciebat, quotidie excogitarentur. Ac ob eam quoque caussam, ut senatoribus disserendi de uirtute imperatorum locus daretur, S. C. de supplicatione nunquam per discessionem, Cicerone auctore, sed per relationem semper, fieri solitum suspicor.

Appellabantur item, qui uicissent, honoris caussa imperatores a senatu. Ei præcepto firmat fidem Ciceronis in Pisonem oratio, in qua dixit, Torquatum, se referente, absentem imperatorem appellatum. Et XIV. eiusdem Philippica, in qua hæc leguntur: Augebo omnino numerum

numerum dierum, præsertim cum communiter tribus ducibus sint decernendæ. Sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum uirtute, consilio, felicitate maximis periculis seruitutis, atque interitus liberati sumus. etenim cui uiginti his annis supplicatio decreta est, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerunque nullis? quamobrem aut supplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit, aut usitatus honos, peruulgatusq; tribuendus iis, quibus etiam noui, & singulares debentur.

Quod uero ad triumphum attinet, certius nihil esse potest in scientia memoriaq; rerum ueterum. Hoc enim institutum, præter Polybium, nobilissimum par historicorum Liuius, Dionysiusq; commemorant. Dionysii quidem hæc pene sunt uerba libro sexto: Claudius collegæ, triumphum, qui ob insignem aliquam uictoriam, a senatu more maiorum dabatur, petenti, impedimento fuit. Apud Liuium uero lib. III. quidam senator loquitur nunquam ante de triumpho per populum actum, semper æstimationem, arbitriumq; eius honoris penes senatum fuisse, ne reges quidē maiestatem summi ordinis imminuisse. De ratione autem petendorum, & decernendorum triumphorū hæc habeo, quæ dicam. Fusis hostium copiis, rediens in urbem imperator, edictum senatus ut conueniret præmittebat, qui mos clarissimis est Liuii testatus, & consignatus monumentis, ueluti cum lib. XXIIX. de Nerone & Salinatore ait: Forte euenit ut eodem die ambo cos. Præneste uenirent. Inde præmisso edicto, ut triduo post frequens senatus ad ædem Bellonæ adesset, omni multitudine obuiam effusa ad urbem accessere. Quod quidem ita accipi uolo, si imperator qui ex bello rediret, nemini eorū, qui in urbe adessent, imperio & potestate cederet. Nam

minoribus a magistratu urbano senatus dabatur. Moris autem erat senatum dari honorem hunc postulantibus imperatoribus ad ædem Bellonæ, aut Apollinis, quam fuisse extra portam Carmẽtalem, inter forum Olitoriũ, & circum Flaminium, in orationis in toga candida commentario Pedianus refert. Illius templi meminit Liuius, eo quem modo attuli loco. Huius autem lib. III. his uerbis: Consules ex composito eodem biduo ad urbem accessere, senatumq; in campum Martium euocauere. ubi cum de rebus ab se gestis agerent, questi primores patrum, senatum inter milites dedita opera terroris caussa haberi. Itaque inde consules, ne criminationi locus esset, in prata Flaminia, ubi nunc ædes Apollinis est, (circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere senatum. Atque propterea rerum gestarum audiendarum caussa senatus extra urbem ut haberetur custoditum est, quod, ut Appianus lib. II. & Plutarchus in Cæsare scribunt, lege cautum esset, ne quis urbem ingressus, iterum triumphans iniret. Quanquam ego notauerim apud Liuium uictis Volscis A. Cornelium Cossum in urbem uenisse, & coniecto demũ M. Manlio in carcerem triumphasse. Proconsulibus autem, & pro prætoribus hanc ob caussam quoque senatus in urbe nõ dabatur, quod nemini sine magistratu cum imperio intra pomœrium nisi eo die, quo inibat triumphans, & hoc lege prius lata, esse liceret. Potuit tamen in urbe de triumpho agi, si non ipse imperator, sed magistratus urbanus referret. Sic enim Q. Fabius præfectus urbi, absenti Quinctio Cincinnato dictatori triumphum decreuit. Formula petendi quæ fuerit, ex his Liuii uerbis lib. XLIX. intelligitur. Priusquam consules redirent Romã, M. Fuluius procos. ex Aetolia rediit, isque ad ædem Apollinis, cum de rebus in Aetolia, Cephaleniaq; ab se

gestis

gestis disseruisset, petiit a patribus, ut æquum censerent, ob Remp. bene ac feliciter gestam, & diis immortalibus honorem haberi iubere, & sibi triumphum decernere. In triumpho porro decernendo magistratum, auspicia, res gestas, numerum amissorum ciuium, hostium deuictorum conditionem a senatu obseruatam reperio. Quæ singula si hoc tempore persequi uellem, merito me uiri eruditi ad nullum genus doctrinæ idoneum censerent.

Hactenus Polybii locus sit a nobis illustratus. Fuere autem & alia præclara, & ad memoriæ æternitatem illustria summi consilii iura. Nam Publilia lege centuriatarum legum, ante suffragium initum patres auctores fiebant, quam legem Philo dictator tulit, ut diminueret, non ut augeret supremi ordinis potestatem. Liuius libro IIX. Philonis dictatura popularis, & orationibus in patres criminosis fuit, & quod tres leges secundissimas plebi, aduersas nobilitati tulit; unã, ut plebiscita omnes tenerent Quirites; alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent; tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo uentum sit, ut utrumque plebeium fieri liceret, censor crearetur. Quo loco indicare uidetur Liuius, tum primum antiquum ius senatus, de quo supra scripsi, confirmandarum, uel repudiandarum legum solutum. Quanquã si uerba Dionysii tum lib. IX. ubi de comitiis tributis loquitur, tum aliis locis plurimis attendas, hunc morem ante Philonis dictaturam commutatum statues. Nihil, inquit, centuriatis comitiis ferebatur, nisi prius senatus auctor esset; tributis uero institutis, inter alia extorserunt tribuni pl. ut deinceps cum populo sine senatus auctoritate, quod ille προβούλευμα uocat, agere possent. Iam uero, cum Dionysium testem locupletem habeamus,

mus, constat in legibus tributis senatus cognitionem,& auctoritatem haud fuisse necessariam. Habuit quidem ciuitas Romana quosdam tribunos uiros moderatos, qui ex S. C. tulerint, neque potestate tuendæ libertatis caussa data ad licentiam pestilentem abusi sint. Liuius lib. IV. Tentatum a L. Sextio tribuno pl. ut rogationem ferret, qua Volas coloni mitterentur; per intercessionem collegarum, qui nullum plebiscitum, nisi ex auctoritate senatus, passuros se perferri ostēderunt, discussum est. In curiatis autem legibus senatus auctoritas requirebatur. Liuius lib. VI. Nec centuriatis, nec curiatis comitiis patres auctores fiant. Inuenio autem in Appiani Græcis annalibus Publiliam hanc legem, temporibus illis, quibus sibi tantum licentiæ furens plebeiorum magistratuum petulantia sumpserat, non obseruatam. Appiani uerba totidem Latinis expressa infra apposui. Loquitur de Sylla & Pompeio consulibus. Primum uetus institutum Reip. sed quod iamdudum in desuetudinem abierat, renouabant, atque censebant, nihil posthac ad populum oportere ferri, quod ante a senatu decretum non esset. Deinde postulabant, ut comitia centuriata ex commentariis Seruii, non tributa haberentur. Arbitrabantur enim his duabus rationibus, et si patres ante auctores fierent, & suffragia pauperibus, atque in his audacissimo cuique adimerentur, rebus a ui ad consilium reuolutis, defore seditionum materiam.

Omitto ius illud senatus clarum, & testimoniis omnium notum, quod totam Remp. graui tempore posset consulibus permittere, ut delectum haberent, bellum gererent, de sociorum, ciuiumque uita sine populi iussu statuerent.

Venio ad religionem. Tertulianus docet nullum Deū Romæ cultum, nisi qui S. C. ascitus esset. Et Dio lib.

XXXIX. nunquam carmen Sibyllinum nisi senatus decreuisset euulgatum. Adhæc maxima pars iuris diuini amplissimi ordinis fidei, potestati, uoluntati permissa erat. Hinc in senatus disciplina cautum fuisse ex Varronis scriptis, & multis exemplis antiquis cognouimus, ne prius de rebus humanis, quam de religione, ad senatum referretur.

Hæc fuerunt, quæ diligentia eruere potuerim, potissima, & quæ diu solus tenuit sine controuersia, senatus iura. Nam & si iam ante anno urbis CCCIV. triumphatum est ex populi iussu, tamen hoc raro factum in annalibus reperietur; & alia nonnulla uulgata quidem sunt cum populo, sed in illo demum statu maxime populari annis aliquot antequã Resp. concidisset. Si uero quæ senatus cognosceret animo complecti uoluerimus omnia, curiam interpretem legum, religionum, & cæremoniarum præsidem, magistratuum custodem, ciuitatis magistram, gentium aram atque perfugium fuisse inueniemus; ab hac socii ornamenta expectabant, huius uigilantia & prouidentia urbem, imperium, populumque uacuum metu & periculo reddebat. denique summum consilium omnia statuebat; præter illud, quod populi iudicium, ut Liuius, lib. IV. docet, & eas rogationes, quas populus accepisset, nunquam rescinderet, nisi illis quatuor modis iam ab aliis ante nos explicatis; & quod de ciuibus iniussu populi nihil agere posset, Liuio lib. XXVI. auctore. Præterea antiquo iure nemo legibus, nisi per populum, soluebatur. Sed postea etiam senatus id sibi usurparat, quemadmodum Asconius, & Dio testantur. Non repeto, quod ab initio dixi, senatum neque magistratus creasse, neque leges iussisse, nec de bello, aut pace statuisse; etsi iis de rebus sæpe consultaret. Excipio item a senatus cognitione iurisdictionem,

&

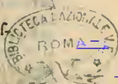
& illa, quibus magistratus, sacerdotesque publici præerant. Quorum explicatio in aliud tempus est differenda. Atque his ex rebus breuiter a nobis pertractatis omnia tempora, uniuersamque summi consilii cognitionem ab omnibus non stupidis perspici posse arbitror. Itaque hic iam depono, quam susceperam, de senatu Romano disputationem, & uehementissime gaudeo me tandem ad operis, utinam ita mihi gloriosi ad posteri temporis memoriam, quam difficilis, & laboriosi exitum, & finem peruenisse.

FINIS.

LOCI AVCTORVM, QVOS AVT EMENDAVIMVS, aut declarauimus, aut ad confirmandam hanc doctrinam attulimus.

In paginis quibusdam semel indicatis, plures eiusdem scriptoris locos reperies.

Martia-

INDEX.

RERVM, ET VERBORVM MEMORABILIVM INDEX.

Census

Pedarij

REGISTRVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T.

Omnes sunt quaterniones, præter T duernionem.

VENETIIS, M. D. LXIII.
Ex Officina Iordani Zileti.

Errata			Corrigenda.
1.	a.	ostendunt	ostendant
2.	a.	sequitur	sequetur
2.	b.	dedisset	dedidisset
3.	b.	M. Curio	M'.Curio
4.	b.	legere potuerunt	legere potuerint
10.	b.	γεράντες	γέροντες
11.	b.	annum senarium	annum senatorium
12.	b.	Bythiniis	Bithyniis
19.	b.	reseruauerat	reseruaret
20.	b.	lib. II. Virg.	lib. IIX. Virg.
ibidem.		Fetiales &c.	In quibusdam libris hæc clausula capitis de legationibus imprudenter disiuncta est.
28.	a.	magistratum cœpisset	cepisset
31.	a.	patresconscriptos	patres conscriptos
32.	b.	notarum adscribendum	notarum adscribendarum
34.	b.	e uestigio	euestigio
ibidem		in sequenti anno	Insequenti anno
36.	b.	demonstata	demonstrata
41.	a.	Cælii	Cœlii, eodem modo aliis quibusdam locis.
ibidem		alii priuati	alii priuatis
ibidem		nisi	nisi
60.	b.	Auentinum	repone sacrum
62.	a.	Viturios, req;	Viturios esse, req;
68.	a.	etsi iis rebus	Etsi iis de rebus
68.	b.	omnibus	hominibus
in indi.		auct. Kalendari	Kalendarij.
in indi		χαρωνίται	χαρωνῖται

Prætermissa addenda.

23. b. quinquennii licentia. adde. Obseruaui uero lib II. ad Q. Fratrem ita fuisse comparatum, ut in S.C. quo ius hoc liberum legationis concedebatur, quo ituri essent senatores exprimeretur. Vnde concludo eos proficisci alio nequiuisse.

44. a. post uersus Propertii. adde. Et ex IIX. Plinii libro, in quo narrat Romæ custoditum, ne, cum bouem locutum nunciatum esset, senatus consilium sub tecto iniretur.